

იამზე გაგუა

ევოკური გმირის ზნეობრივი

კოდექსი

რედაქტორი რუსუდან ცანავა

დაკაბადონება ირინე სტროგანოვა
ყდის დიზაინი ალექო ჯიქურიძე

© პროგრამა „ლოგოსი“, 2017

© იამზე გაგუა, 2017

ISBN 978-9941-468-21-6

პროგრამა „ლოგოსი“

ილია ჭავჭავაძის გამზირი 13, თბილისი 0179

ტელ. 225-02-58, ფაქსი 222-11-81

ელ. ფოსტა: logos@greekstudies-tsu.ge

გარეკანის პირველ გვერდზე: არესი. ბერძნული ორიგინალის რომაული ასლი.
ე.წ. „ლუდოვი ზის არესი“. რომის ნაციონალური მუზეუმი.

ნაშრომი წარმოადგენს სტატიების კრებულს, რომლებშიც განხილულია ეპიკური გმირების ქცევის ნორმები, მათი ხასიათის თავისებურებანი ჰომეროსის „ილიადის“, ვერგილიუსის „ენეიდის“, შოთა რუსთაველის „ვეფხისტყაოსნისა“ და აპოლონიოს როდოსელის „არგონავტიკის“ მიხედვით.

I სტატიაში – „ეპიკური გმირის ზნეობრივი სახე“, რომელიც საერთო სათაურია კრებულისა, ნაჩვენებია „ილიადის“, „ენეიდისა“ და „ვეფხისტყაოსნის“ გმირების ქცევათა კოდექსი, ის მახასიათებლები, რომლებიც აერთიანებენ დასახელებული პოემების გმირებს. იდეალური გმირის თვისებების წარმოსაჩენად ყურადღება არის გამახვილებული შემდეგ პარამეტრებზე: 1. გარეგნობა და ფიზიკური სიძლიერე, 2. ომი და სამართლიანობა, 3. ზომიერება, 4. ნადავლთან დამოკიდებულება, 5. ტოლერანტობა, 6. მშობლისა და მოხუც მებრძოლთა მიმართ პატივისცემა, 7. გონიერება, 8. სინანული.

II სტატიაში – „აქილევსის მზაობა შერიგებისათვის და წარუმატებელი ელჩობა (ჰომეროსის „ილიადის“ IX სიმღერის მიხედვით)“ ყურადღება არის გამახვილებული აგამემნონის ელჩების სიტყვების აგებულებაზე, რა როლი მიუძღვის ოდისევსს ელჩობის წარუმატებლად დასრულებაში, რატომ ვერ მოახერხა მან განრისხებული აქილევსის დამშვიდება. ამის მიზეზი, საფიქრებელია, ის იყო, რომ ოდისევსის მიერ წარმოთქმულ სიტყვაში სათანადოდ არ წარმოჩნდა აქილევსის დამსახურება აქაველთა წინაშე და აქცენტი არ გაკეთდა აგამემნონის მიერ დაშვებულ შეცდომაზე, რამაც გააღიზიანა ისედაც განაწყენებული აქილევსი და უარი ათქმევინა აგამემნონთან შერიგებაზე, თუმცა ელჩების გამოჩენამ იგი გაახარა, რადგანაც ამით

ედღეოდა საშუალება, კვლავ ჩაბმულიყო ბრძოლაში და მოეხვეჭა სახელი.

III სტატია – „ენეასი, *pater, errans et oboediens*“ – ეხება ენეასის ხასიათის ჩამოყალიბებას, თუ როგორ იქცა დამარცხებული ტროიდან დევნილი, მამაცურად მებრძოლი, მაგრამ იმპულსური გმირი ღმერთთა მორჩილ, მათი ნების შემსრულებლად, რაშიც დაეხმარა მის მიერ ნებისთ თუ უნებლიედ დაშვებული შეცდომები, რომელთა გამოსწორების შემდეგ იგი გახდა ტროელთა ჭეშმარიტი წინამძღოლი.

IV სტატიაში – „ომი და სამართლიანობა ციცერონისა და ვერგილიუსის მიხედვით“ – შედარებულია ერთმანეთთან ციცერონის აზრები საომარი ეთიკის თაობაზე ვერგილიუსის კონცეფციასთან, რომელიც წარმოდგენილია „ენეიდაში“. ციცერონისა და ვერგილიუსის შეხედულებანი თითქმის იდენტურნი არიან. ეს ეხება ომის სამართლიანობის საკითხს, გმირის სიქველის განსაზღვრას, დამარცხებულ მტერთან დამოკიდებულებას და ა.შ. ვერგილიუსისა და ციცერონის დეფინიციები ამ საკითხებთან დაკავშირებით, მათივე აზრით, წარმოადგენს რომის სახელმწიფოს სიძლიერის საფუძველს.

V სტატიაში – „აიეტის სახე ძველბერძნულ მწერლობაში“ – წარმოდგენილია (სხვადასხვა წყაროზე დაყრდნობით) კოლხეთის ლეგენდარული მეფის, აიეტის პორტრეტი. ყურადღება არის გამახვილებული: აიეტის წარმომავლობაზე, მის ბუნებაზე და იმ რთულ დავალებებზე, რომლებსაც აიეტი აძლევს იასონს. აიეტი არ არის მხოლოდ სასტიკი მმართველი, როგორადაც მას ზოგიერთი ბერძნული ლიტერატურული ძეგლი გვიხატავს, ეს არის ცალმხრივი შეფასება კოლხეთის ძლევაშემაღლი მეფისა, სინამდვილეში აიეტი არის ძლიერი, ამაყი, მედიდური, სტუმართმოყვარე და ამავე დროს სასტიკიც, მაგრამ ეს არ არის ურთიერთგამომრიცხავი თვისებები.

VI სტატია – „იასონი, იმპულსური თუ რეალისტი გმირი“ – წარმოადგენს მცდელობას, გაარკვიოს, სინამდვილეში ვინ არის იასონი, ანტიგმირი, რომელმაც მხოლოდ მედეას საშუალებით

მოიპოვა ოქროს სანმისი, თუ მას აქვს ჭეშმარიტი გმირისათვის დამახასიათებელი თვისებები: სიმამაცე, შეუპოვრობა, სიბრძნე და პატიოსნება. რით არის გამორჩეული იგი სხვა არგონავტებისაგან. სტატიაში ყურადღება არის გამახვილებული შემდეგ საკითხებზე: 1. რა არის არგონავტთა კოლხეთში მოგზაურობის რეალური მიზეზი, 2. იასონის მოტივაცია ოქროს სანმისის მოთხოვნასთან დაკავშირებით, 3. აიეტის განრისხების მიზეზი, 4. აიეტის რთული დავალებების არსი.

The Code of Ethics of an Epic Hero

The work is a collection of articles dealing with the code of conduct of epic heroes and the peculiarities of their personalities based on *The Iliad* by Homer, *The Aeneid* by Virgil, *The Knight in the Panther's Skin* by Shota Rustaveli and *Argonautica* by Apollonius of Rhodes.

Article 1 entitled "Moral Make-up of an Epic Hero" and serving as a common title of the collection outlines the code of conduct of the heroes of *the Iliad*, *the Aeneid*, *The Knight in the Panther's Skin*, and *Argonautica*, i.e. the characteristic features uniting the protagonists of the above poems. To single out the properties of an ideal hero, the following parameters are highlighted: 1. appearance and physical strength; 2. fairness when at war; 3. restraint during fighting; 4. trophy handling; 5. tolerance; 6. respect towards parents and old warriors; 7. prudence; and 8. repentance.

Article 2 entitled "Achilles' readiness to Reconcile and the Unsuccessful Ambassadorial Mission (according to Book IX of the *Iliad* by Homer)" focuses on the mode the envoys' speeches are constructed, the role that Odysseus played in the unsuccessful outcome of the mission, and the flaws of his speech that failed to duly depict Achilles' services for the Achaeans and overlooked Agamemnon's mistake, thereby exacerbating Achilles' resentment and causing him to refuse to reconcile with Agamemnon, albeit he felt happy to see the envoys since their visit gave him a chance to reenter the fight and win a name for himself.

Article 3 – "Aeneas, pater, errans et oboediens" – discusses the formation of Aeneas' character, the way the brave but impetuous fighter, an escapee from the conquered Troy, became obedient and observant of the Gods' will, largely thanks to the mistakes he had made knowingly or

against his will: having redeemed his errors Aeneas turned into a true leader of the Trojans.

Article 4 – “War and Justice according to Cicero and Virgil” – juxtaposes Cicero’s ideas about the war ethics (expressed in the treatise *On Duties*) with Virgil’s conception presented in *the Aeneid*. Cicero and Virgil share almost identical views on such issue as fairness of war, determining the lenience of the hero, and attitude towards the defeated enemy. In this respect, Virgil and Cicero’s definitions, according to themselves, make up the foundation for the strong and mighty Roman state.

Article 5 – “Aeetes’ image in Ancient Greek Literature” – provides (based on different sources) a portrait of the legendary king Aeetes of Kolchis. The article focuses on Aeetes’ origins, his personal qualities and the difficult tasks he assigns to Jason. Aeetes is not merely a ruthless ruler as portrayed in some Greek works that give a one-sided portrayal of the mighty king of Colchis, but rather he is strong, proud, lordly, and hospitable but simultaneously unrelenting. These, however, are not mutually exclusive features.

Article 6 – “Jason, an Impetuous or a Realistic Hero?” – is an attempt to make out who Jason truly is: is he an anti-hero who obtained the Golden Fleece solely thanks to Medea, or maybe he possesses traits characteristic of a true hero: courage, persistence, wisdom and integrity. How does he stand out from other Argonauts? The article highlights the following issues: 1. the real motive for the Argonauts expedition to Colchis; 2. the reasons that Jason gives for claiming the Golden Fleece; 3. the source of Aeetes’ rage; and 4. the essence of Aeetes’ difficult task.

ეპიკური გმირის ზნეობრივი კოდექსი

(„ილიადის“, „ენეიდისა“ და „ვეფხისტყაოსნის“
მიხედვით)

ყოველი ეპოქა, ყოველი ხალხი თავის გმირს აჩენს. თაობიდან თაობას გადაეცემა მითოლოგიაში, ხელოვნებასა და ლიტერატურულ ძეგლში უკვდავყოფილი იდეალური გმირის სახელი. რა ნიშან-თვისებები ახასიათებს გმრობას, რა კრიტერიუმებით განისაზღვრება იგი, რა არის უნივერსალური ყველა ეპოქისა და ყველა ხალხისათვის ერთნაირად მოსაწონი და მიუღებელი ქცევის ნორმები?

ომი, როგორც უდიდესი ბოროტება, ადამიანებში ისეთი თვისებების გამოვლენას უწყობს ხელს (სისასტიკე, სიშმაგე, უნდობლობა), რაც მშვიდობიანობის დროს მიუტევებელია. „ომი თან სდევს ადამიანებს მათი დაცემის დღიდან („მარკოზის სახარება“ 13,7), იგი „არის კაცობრიობის ფარულ სნეულებათა ფიზიკური გამოვლინება ძმათამუღეტელი სიძულვილისა“ („შესაქმე“ 4,3-12). თუმცა, ამასთანავე, ომი ის ასპარეზიცაა, სადაც წარმოჩნდება: ამტანობა, გამბედაობა, სიმამაცე, თავგანწირვა და სხვა გმირული თვისებები. გმრობა თავის ზნეობრივ კანონებს აწესებს. რა პარამეტრებით განისაზღვრება საომარი ეთიკა, რა თვისებების მატარებელი უნდა იყოს ქველი მებრძოლი, ამაზე პასუხს ვპოულობთ ისეთ ლიტერატურულ შედევრებში, როგორებიცაა: ჰომეროსის „ილიადა“, ვერგილიუსის „ენეიდა“ და რუსთაველის „ვეფხისტყაოსანი“.¹

¹ ტექსტებისათვის ვისარგებლეთ შემდეგი გამოცემებით: Homer, *Iliad*, Edited and Translated A. by T. Murray, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London, England, Loeb Classical library, 1999; Vergil, *Eclages, Georgies, Aeneid*, The Loeb Classical Library, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London, England, 2002; შოთა რუსთაველი, *ვეფხისტყაოსანი*.

იდეალური გმირის თვისებების წარმოსაჩენად ყურადღება უნდა გავამახვილოთ შემდეგ პარამეტრებზე: 1. გარეგნობა და ფიზიკური სიძლიერე, 2. ომი და სამართლიანობა, 3. ზომიერება, 4. ნადავლთან დამოკიდებულება, 5. ტოლერანტობა, 6. მშობლისა და მოხუც მებრძოლთა (მათ შორის მტრისაც) პატივისცემა, 7. გონიერება 8. სინანული.

გარეგნობა და ფიზიკური სიძლიერე აუცილებელი თვისებაა გმირისათვის. გმირი განსხვავებულია სხვა მებრძოლებისაგან თავისი გარეგნობით, სიძლიერითა და სიმამაცით. იარაღს-ხმული აქილევსი სხივმოსილია, ვითარცა არესი. იგი გამოირჩევა აქაველ მეომრებს შორის. ოდისევსი მას ახასიათებს, როგორც სწორუპოვარ მებრძოლს, რომელსაც ვერავინ მიედრება სიმამაცეში, თუმცა ცხოვრებისეული სიბრძნით მას ოდისევსი სჯობნის, რადგან, როგორც თავად აღნიშნავს, ასაკით აქილევსზე უფროსია და ბევრის მნახველიც:

“ὦ Ἀχιλλεῦ, Πηλέος υἱέ, μέγα φέρτατ' Ἀχαιῶν,
κρείσσων εἰς ἐμέθεν καὶ φέρτερος οὔκ ὀλίγον περ
ἔγχει, ἐγὼ δέ κε σεῖο νοήματί γε προβαλλοίμην
πολλόν, ἐπεὶ πρότερος γενόμην καὶ πλείονα
οἶδα”.

Hom. “Il”. XIX, 216-219.²

აქილევსი თავად აღიარებს, რომ ბრძოლის ველზე მისი მსგავსი არავინ არის, მაგრამ აგორაზე იგი სხვებს არ აღემატე-

ტყაოსანი, თბ., 1987 (1966 წლის საიუბილეო გამოცემის მიხედვით) და შოთა რუსთაველი, ვეფხისტყაოსანი, თბ. 1963 (1957 წლის გამოცემის მიხედვით).

² ნაშრომში წარმოდგენილი ყველა ქართული თარგმანი შესრულებულია ჩვენ მიერ.

„ო, აქილევსო, პელევსის ძე, აქაველებში
სიძლიერით გამორჩეულო, მეც მჯობნი ბევრად,
გამოცდილება მე მეტი მაქვს, ბევრი მინახავს,
რადგან ქვეყანას მოვევლინე მე შენზე ადრე”.

ბა. აქ იგულისხმება: სწორი გადაწყვეტილების მიღება, რჩევის მიცემა, სიბრძნე, მჭევრმეტყველება და ა.შ.

“τοῖος ἔων οἷος οὖν τις Ἀχαιῶν χαλκοχιτώνων
ἐν πολέμῳ ἀγορῇ δέ τ’ ἀμείνονός ἐισι καὶ ἄλλοι.”

Hom. “Il”. XVIII, 105-106.³

აქილევის გამოჩენა ბრძოლის ველზე თავზარს სცემს მტერს, იგი თავისი შეუპოვრობითა და გარეგნობით ომის ღმერთთან, არესთან არის შედარებული, რომელიც მუსრს ავლებს მებრძოლებს (“Il”. XX, 45-47).

აქილევის არის ძლიერი – κρατερὸς (“Il”. XVIII, 553), მედგარი, შეუპოვარი – θαρσαλέος (“Il”. XVIII, 589), საშინელი, შმაგი – ἔκπαγλος (“Il”. XVIII, 589), ბრგე – πέλριος (“Il”. XVIII, 121), სხივმოსილი – λαμπρόμενος (“Il”. XX, 46), მისი მუდმივი ეპითეტი კი არის ფეხმარდი – ποδῶκης. აქილევის არა მარტო გამოჩენა ზარავს მტერს, არამედ – მისი მჭექარე ხმაც – ἀριζήλη φωνή (“Il”. XVIII, 221-223).

აქილევის მსგავსად, „ენეიდის“ მთავარი გმირი, ენეასიც აღემატება ტროელ თანამებრძოლებს თავისი სილამაზით. იგი არის უმშვენიერესი – *pulcherrimus*, ღმერთ აპოლონის დარი. *pulcherrimus*-ი არ ნიშნავს მხოლოდ ულამაზესს, აქ მის ვაჟკაცურ და ღვთაებრივ გარეგნობაზე არის მითითება, რაც სხვაგანაც დადასტურებულია პოემაში:

“... Ipse ante alios pulcherrimus omnis
infert se socium Aeneas atque agmina jungit,
qualis ubi hibernam Lycim Xanthique fluenta
deserit.”

Verg. “Aen”. IV, 141-144.⁴

³ „აქველებში არვინ არის ჩემი ბადალი
მებრძოლი, თუმცა აგორაზე მჯობნიან სხვები“.

⁴ „სხვებზე წინ იგი მოდიოდა, ულამაზესი,

ენეასი აქილევსივით სხივმოსილია, ღმერთის მსგავსად ახო-
ვანი და პირმშენიერი:

“Restitit Aeneas claroque in luce refulsit,
os humerosque deo similis.”

Verg. “Aen”. I, 588-589.⁵

სილამაზე და სიმამაცე თანაბრად თვალშისაცემია ენეასის
გარეგნობაში. კართაგენის დედოფალი, დიდო ნახვისთანავე
მოიხიბლა ტროელი გმირით, მისი სიქველით, წარმომავლობით,
სიმამაცით:

“Multa viri virtus animo multusque recursat
gentis honos, haerent infixi pectore voltus
verbaque.”

Verg. “Aen”. IV, 3-5.⁶

“quem sese ore ferens, quem forti pectore et armis!
credo equidem, nec vana fides, genus esse deorum.”

Verg. “Aen”. IV, 11-12.⁷

ენეასი სხვა თვისებებითაც გამოირჩევა: იგი არის *ლეთისმო-
სავი* – pius (“Aen”. I, 220; XII 175), *ძალიან სამართლიანი* – iustior
(“Aen”. I, 544-545), *დიდსულოვანი* – magnanimus (“Aen”. I, 260),
მისი მუდმივი ეპითეტი pius-თან ერთად არის *მამა* – pater (“Aen”.
I, 580; VIII, 28).

ხალხს შეერია თავის რაზმით გმირი ენეას,
აპოლონს ჰგავდა, ქსანთუსის და ლიკიას შემდეგ
სწრაფად მავალი მშობლიური დელოსისაკენ”.

⁵ „იდგა ენეას, ასხივებდა შუქს თავის ირგვლივ,
უკვდავ ღმერთს ჰგავდა სახით, მხარ-ბეჭით”.

⁶ „გმირის სიქველემ მოხიბლა და ბრწყინვალე მოდგმამ,
გულს ჩაუფარდა მისი სახე და საუბარი”.

⁷ „რა მამაცია, რა სახე აქვს, რა საჭურველი,
უთუოდ ლეთისგან ნაშობია, ასეა ნაღდად”.

„ვეფხისტყაოსნის“ მთავარი გმირი ტარიელიც მომხიბლავია თავისი გარეგნობით, იგი გამოჩენისთანავე იპყრობს ყურადღებას, რუსთაველი კონკრეტულად მის გარეგნობაზე თითქმის არ საუბრობს პოემის დასაწყისში, არავითარ ეპითეტებს არ იყენებს, თუმცა ამ სიტყვაძუნწობით უფრო კარგად წარმოაჩენს ტარიელის არაჩვეულებრივ პორტრეტს:

„ნახეს და ნახვა მოუნდათ უცხოსა სანახავისა.“

„ვეფხ.“ 82.

„მისსა მნახავსა ნახული აღარა მოეწონების.“

„ვეფხ.“ 628.

ამ ტაეპებებით პოეტი გმირის გამორჩეულობას უსვამს ხაზს, რომელსაც თვალს ვერ აშორებენ მისი მჭვრეტელნი. შემდგომში პოემაში მრავალგზის არის აღწერილი ტარიელის გარეგნობა; იგი შედარებულია მზესთან, მისი ძალა კი – ლომთან და ამას ტარიელი საკუთარ თავზე ამბობს:

„მოვინიფე, დავემსგავსე მზესა თვალად, ლომსა ნაკვთად.“

„ვეფხ.“ 319.

„ძალად ლომსა, თვალად მზესა, ტანად ვგავდი ედემს ზრდილსა, სროლასა და ასპარეზსა აქებდიან ჩემგან ქმნილსა.“

„ვეფხ.“ 332.

„მზესა მე ვსჯობდი მშვენებით, ვით ბინდას ჟამი დილისა, იტყოდეს ჩემნი მნახავნი, მსგავსია ედემს ზრდილისა.“

„ვეფხ.“ 321.

„ჭირად არ მიჩნდის ლომისა მოკლვა, მართ ვითა სირისა.

„ვეფხ.“ 327.

„ვბურთობდი და ვნადირობდი, ვით კატასა ვხოცდი ლომსა.“

„ვეფხ.“ 328.

ტარიელი, ისევე როგორც აქილევსი, გამორჩეულია თავისი ძალით და ხმითაც:

„კაცსა უკრავად დაბნედლის ხმა ტარიელის ხაფისა.“

„ვეფხ.“ 1416.

„ილიადის,“ „ენეიდისა“ და „ვეფხისტყაოსნის“ სხვა გმირებიც არიან სასიამოვნო გარეგნობის, მამაცები, გაბედულები, ბრძოლაში შეუპოვრები, მაგრამ, როგორც უკვე ვთქვით, მთავარი გმირები მაინც განსხვავებულნი და რალაციით აღმატებულნი არიან სხვებზე, რაც მხოლოდ გარეგნობაში არ აისახება და არც მაინცაღამაინც ფიზიკურ სიძლიერეში.

სიძლიერე, სიმამაცე, გამბედაობა გმირის აუცილებელი ატრიბუტებია, თუმცა მხოლოდ გარეგნული მახასიათებლები. ფიზიკური ძალა ღმერთის მიერ ბოძებული ნიჭია და გმირის შინაგან ბუნებას ნაკლებად ავლენს. „ილიადაში“ აგამემნონი კიცხავს აქილეესს და ეუბნება, რომ, მართალია, იგი არის ძლიერი – κρατερός, მაგრამ ეს ღვთის საჩუქარია:

“Εἰ μάλα κρατερὸς ἔσσι, θεὸς που σοὶ τὸ γ’ ἔδωκεν.”

Hom. “II”. I, 178.⁸

რუსთველის აზრითაც, ფიზიკური სიძლიერით ადამიანს თავი არ უნდა მოჰქონდეს, რადგან ის ღვთისაგან ეძლევა. თუ მისი ნება არ იქნა, ამ ძალით გამარჯვებას ვერ შეძლებს მოკვდავი.

„კაცო, ძალსა ნუ იქადი, ნუცა მოჰკვებ, ვითა მთვრალი,
არას გარგებს ძლიერება, თუ არ შეგწევს ღმრთისა ძალი,
დიდთა ხეთა მოერევის, მცირე დასწავს ნაბერნკალი,
ღმერთი გფარავს, სწორად გაჰკვეთს, შეშა ვის ჰკრა, თუნდა
ხრმალი.“

„ვეფხ“. 1046.

რაც შეეხება სიმამაცეს, გამბედაობას, ესეც ღმერთის ნებაზეა დამოკიდებული. ავთანდილი მარტო გადანყვეტს მეკობრეებთან შებრძოლებას, გაოცებულ მოქარავენებს კი ასე განუმარტავს თავისი გაბედულებისა და სიმამაცის მიზეზს:

⁸ „თუმც ძლიერი ხარ, მაგრამ ძალა ღმერთმა გიბოძა.“

„უგანგებოდ ვერას მიზმენ, შე-ცა-მებნენ ხმელთა სპანი,
განგებაა, არ დავრჩები, ლახვარნია ჩემთვის მზანი,
ვერ მიხსნიან ვერ ციხენი, ვერ მოყვასნი, ვერცა ძმანი,
ვინცა იცის ესე ასრე, ჩემებრვეა გულოვანი.“

„ვეფხ.“ 1039.

საფრთხეს გადარჩენილი ვაჭრები მადლობას უძღვნიან
ავთანდილს, მას კი ეს მხოლოდ ღმერთის ნყალობად მიაჩნია და
არა – თავის დამსახურებად.

„ღმერთმან სულსა ეგოდენსა თქვენც გათნივა სისხლსა თქვენი,
მე გლახ რა ვარ? მინა ცუდი, თავით ჩემით რამცა ვქმენი?“

„ვეფხ.“ 1050.

ამიტომაც ავთანდილისათვის უცხოა ამპარტავნება და თავისი
სიქველით თავის მოწონება, რადგან იცის, რომ ეს ყოვე-
ლივე ღმერთის საჩუქარია.

ომი და სამართლიანობა. მარტო სიმამაცე და გარეგნობა
(ფიზიკური სიძლიერე) არ არის გმირობის მახასიათებლები. ახ-
ლა ვნახოთ, რა როლი აქვს ომს გმირთა ცხოვრებაში. რისთვის
იბრძვიან: აქილევსი, ენეასი, ტარიელი; რა მიზნები ამოძრავებთ
მათ. ჰომეროსის, ვერგილიუსის, რუსთაველის გმირებისთვის
ომი არის შინაგანი მოთხოვნილება, აუცილებელი საქმიანობა
სახელმწიფოს არსებობისა და განმტკიცებისათვის, თვითდა-
მკვიდრების საშუალება, სიქველის გამოვლენის ასპარეზი.
ტროის დალაშქვრა ელინთა მხრიდან სამართლიანია, რადგან
ისინი ელენეს მოტაცებისათვის იძიებენ შურს, მაგრამ ტრო-
ელთა სიმართლე ის არის, რომ ისინი სამშობლოს იცავენ.
ჰექტორის სიტყვებით, ყველაზე დიდი სასწაული არის სამშობ-
ლოს დაცვა („ილიადა“ XII, 243). აქილევსის მიზანი ტროელთა
წინააღმდეგ ომში არის სახელის მოპოვება. მან იცის, რომ თუ
არ მიიღებს ამ ლაშქრობაში მონაწილეობას, სიცოცხლეს
გაიხანგრძლივებს, მაგრამ სახელს ვერ მოიპოვებს:

“Εἰ μὴν κ' αὖθι μένων Τρώας πόλιν ἀμφιμάχωμαι,
ἄλγετο μὲν μοι νόστος, ἀτὰρ κλέος ἄφθιτον ἔσται.

εἰ δέ κεν οἴκαδ' ἵκωμι φίλην ἐς πατρίδα γαίαν,
ἄλγετό μοι κλέος ἐσθλόν, ἐπὶ δῆρον δέ μοι αἰών.”

Hom. “Π”. IX,412-415.⁹

ამიტომ არის, რომ აგამემნონზე განრისხებული აქილეესი არ ჩქარობს სამშობლოში (ფთიაში) დაბრუნებას და განიცდის უმოქმედოდ ყოფნას. იგი აფორიაქებულია, ელოდება რა-ღაცას.

ენეასის ბრძოლა იტალიაში სამართლიანია, რადგან ის ღმერთების ნების აღმსრულებელია. ენეასი ცდილობს მშვიდობიანი გზით მოიპოვოს სამკვიდრებელი ლაციუმში. იგი თხოვნით მიმართავს ლათინთა მეფეს, ლატინუსს, რომელსაც ღმერთებმა აუწყეს, რომ უცხოტომელს მიათხოვებდა თავის ასულს, და ამ კავშირით გააძლიერებდა და განადიდებდა სამეფოს, თუმცა ამ დიდებას ომი მოჰყვებოდა („ენეიდა“ VII, 79-80). ენეასი ევედრება ლატინუსს, მისცეს თავშესაფარი დევნილ ტროელებს, სანაცვლოდ ჰპირდება, რომ ისინი იბრძოლებენ ლატინუსის სამეფოს დასაცავად და გასაძლიერებლად:

“Dis sedem exiguam patriis litusque rogamus,
innocuum et cunctis undamque auramque patentem,
non erimus regno indecores, nec vestra feretur
fama levis tantique aboletet gratia facti.
nec Trojam Ausonios gremio excepisse pigebit.
fata per Aeneae juro dextramque potentem
sive fide seu quis bello est expertus et armis:
multi nos populi, multae (ne temne, quod ultro
praeferimus manibus vittas ac verba precantia)
et petiere sibi et voluere adiungere gentes;
sed nos fata deum vestras exquirere terras

⁹ „ტროის ქალაქის დასამშობლად თუ აქ დავრჩები, შინ ველარ წაეალ, მაგრამ სახელს მოვიხვეჭ უკვდავს, თუ დავბრუნდები ჩემს საყვარელ მშობლიურ მხარეს, ხანგრძლივ ვიცოცხლებ, მაგრამ სახელს ვერ მოვიპოვებ“.

საყურადღებოა, რომ ენეასი ლატინუსს სთხოვს, ამრეზით ნუ შეხედავს მათ, რომ *მავედრებელი სიტყვებითა და ხილაბანდებით* – *manibus vittas ac verba precantia* – ხელში ეახლნენ მეფეს (რასაც მშვიდობიანი მოლაპარაკების დროს ატარებდნენ მავედრებლნი). რატომ უნდა ეთაკილებოდეს ეს ენეასს? როგორც ჩანს, შიშობს, სიმხდალეში არ ჩაუთვალონ თავდადრეკილი მიახლება მეფესთან, თუმცა ენეასს სხვაგვარად არ შეუძლია. იგი ვალდებულია, იყოს მავედრებელი, სთხოვოს ლათინებს მცირე ადგილი დასასახლებლად, თუმცა იცის, რომ ეს ღმერთების ნებაა და ისედაც აღსრულდება. მაგრამ მშვიდობიანად დამკვიდრების საშუალება ტროელებს არ მისცა ტურნუსმა, რომელმაც მეფე ლატინუსს დაარღვევინა ზავი, ენეასთან დადებული. ენეასი იტალიის ზოგიერთი ტომების მხარდასაჭერადაც იბრძვის, რომელთაც ავინროებდნენ ეტრუსკთა მეფე მეზენციუსი და რუტულელები. მიუხედავად ამისა, ენეასს შინაგანად ანუხებს ის, რომ უცხო-ტომელი ედავება მინას ადგილობრივ მკვიდრს, ტურნუსს:

“Testaturque deos, iterum se ad proelia cogi,
bis jam Italos hostis, haec altera foedera rumpi.”

Verg. “Aen”. XII, 581-582.¹¹

¹⁰ „ცარიელ ნაპირს ვითხოვთ, მცირეს, პენატებისთვის, მხოლოდ უსაფრთხო ადგილსა გთხოვთ, წყალსა და ჰაერს, ჩვენ არ შევარცხვენთ თქვენს სამეფოს, თქვენი დიდება გაიზრდება და აგამაღლებთ ასეთი მაღლი, ტროელთ მიღებას არ ინანებთ ავზონელები. ენეასის ბედს გეფიცებით და მის მარჯვენას, ვინც გამოვცადეთ ის ბრძოლაში, ერთგულებაში, ჩვენ მრავალნი ვართ, ხელთ გვიჭირავს ხილაბანდები, ვედრებით მოველთ (ნუ დაგვძრახავთ თქვენ ამის გამო) სურვილი გვექონდა მრავალ ტომთან შეერთებისა, მაგრამ ღმერთებმა ინებეს, რომ აქ თქვენს მინაზე გვეპოვა ჩვენი სამკვიდრებელი“.

¹¹ „ღმერთნი არიან მონმენი, რომ არ მსურდა ბრძოლა,

ენეასი არ ემზადება ომისათვის, მაგრამ ნუხს, რომ მაინც მოუწევს ბრძოლა („ენეიდა“ VIII, 29). მდინარის ღმერთი, ტიბერინუსი ამშვიდებს ენეასს და ურჩევს, უარი არ თქვას საომარ მოქმედებაზე, არ შეუშინდეს ომს:

“O, sate gente deum, Troianam ex hostibus urbem,
qui revehis nobis aeternaue Pergama servas,
expectate solo Laurenti arvisque Latinis
hic tibi certa domus, certi (ne absiste) penates.
non belli terrere minas, timor omnis et irae
concesvere deum.”

Verg. “Aen”. VIII, 36-41.¹²

რა თქმა უნდა, აქ *შიშში* რიდი იგულისხმება, ენეასს ომის შიშში კი არ აქვს, არამედ უჭირს გადანყევტილების მიღება, დაპირისპირება ადგილობრივ მოსახლეობასთან. ერთი შეხედვით, საფუძველს მოკლებული არ ჩანს ქალღმერთ იუნოს მიერ ენეასის დადანაშაულება ლათინებთან ომის გამო:

“Quid face Trojanos atra vim ferre Latinis,
arva aliena jugo premere atque avertere praedas?
quid soceros legere e gremiis abducere pactas,
pacem orare manu, praefigere puppibus arma?”

Verg. “Aen”. X, 73-80.¹³

მეორედ უკვე ლათინებმა ჩაშალეს ზავი“.

¹² „ღვთისგან შობილო, ვინც მტრისაგან იხსენი ტროა, გადაგვირჩინე პერგამოსი ჩვენ სამუდამოდ, გელოდებოდა ლავრენტუმი და ლათინთ მინა, აქ არის შენი და პენატთა სამკვიდრებელი, ნუ შიშობ ომზე, მუქარაზე, ღმერთების რისხვა დამთავრდა უკვე.“

¹³ „რატომ იწვევენ ლათინებზე ტროელნი ავად? არბევენ ყანებს, იტაცებენ სხვების მოსავალს, სიამაღრს ირჩევენ, სხვებს ართმევენ დანიშნულ ქალებს, ზავს ითხოვენ და თან იარაღს ეზიდებიან“

სწორედ ამ უსამართლობაზე საუბრობს ტურნუსი და ამით ამართლებს თავის ბრძოლას ტროელთა წინააღმდეგ. მაგრამ არც იუნო და არც ტურნუსი არ აღიარებენ, რომ ეს არის მეფე ლატინუსისადმი დაუმორჩილებლობა, ღმერთების ნების უგულებელყოფა, ტურნუსს არ ესმის, რომ ენეასი მოდის არა როგორც დამპყრობელი, არამედ – როგორც მავედრებელი. ენეასს ომი არ სურს, მაგრამ ღვთაებათა ნებას წინ ვერ აღუდგება.¹⁴ სათნო (pius) ენეასი, ლტოლვილი, ეძებს მეორე სამშობლოს, ღმერთთა მიერ მინიშნებულს. აქვს კი მას იმის უფლება, რომ იარაღით ხელში დაუპირისპირდეს ადგილობრივ მკვიდრთ და მოითხოვოს ტერიტორია დასასახლებლად? ენეასი უზენაესი ღმერთის მიერ არის უფლებამოსილი. მას ევალება, რომის მომავალ დიდებას ჩაუყაროს საფუძველი, რომისა, რომელსაც შემდგომში დაეკისრება მსოფლიოში მშვიდობის დაცვა („ენეიდა“ VI, 851-854). იგი იძულებულია მიიღოს გამოწვევა ტურნუსისა, თუმცა არ ჩქარობს, ელოდება მტრის თავდასხმას. მისი ეს უმოქმედობა რუტულელებმა ტროელთა სილაჩრეს მიაწერეს („ენეიდა“ X, 55). სანამ ზეციდან ღვთიურ ნიშანს არ მიიღებს, ტროელი გმირი არ ებმება ომში. ეს ნიშანი კი იყო ჭექა-ქუხილი და ცაზე ვულკანუსის მბზინვარე იარაღის აელვარება („ენეიდა“ VIII, 527-530). როცა ენეასი დარწმუნდა ომის გარდაუვალობაში, იმაში, რომ ასეთი იყო ღმერთების ნება, შეწყვიტა ყოყმანი. იგი, ასე ვთქვათ, ფსიქოლოგიურად უკვე მზად იყო ბრძოლისათვის, რაც კარგად ჩანს ტურნუსისადმი მუქარაში:

“Heu, quante miseris caedes Laurentibus instant!
 quas poenas mihi, Turne, dabis! quam multa sub undas
 scuta virum galeasque et fortia corpora volves,
 Thybri pater! poscant acies et foedera rumpant!”

Verg. “Aen”. VIII, 534-540.¹⁵

¹⁴ R.F.Glei, Der Vater der Dinge, BAC, B. 7, Trier, 287.

¹⁵ „რა ზოცვა-ჟლეტა ელით ბედკრულ ლავრენტინელებს!
 მიიღებ, ტურნუს, სასჯელს ჩემგან, წყალს გააყოლებ

ტარიელი ქაჯების წინააღმდეგ იბრძვის დატყვევებული სატროფოს დასახსნელად, ამდენად ეს სამართლიანი ომია. რაც შეეხება ხატაელებთან ომს, ამას სხვა საფუძველი აქვს. ტარიელს სურს განდგომილი ქვეშევრდომის დამორჩილება, ე. ი. ინდოეთის სამეფოს სიმტკიცის დაცვა. ხატაელთა მეფის, რამაზის წინააღმდეგობა კი აიხსნება თავისი ქვეყნისათვის დამოუკიდებლობის მოპოვების სურვილით. ეს დაუმორჩილებლობა მისი მხრიდან შეიძლება სამართლიანობად და სიმამაცედ აღგვექვა, იგი ტარიელს პირისპირ რომ შებრძოლებოდა. პირფერობა და ქვემდრომობა უშლის ხელს რამაზ მეფეს, იყოს ტარიელის ღირსეული მეტოქე. რუსთაველის გმირებიც, აქილეესის მსგავსად, სახელისთვისაც იბრძვიან: „სჯობს სახელისა მოხვეჭა ყოველსა მოსახვეჭელსა“ („ვეფხ.“ 799), თუმცა, ცხადია, ეს არ არის მათი თვითმიზანი.

ზომიერება. გმირის ფიზიკურ სიძლიერეს ბრძოლის სასტიკი სურათებით წარმოაჩენენ პოეტები. აქილეესი მის მიერ დახოცილი მტრის მებრძოლეობით ავსებს მდინარე სკამანდროსს; აქილეესი არ შეისმენს შეშინებული მტრის ვედრებას, შეუბრალებლად კლავს მონინააღმდეგეს, მახვილს ჩასცემს და ნაწლავებს დააყრევინებს და ეს გამარჯვება სიამოვნებას ანიჭებს:

“Ἀλλὰ πρὶν Ἀχιλεὺς σχεδὸν ἄορα θυμῷ
γαστέρα γὰρ μιν τίψῃ παρ’ ὀμφαλόν, ἐκ δ’ ἄρα πᾶσαι
χύντο χαμαὶ χολάδες, τὸν δὲ σκότος ὄσσεα κάλυψεν
ὁ ἄσθμαίνων”. Ἀχιλεὺς δ’ ἄρ’ ἐνὶ στήθεσσι βρούσας
τεύχεάτ’ ἐξενάριξ καὶ εὐχόμενος ἔπος ἤνδρα.”

Hom. “Il”. XXI, 179-183.¹⁶

რამდენ მუზარადს, ფარს და გვამებს მამაც მებრძოლთა,
მამავ, თიბრისო, ატყდეს ომი, დათმონ მშვიდობა”.

¹⁶ „აქილეესმა კი ხმლით წარსტაცა სული მზვაობარს,
სტომაქში ჩასცა ბასრი, ჭიპთან და შიგნეული
დააყრევინა ძირს. სიკვდილმა შუქი წარსტაცა
ახროტინებულს, უმაღ მივარდა მას პელიდი,
საჭურველს ხსნიდა, ამაყობდა ამ გამარჯვებით”.

აქილევსი თავის ამ სისასტიკეს ასე ხსნის: პატროკლეს სიცოცხლეში მას შეეძლო მტრის შებრალება, მაგრამ მისი სიკვდილის შემდეგ მასში სიბრალულს არავინ იწვევს; გარდა ამისა, პელიდი ფიქრობს, დიდებული ვაჟუცაც კი ვერ გაექცევა სიკვდილს, ამიტომ ეს ხვედრი ყველა მეომარმა უნდა აიტანოს. ვერც მე გავექცევი ბედისწერას, მტერი ბრძოლაში მომკლავსო, – ამბობს აქილევსი („ილიადა“ XXI, 110-114).

შმაგად იბრძვის ენეასიც რუტულელების წინააღმდეგ, დამარცხებული მტრის ვედრებას არ შეისმენს:

Ille reducta

*loricam clipeique ingens onus impedit hasta,
tum caput orantis nequiquam et multa parantis
dicere deturbat terrae truncumque tepentem
provolvens super haec inimico pectore fatur”*

Verg. “Aen”. X. 552-556.¹⁷

იგი დაუნდობლად კლავს მტერს („ენეიდა“ X, 585-602), მაგრამ მაინც არის *pius*-ი, რადგან კეთილი საქმისათვის იბრძვის. ასევე მოიხსენიებს მას ბერძენი გმირი, ტროის ომის მონაწილე, დიომედე, რომელიც ერთმანეთს ადარებს ჰექტორსა და ენეასს და აღნიშნავს, რომ ორივე მამაცი იყო, მაგრამ ენეასი სიქველით აღემატებოდა ჰექტორს („ენეიდა“ XI, 291-292). მართალია, ენეასი ზოგჯერ სისასტიკეს იჩენს, მაგრამ სწორედ ამ გზით მოიპოვებს იგი მშვიდობას. ეს არის ომის უმონწილო ლოგიკა,¹⁸ რომელზედაც უარის თქმა კეთილშობილ გმირსაც არ შეუძლია. მაგრამ ენეასის ბრძოლას მაინც ვერ აღვიქვამთ მხეცურ სისასტიკედ, რასაც ვერ ვიტყვით მის მეტოქეზე, ტურნუსზე, რომელიც დამარცხებული მტრის მეომრების თავებს შუბებზე

¹⁷ „შუბი აძგერა ენესმა მის ფარს, მუზარადს, თავი მოჰკვეთა მავედრებელს და უხმოდ დასცა თბილი სხეული ძირს, მინაზე გადააგორა და თან მიმართა მუქარებით აღსავსე სიტყვით“.

¹⁸ R. Gleis, დასხ. ნაშრ. 219-220.

ააგებინებს და აღტაცებულია ამ სანახაობით („ენეიდა“ IX, 462-466). ვერგილიუსის პარენტეზა – *visu mirabile* – საოცარი სანახაობა („ენეიდა“ X, 466) მიგვანიშნებს, რომ დამარცხებული მტრისადმი ასეთი სასტიკი ცინიზმი და უხეში ძალის დემონსტრირება სულიერი სიძლიერის ნიშანი არ არის. სიამოვნებას ანიჭებს ტურნუსს მოკლული პალანტის ხილვა, მას სიხარულს ჰგვრის იმის წარმოდგენა, თუ რა დაემართება ჭაბუკის მამას შვილის უსიცოცხლო სხეულის ხილვისას („ენეიდა“ IX, 758-760). როგორც მართებულად აღნიშნავენ, ტურნუსი ძალისა და ამპარტავენების განსახიერებას წარმოადგენს¹⁹. ამას მიანიშნებს მის მუზარადზე გამოსახული ქიმერაც.²⁰

შმაგი ბრძოლის ამგვარი სურათები, ნატურალიზმით გამორჩეული, მრავლად მოიპოვება ჰომეროსთან და ვერგილიუსთან; „ილიადასა“ და „ენეიდაში“ ინდივიდუალურად არის წარმოდგენილი თითქმის ყველა პერსონაჟი. ვიცით სახელდებით, ვის ერკინებიან აქილეესი და ენეასი, რუსთაველის გმირები უმეტესად უსახელო ლაშქარს ებრძვიან. „ვეფხისტყაოსანში“ ბატალური სცენები ნაკლებად ვრცელია. რუსთაველი ზოგჯერ რამდენიმე სტროფში ატევს ბრძოლის ამსახველ სურათებს, რომლებიც მკითხველთა ყურადღებას იქცევენ უფრო პოეტური ჟღერადობითა და ალიტერაციებით:

„კაცი კაცსა შემოვსტყორცი, ცხენ-კაცისა დავდგი გორი,
კაცი, ჩემგან განატყორცი, ბრუნავს ვითა ტანაჯორი“.

„ვეფხ.“ 447.

„კარვის კალთა ჩახლართული ჩაეჭერ, ჩავაკარაბაკე,
ყრმასა ფერხთით მოვეკიდე, თავი სვეტსა შევუტაკე“.

„ვეფხ.“ 558.

¹⁹ S. F. Wisthure, *Public and Private in Vergil's Aeneid*. The University of Massachusetts Press, Amherst, 1989, 96.

²⁰ V. Buccheit, *Vergils über die Sendung Roms*. Heidelberg, 1963, 92-93.

ნადავლთან დამოკიდებულება. გმირის ხასიათი კარგად ჩანს ნადავლთან დამოკიდებულებაში. ალაფი არის ჯილდო, საზღაური მამაცური ბრძოლისათვის. მეომრები ერთმანეთში ინანილებენ ტყვეებს, საჭურველს, ოქრო-ვერცხლს იმისდა მიხედვით, ვის რა წვლილი მიუძღვის გამარჯვების მოპოვებაში. ასე რომ, ამ ჯილდოთი განისაზღვრება მებრძოლის სიმამაცის ხარისხი. ამიტომ მისი მიღება კანონიერია და მასზე უარის თქმა, თუ ასეთი რამ ხდება, სათანადო არგუმენტაციას მოითხოვს. განსაკუთრებით იზიდავს მეომარს მტრის ძვირფასი საჭურველი. პექტორი ცდილობს აქილეესის იარაღის ხელში ჩაგდებას („ილიადა“ XXII, 125-127), აგამემნონიც ითვისებს მტრის საჭურველს („ილიადა“ XI 247); რაც შეეხება აქილეესს, იგი სწორედ ნადავლის გამო უპირისპირდება აგამემნონს, უფრო ზუსტად კი, ნართმეული ნადავლის გამო. გმირს სიმამაცისათვის ენიჭება *მატერიალური* და *სულიერი პატივი* – ἡ τιμή და τὸ δῆριον (τὸ γέρας), მაგრამ მხოლოდ δῆριον-ით არ შეიძლება τιμῆ-ს აღდგენა. ამიტომ არ იღებს აქილეესი აგამემნონისაგან შეთავაზებულ საჩუქრებს, არც მაშინ, როცა პირველად ეახლებიან თხოვნით აქაველი ელჩები, არც შემდეგ, როცა თავად მზადაა ბრძოლაში ჩასაბმელად. მეორე უარი, უთუოდ, იმით არის გამოწვეული, რომ აქილეესს არ სურს, დაჩრდილოს ქეშმარიტი მიზეზი, თუ რატომ ებმება ომში ხელმეორედ. ეს კი არის შურისძიება მეგობრის სიკვდილისათვის, თუმცა აქილეესმა კარგად იცის, რომ თავადაც მალე მოკვდება. აქილეესი სირცხვილს ვერ აიცდენდა, თუ ვერ იძიებდა შურს პატროკლესათვის.²¹ მართალია, აქილეესი განძზე უარს არ ამბობს („ილიადა“ XVI, 84-86), მაგრამ ეს სიმამაცით უნდა დაიმსახუროს და იგი არ უნდა იყოს აგამემნონისაგან ნაწყალობები. აგამემნონის მიერ შეთავაზებული მდიდრული საჩუქრები არ არის კომპენსაცია აქილეესის შეურაცხყოფისათვის. საჩუქრებზე უარის თქმა ხელს უშლის სრულ შერიგებას, რადგან იგი ეწინააღმდეგება ეთიკურ ნორმებს.²² „ილიადის“ მიხედვით,

²¹ პლატონი, სოკრატეს აპოლოგია, 16

²² И. Шталь, Художественный мир гомеровского эпоса, М., 1983.128.

გმირს არ ეკრძალება გამოსასყიდის მიღება მტრისაგან, ეს თითქოს აუცილებელიც კი არის. ღმერთები შეწუხებულნი არიან, რომ აქილევსი არ იღებს გამოსასყიდს ჰექტორის გვამის დასაბრუნებლად („ილიადა“ XXIV, 115), ზევსის ნებით ირისმა უნდა დაარწმუნოს პრიამოსი, ეახლოს აქილევსს გულის საამო საჩუქრებით („ილიადა“ XXIV, 119, 146-147) დედა თეტიისი შვილს სთავაზობს, მიიღოს გამოსასყიდი და დააბრუნოს ჰექტორის ცხედარი („ილიადა“ XXIV, 137); ამასთან დაკავშირებით ერთი პასაჟი არის საყურადღებო, პრიამოსის სათნოებით გულმოლობილი აქილევსი თბილად იღებს მოხუცს, მაგრამ უეცრად განარისხა პრიამოსის სიტყვებმა, იგი სთხოვს აქილევსს, დასჯერდეს მდიდრულ გამოსასყიდს და სიცოცხლე აჩუქოს მოხუცს:

σὺ δὲ δέξαι ἄποινα
 πῖλλά, τὰ τοι φέρομην, σὺ δὲ τᾶνδ' ἄποιαισι, καὶ ἔλθοις
 σὴν ἐσ πατρίδα γαῖαν. ἐπεὶ με πρῶτιν ἔασας
 αὐτόν τε ζῶειν καὶ ὄρᾱν φάος ἡέλιου.”

Hom. “Il”. XXIV, 555-558.²³

რა თქმა უნდა, საოცრად ამაღელვებელი შეხვედრის შემდეგ აქილევსს გულსა სტკენს, ჩემი აზრით, ხაზგასმა იმისა, რომ თითქოს პელიდი უნდა დახარბდეს საჩუქრებს. აქილევსი საყვედურობს პელიასს: ეს ხომ ღმერთების ნებით ხდება და როგორ ფიქრობ, მე გადავალ მათ ნებას და ხელს გკრავ მავედრებელ მოხუცსო („ილიადა“ XXIV, 569-570)? აქილევსს უყვარს საჩუქრები. საბრძოლველად გამზადებულ პატროკლეს არიგებს, რომ მან თავისი გმირული ბრძოლით კიდევ უფრო განადიდოს აქილევსის სახელი დანაელებს შორის, რომ აქაველებმა აგამემნონის მიერ წართმეული ტყვე ქალი უკან დაუბრუნონ მრავალ საჩუქართან ერთად:

²³ „... მრავალი განძი მოგიტანეთ, დახედე, დატყბი და მიიღე გამოსასყიდი, მშობლიურ მხარეს გაეშურე და დამრთე ნება, რომ ვიცოცხლო და ვჭვრეტდე მზის შუქს მოხუცებული“.

“Ὡς ἄν μοι τιμὴν μεγάλην καὶ κῆδος ἄρῃαι
πρὸς πάντων Δαναῶν ἀτὰρ οἱ περικαλλέα κοῦρην
ἄψ ἀπονάσσωσιν, πότι δ' ἄγλαα δῆρα πρόσωσιν”.

Hom. “Il”., XI, 84-86.²⁴

ვერგილიუსის მიხედვითაც, ნადავლი არის დიდების ნიშანი, მისი გადანაწილება მეომართა შორის ჩვეულებრივი წესია ბრძოლის შემდეგ. ყველაზე დიდი განძი მტრის ძვირფასი იარაღია. იგი გამარჯვების სიმბოლოა („ენეიდა“ X, 449-450). მეზენციუსი შვილს, ლავსუსს საჩუქრად აძლევს დამარცხებული მტრის საჭურველს და ჰპირდება, რომ მალე ენეასის იარაღში გამოაწყობს მას („ენეიდა“ X, 774-776). აქ უჩვეულო არაფერია, მაგრამ ნადავლს დახარბება და სიხარული ამის გამო არაეთიკური და არაგონივრული საქციელია („ენეიდა“ X, 495-500), როცა მეზენციუსი დროებითი გამარჯვებით იმდენად გაამაყებულია, ავიწყდება, რომ ადამიანებს ბედისწერა განაგებს. ვერგილიუსი ასე აფასებს ტურნუსის სიხარულს პალანტის მოკვლისა და მისი საჭურველის დაუფლების გამო:

“Quo nunc Turnus ovat spolio gaudetque potitus,
nescia mens hominum fati sortisque futurae
et servare modum, rebus sublata secundis!
Turni tempus erit, magno cum optaverit emptum
intactum Pallanta et cum spolia ista diemque
oderit”.

“Aen.” X 500- 505. ²⁵

²⁴ „შენმა გმირობამ დე, მარგუნოს სახელ-დიდება
და პატივი დანაელთ შორის, თან მშვენიერ
დამიბრუნონ გოგონა, მომცენ ძღვენიც უღვეი”.

²⁵ „ხარობდა გულით, ამაყობდა ტურნუს ნადავლით –
კაცის გონებაჲ, არ იცი, რას გიმზადებს ბედი,
ბედნიერებით მთვრალო, ფრთხილად, ზღვარს ნუ გადახვალ,
დრო მოვა, ტურნუსს შესძულდება ის დღე, როდესაც
საჭურველს ეცა პალანტისა, ამ ნადავლისთვის
დიდ ფასს გაიღებს”.

ეს პარენტეზა კარგად გამოხატავს ვერგილიუსის კონცეფციას: ყველაფერი ნარმავალი და ცვალებადია, რომ ნადავლს დახარბებული მებრძოლის სიამაყე და მედიდურობა წუთიერია („ენეიდა“ X, 501-505). „ენეიდის“ მიხედვით, მეომრისათვის მუდამ უბედურება მოაქვს მტრის იარაღს. მისი დაუფლებით მეომარი თითქოს იზიარებს იმის ხვედრს, ვისაც ნაართვა ეს საჭურველი. ევრიალუსს არ შერჩა მრავალი მებრძოლის ხელში გამოვლილი იარაღი, რომელსაც ბოლოს რამნეტი ატარებდა. არც ლავსუსს მოუტანა გამარჯვება მტრის საჭურველმა, რომელიც მამა მეზენციუსმა აჩუქა მას („ენეიდა“ X, 700-710). ილიონის კედლებთან ელინთა იარაღით აღჭურვილი ტროელები თავისიანებმა მტრებად შეიცნეს და ისრები დაუშინეს („ენეიდა“ II, 410-413). ე.ი. მტრის იარაღი არ ეკუთვნის გამარჯვებულს, იგი ომის ღვთაებას უნდა მიეძღვნას. ასე იქცევა ენეასი („ენეიდა“ X, 542). ომის ღვთაებას ჰპირდება მტრის საჭურველს პალანტი („ენეიდა“ X, 424). ლატინუსის სასახლეში ენეასი დამარცხებული მტრის მრავალ საჭურველს იხილავს („ენეიდა“ X, 700-710). თავად ენეასი დამარცხებულ მტერს თავისი ხელით არ აპყრის იარაღს, ამას მისი თანამებრძოლები აკეთებენ და საჭურველს ომის ღმერთს, მარსს უძღვნიან („ენეიდა“ X, 540-543). ერთადერთი შემთხვევა „ენეიდაში“, როცა გამარჯვებული არ ეპატრონება დამარცხებული მტრის იარაღს და არც ომის ღმერთს სწირავს, არის ლავსუსის ეპიზოდში („ენეიდა“ X, 825-830).

რუსთაველის გმირებს ურიცხვი განძი მოაქვთ ხატაეთიდან („ვეფხ.“ 455), ქაჯეთიდან („ვეფხ.“ 1429). ეს სიმდიდრე ლაშქრისა და ქვეყნის კუთვნილებაა. ტარიელი მტრის საგანძურიდან მხოლოდ ორ რამეს შეარჩევს: უცხოოდ ნაქსოვ რიდესა და ყაბაჩას. ეს ორი ნივთი მის ყურადღებას იქცევს, როგორც ხელოვნების უბადლო ნიმუში, რომელთაც ის სატრფოს უძღვნის („ვეფხ.“ 460-462). რუსთაველის გმირები არ ხარბდებიან ნადავლს. ავთანდილი უარს ამბობს მეკობრეთა ნადავლზე, თუმცა ის მხოლოდ მან მოიპოვა.

საგულისხმოა, რომ გამორჩეული გმირები არ იბრძვიან ალაფარი საჭურველით. ისინი ახალი იარაღით შედიან მნიშ-

ვნელოვან ბრძოლაში. აქილევსს ჰეფესტო უჭედს საჭურველს, ენეასს – ვულკანუსი; ტარიელი, ავთანდილი და ფრიდონი ქაჯეთის ომის წინ დევების კიდობანს ხსნიან, სადაც სამი აღჭურვილობა ინახება, საგანგებოდ ქაჯებთან მეომარი გამირებისათვის („ვეფხ.“ 1368).

ტოლერანტობა. ითვლება თუ არა ნორმად გამირის მიერ მტრის შებრალება, დანდობა, მისთვის იარაღის აუყრელობა, ცხედრისთვის შეურაცხყოფის არ მიყენება. ამგვარი საქციელი ღირსებას ჰმატებს გამირს. აქილევსი არ შეისმენს ჰექტორის ვედრებას, რომელიც სთხოვს, სიკვდილის შემდეგ უპატიოდ არ დააგდოს მისი გვამი, თუმცა პრიამოსის თხოვნით გულშეძრული, უბრუნებს მამას შვილის ცხედარს. უფრო მეტიც, შვილის უბედურებით გულმოკლულ მამას არ დაანახვებს შეურაცხყოფილ გვამს, ვიდრე არ გააპატიოსნებს მას. ამას აქილევსი დიდი ტაქტიკა და სითბოთი აკეთებს.

რამდენად გამართლებულია აქილევსის ქმედება ჰექტორის უსიცოცხლო სხეულის მიმართ? არის თუ არა მტრის გვამის შეურაცხყოფა დანაშაული? რატომ კიცხავს მას ამისათვის აპოლონი? მტრის გვამის შეურაცხყოფა არ არის უჩვეულო საქციელი. თავად ჰექტორიც ცდილობს აქილევსის საჭურველის ხელში ჩასაგდებად დაეუფლოს პატროკლეს გვამს, თავი მოაჭრას მას და ძაღლებს მიუგდოს დასაფლეთად („ილიადა“ XVII, 125-127; 186-197). ამის შემხედვარე ზევსი სინანულით აღნიშნავს, ასეთი უხეშობით მოპოვებული მტრის საჭურველი ჰექტორს არ შერჩება („ილიადა“ XVII, 205-210). მიაჩნიათ, რომ გამირს არა აქვს უფლება შეურაცხყოს გვამი მტრისა, თუ იგი სიქველით მისი ტოლია. ამიტომ ჯავრობს აქილევსზე აპოლონი და სხვა ღმერთებიც ჰექტორის ცხედრის შეურაცხყოფისათვის. პოემაში გამოკვეთილად არ ჩანს, რომ ამის უფლება არა აქვს გამირს (ამ შემთხვევაში აქილევსს). წინააღმდეგ შემთხვევაში, როგორ ავხსნათ, რომ პრიამოსთან შეხვედრის შემდეგ აქილევსი პატიებას სთხოვს პატროკლეს აჩრდილს იმის გამო, რომ ჰექტორის ცხედარი დაუბრუნა მამას:

“Μή μοι, Πάτροκλε, σκυδμαινέμεν, αἶ κε πύθῃαι
εἶν Ἄιδός περ ἔων ὅτι Ἑκτορα δῖον ἔλυσσα
πατρὶ φίλῳ, ἐπεὶ οὐ μοι ἀεικέα δῶκεν ἄποινα.
σοὶ δ’ αὖ ἐγὼ καὶ τῶνδ’ ἀποδάσσομαι ὅσος ἑπέοικεν.”

Hom. “Il”. XXIV, 592-596.²⁶

გარდა ამისა, აქილევსი მალულად აგზავნის უკან ტროელებთან პრიამოსს, სიფრთხილეს იჩენს, რომ ეს არ შეამჩნიონ აქაველებმა და არ შეატყობინონ აგამემნონს, რომ ამით პრიამოსს დაბრკოლება არ შეხვდეს („ილიადა“ XXIV, 654-655). ე. ი. აქილევსმა თავისი საქციელით შეიძლება გაანანყენოს აქაველები. თუ რაიმე წესზე შეიძლება ვისაუბროთ, ის არის, რომ გმირმა გამოსასყიდის მიღების შემდეგ უნდა დაუთმოს ჭირისუფალს ცხედარი. ასე ურჩევენ ღმერთები აქილევსს, დაიცხროს რისხვა და მიიღოს გამოსასყიდი ჰექტორის გვამის დასაბრუნებლად („ილიადა“ XXIV, 139). რა თქმა უნდა, ღმერთებს შეუძლიათ მალულად მოიპარონ ჰექტორის ცხედარი (ასეთია ზოგიერთი ღმერთის გადანყევტილება („ილიადა“ XXIV 24; 104), მაგრამ ზევსი ამის ნებას არ აძლევს მათ, რადგან ამით აქილევსს დიდება მოაკლდება („ილიადა“ XXIV, 110). აი, ეს არის მნიშვნელოვანი. რადგან მტრის უსულო სხეულზე ძალადობა გმირს დიდებას ვერ მოუპოვებს. განრისხებული აპოლონი აქილევსს ასე ახასიათებს:

“Τυαμπτόν ἐνὶ στήθεσσι, λέων δ’ ὥς ἄγρια οἶδεν,
ὥς τ’ ἐπεὶ ἄρ’ μεγάλη τε βίη καὶ ἀγῆστοι θυμῷ.
εἷξας εἰς ἐπὶ μῆλα βροτῶν, ἴνα δαῖτα λάβῃσιν,
ὥς Ἀχιλεὺς ἔλεον μὲν ἀπάλεσεν, οὐδέ οἱ αἰδῶς
γίγνεται, ἦ τ’ ἄνδρας μέγα σίνεται ἦδ’ ὀνίνησι.”

Hom. “Il.” XXIV, 40-45.²⁷

²⁶ „ჩემო პატროკლე, ნუ მინყენ, თუ ჰადესში გესმა, გმირი ჰექტორის გვამი მამას რომ დაეუბრუნე, გამოსასყიდი უმჯურველად ბევრი გაიღო, ამ განძიდან შენ შემოგნირავ მრავალს ზეარაკად“.

²⁷ „ვინც სამართალზე აღარ ფიქრობს, გულს არ უტოკებს

მართალია, დედისგან შეგონებული აქილევსი თანახმაა, გამოსასყიდი მიიღოს და დაუბრუნოს პექტორის გვამი პრიამოსს, მაგრამ პრიამოსთან შეხვედრის შემდეგ აქილევსი თავადვე მონადინებულია შეინყალოს მავედრებელი. თანაგრძნობის სურვილი მას გაუჩინა სათნო და გაბედული მოხუცის ხილვამ, თავის მხრივ პრიამოსიც გაოცებით შეჰყურებდა აქილევსს, *ლეთისსადარ ვაჟკაცს* – *θεοιοιδής* („ილიადა“ XXIV, 629-632). ზევსის თქმით, აქილევსისათვის არ არის უცხო მავედრებლის შეწყალება:

“Οὐτ' αὐτὸς κτενέει ἀπὸ τ' ἄλλους πάντας ἐρύξει,
οὔτε γάρ ἐστ' ἄφρων οὔτ' ἄσκοπος οὔτ' ἀλιτῆμας,
ἀλλὰ μάλ' ἐνδυσκέως ἰκέττω πεψιδήσεται' ἀνδρός.”

Hom. “Il.” XXIV, 185-187.²⁸

ენეასი არ არის შეუბრალებელი გმირი, იგი მზადაა შეისმინოს ტურნუსის ვედრება და აჩუქოს მას სიცოცხლე, მაგრამ, როცა მის ტანზე შეამჩნევს ჭაბუკი პალანტის ქამარს, გაშმაგდება და დაუნდობლად კლავს თავის მეტოქეს. რაც შეეხება მის მიერ მოკლულ ლავსუსს, ენეასი მოიხიბლა მტრის ვაჟკაცობით, მას არც იარაღი აჰყარა და იზრუნა, რათა თავისიანებს ღირსეულად დაეკრძალათ ჭაბუკის ცხედარი:

“Quid tibi nunc, miserande puer, pro laudibus istis,
quid pius Aeneas tanta sabit indole dignum?
arma, quibus laetatus, habe tua, teque parentum
manibus et cineri, siqua est ea cura, remitto.
hoc tamen infelix miseram solabere mortem:

მას სიბრაღული, ვით მრისხანე მძვინვარებს ლომი,
ველური ჟინით ანთებული, ნადავლის ხელში
ჩასაგდებად რომ ეძებს ნახირს. ასე დაკარგა
აქილევსმა გულმონყალება, სირცხვილის გრძნობაც,
სასარგებლოც და საზიანოც კაცთათვის მეტად”.

²⁸ „არც თვით აღმართავს ხელს მასზე და სხვებსაც დაუშლის,
არც უგნურია, არც თავხედი, ცოდვას ჩვეული,
მავედრებელი კაცის თხოვნას ინყნარებს იგი”.

Aeneae magni dextra cadis." increpat ultro
cunctantis socios et terra subleuat ipsum,
sanguine turpantem comptos de more capillos."

"Aen". X, 825-832.²⁹

ენეასი იბრალებს დამარცხებულ მტერს და ხელს არ აღ-
მართავს მასზე („ენეიდა“ XII, 464-465). მან შეისმინა მტრების
ვედრება, რომლებიც ითხოვდნენ დაღუპულ თანამებრძოლთა
გვამებს. ისევე როგორც აქილევსმა, ენეასმა 12 დღიანი ზავიც
დაუდო, რათა ეზრუნათ მიცვალებულთა სულებისათვის („ენეი-
და“ XI, 65-105). ტურნუსის მოლაშქრენი განცვიფრებულნი არი-
ან ენეასის კეთილშობილებით და ქება-დიდებას ასხამენ მის სა-
ხელს („ენეიდა“ XI, 124-127).

მტრის დანდობა არც ტარიელისათვის არის უცხო. იგი
უსიტყვოდ ეთანხმება ფარსადან მეფის თხოვნას რამაზ მეფის
შენწყალებაზე („ვეფხ.“ 465). თავადაც შეუწოდებს პატიების მთხ-
ოვნელ რამაზ მეფეს და ავედრებს მას დედოფალს:

„ტარიელ თქვა: დედოფალო, გკადრებ ერთსა მოსახსენსა,
შეიწყალე რამაზ მეფე, მიავალე ღმერთსა შენსა,
ვნახე, მეტად შემებრალნეს, შეუშინდა ხრმალსა ჩემსა.“

„ვეფხ.“ 1642.

რუსთაველის კონცეფციით, გმირს დიდ ღირსებად ეთვლება
დამარცხებული მტრის შეწყალება:

„ესეაო მამაციისა მეტისმეტი სიგულოვნე,
ოდეს მტერსა მოერიო, ნულარ მოჰკლავ, დაიყოვნე,

²⁹ „საბრალო ბიჭო, იმსახურებ ქებას დიდებულს,
შენ ღვთისმოსავმა ენეასმა რა უნდა მოგცეს,
შეგრჩეს ეგ შენი იარაღი, რითაც ხარობდი,
წინაპართ მიწას მიგაბარებ, მანებს მშობლიურს,
თუ სიკეთეა ეს, ნუგეშად ის თუ გექნება,
მარჯვენამ დაგცა ენეასის. მერე მოუხმო
მის მეგობრებს და ყრმა მიწიდან თავად ასწია,
შენებუოდა სისხლიანი გაშლილი თმები“.

გინდის სრული მამაცობა, ესე სიტყვა დაიხსომე.“
„ვეფხ.“ 1614.

„მე ვჰკადრე: ღმერთი ვინათგან შეუნდობს შეცოდებულსა,
უყავით თქვენცა წყალობა მას ღონე-გაცოდებულსა“.
„ვეფხ.“ 470.

„შენყალებული გაგზავნა, უყო რისხვისა ფასია.“
„ვეფხ.“ 471.

მაგრამ ეს შენყალება სახელმწიფოებრივი საქმის საზიანოდ არ ხდება. ტარიელი დამარცხებულ რამაზ მეფეს შემდეგაც შეინყნარებს, ოლონდ მოაგონებს, რომ ხარკის გადახდა არ დაა-გინყდეს:

„ტარიელ რამაზ მეფესა უბოძა საბოძვარია,
უბრძანა: ხარკსა მოგვცემდი, მართ ვითა შენი გვარია,
მან თაყვანისცა, პირსა ქვე მიწამდის დამდებარია,
წავიდა მისი მლოცველი არ ომთა მომკევეხარია.“
„ვეფხ.“ 1648.

მტრის შენყალება საომარი ეთიკის აუცილებელი ნორმა არ არის, მაგრამ გმირს ეს დიდებას ჰმატებს; ზოგჯერ ამგვარი ქცევის მოტივაცია წინაპართა პატივისცემით აიხსნება.

მშობლისა და მოხუც მეზრძოლთა პატივისცემა. როცა პრიამოსს აქილევსთან მისვლას ურჩევენ ღმერთები, ასეთ დარიგებას აძლევენ:

“Καί μιν ὑπὲρ πατρὸς καὶ μητέρος ἡσυκομοιο
λίσσεο καὶ τέκεος, ἵνα οἱ σὺν θυμὸν ὀρίνῃς”.

Hom. “II”. XXIV, 466-467.³⁰

მავედრებელი პრიამოსიც მოაგონებს აქილევსს მამას, პე-ლევსს, რომელიც ელოდება შვილის დაბრუნებას („ილიადა“ XXIV, 486-492). აქილევსის გულმონყალების ერთ-ერთი მოტი-

³⁰ „მოხუცი მამა მოაგონე, დედა ღვთიური,
თითქოს შვილს სთხოვდე, შეევედრე, მოუღბე გული“.

ვაცია ესეც არის. მას ებრალება საკუთარი მოხუცი მამა, რომელსაც ნუგეშს ვერ ჰგვრის სამშობლოდან შორს მებრძოლი ერთადერთი ვაჟი („ილიადა“ XXIV, 540). აქილეესი გულმონყალებას იჩენს ანდრომაქეს მამის მიმართ და მოკლულს არ აპყრის იარაღს:

“Θῆβην ἰψίπολον κατὰ δ' ἔκτανεν Ἡετίωνα
ὀνδὲ μιν ἔξενάριξε, σεβασσάτο γὰρ τό γε θυμῷ
ἀλλ' ἄρα μιν κατέκλε ὄνυξ τελεῖ δαίδαλεισιν”.

Hom. “II”. VI, 416-418.³¹

რატომ ვერ გაბედა, რატომ მოეკრძალა მოხუცისათვის იარაღის აყრა? აქილეესს, ალბათ, მამის ხატება წარმოუდგა თვალწინ.

ენეასს მამა ანქიზე აღმოდებული ტროიდან ზურგზეშესმული გამოჰყავს, ანგარიშს უწევს მის რჩევებს, შემდეგ დიდი პატივით დაკრძალავს ორტიგიაში გარდაცვლილ მამას.

ენეასის მიერ მოკლული ლავსუსისადმი ტროელი გმირის სიბრალულის მიზეზი მამაშვილური სიყვარულია. ენეასი მოხიბლა შვილის თავგანწირვამ, მისმა სურვილმა, დახმარებოდა გაჭირვებაში მყოფ მამას („ენეიდა“ X, 811-825).

მამისადმი და უფროსისადმი ამგვარი პატივისცემა და სიყვარული „ვეფხისტყაოსანშიც“ არის დადასტურებული. ტარიელი მამის გარდაცვალების შემდეგ უზომო მწუხარებაში ვარდება. იგი ერთი წელი ბნელში ზის. „მას არა ეჭვავ ასე, ვითა მე სხვა კაცი არა მგავსა“ („ვეფხ.“ 322) – ამბობს ტარიელი თავის მამაზე. ტარიელი მორჩილად ისმენს ფარსადან მეფის გადანყევითლებას ნესტან-დარეჯანის გათხოვების შესახებ და ვერ უბედავს მას შეპასუხებას.

³¹ „მაღალი თებე როს დაამხო, მოკლა პეტიონ,
საჭურვლის აყრა ვერ გაბედა, უშალა გულმა,
მოხუცი, მისი იარაღიც, ძვირფასი, დასწვა,
ფერფლზე სამარხი ააგო და ნიმფებმა, ზევსის
ასულებმა, აღმართეს ირგვლივ მაღალი ბორცვი“.

გონიერება. იგი გმირის ერთ-ერთი დამახასიათებელი თვისებაა. ზოგჯერ გმირი სასონარკვეთილებაში ვარდება, იგი აპათიური ხდება, უშვებს შეცდომებს. აქილევსი ძალითაც გამოირჩევა და გონებითაც, მაგრამ იგი იმპულსური გმირია და ზოგჯერ სჭირდება გამოფხიზლება, რათა არ აჰყვეს ემოციებს და არ ჩაიდინოს გამოუსწორებელი შეცდომა. აგამემნონზე გაბრაზებული დააპირებს, იარაღი აღმართოს მასზე, მაგრამ ქალღმერთი ათენა ამშვიდებს მას და ხელს აალებინეს განზრახვაზე („ილიადა“ I, 206-211). აქილევსი, ბრძოლის ველს მოშორებული, საკმაო გულისყურით ისმენს პარტროკლეს რჩევებს („ილიადა“ XVI, 29-45), ბრძნულად აფასებს სიტუაციას, როცა თავის ნაცვლად მეგობარს აგზავნის ბრძოლის ველზე („ილიადა“ XVI, 80-96). მაგრამ აგამემნონზე განაწყენებული აქილევსი ქალღმერთ თეტიის სთხოვს, შეევედროს ზევსს, რომ მან დასაჯოს აქაველები, დამარცხება არგუნოს მათ, რათა კარგად შეიცნონ, ვინ არის მათი მეფე („ილიადა“ I, 409-410). ამ შემთხვევაში აქილევსი უკვე საერთო საქმის მოლაღატედ ჩანს.³²

ენეასი გონებით მოქმედებს, არ არის ემოციური, იცის, რას აკეთებს, რისთვის იბრძვის, მაგრამ შეცდომები მოსდის, ავინყდება თავისი მისია, ვერ ხვდება, რას ნიშნავს ღმერთთა მისნობა, აკლია ამ მხრივ გამოცდილება, თუმცა ღმერთთა მოშიშია.

ტარიელი, სასონარკვეთილებში მყოფი, გარიყული, ვერ ახერხებს გონების მოკრებას; იგი ასე ხსნის თავისსავე მდგომარეობას:

„ბრძენი! ვინ ბრძენი! რა ბრძენი, ხელი ვითა იქმს ბრძნობასა, ეგ საუბარი მაშინ ხამს, თუცაღა ვიყო ცნობასა“.

„ვეფხ.“ 886.

ავთანდილი ცდილობს, გონივრული რჩევებით დაეხმაროს მეგობარს, თანაც ამას დიდი ტაქტით აკეთებს; ამას იმით ხსნის, რომ სწეულს არ შეუძლია უმკურნალოს საკუთარ თავს:

³² B. Effe, Der Homerische Achilleus, Gymnazium, B. 95, I, 1988, 6.

„რა აქიმი დასნეულდეს, რაზომ გინდა საქებარი,
მან სხვა უხმოს მკურნალი და მაჯაშისა შემტყობარი,
მას უამბოს, რაცა სჭირდეს სენი, ცეცხლთა მომდებარი,
სხვისა სხვამან უკეთ იცის სასარგებლო საუბარი“.

„ვეფხ.“ 662.

რუსთაველის კონცეფციით (ავთანდილის სიტყვებით გამო-
თქმული), გული, ცნობა და გონება ერთმანეთზეა დამოკიდებუ-
ლი. ერთის ატროფირება დანარჩენების დაქვეითებასაც იწვევს:

„გული, ცნობა და გონება ერთმანეთზედა ჰკიდიან,
რა გული წავა, იგიცა წავლენ და მისკენ მიდიან,
უგულო კაცი ვერ კაცობს, კაცთაგან განანირია,“

„ვეფხ.“ 857.

როგორც განმარტავენ, გული აქ გუნებას ნიშნავს, ცნობა –
გონებას, გონება – ფიქრს. ე. ი. კაცს რომ გუნება წაუხდება, გო-
ნებაც დუნდება და ფიქრი მწუხარე საზრისაკენ მიდის. უგულო
(სულიერად გატეხილი) კაცი გარიყულია კაცთაგან.³³

სინანული. ზოგჯერ გმირი გრძნობს თავის შეცდომას, თუ
დანაშაულს, და სინანული იპყრობს. სინანულის გზაზე შედგომა
სულიერი გამარჯვების საწინდარია. ეს გრძნობა ეუფლება აქი-
ლევსს პატროკლეს სიკვდილის შემდეგ. იგი წუხს, რომ ვერც
მეგობარს დაეხმარა და ვერც – აქაველებს:

“Ὅτ' ἔτι Πατρίκῳ γενόμεν' ἑτάροισι
τοῖσ' ἄλλοις, οἳ δὴ πολέες δάμεν ἑκτόρι δίψ,
ἀλλ' ἤμαι παρὰ νηυσὶν ἑτάσιον ἄχθος ἀρούρης
τοῖος ἔων οἶος οὐ τις Ἀχαιῶν χαλκοξίτωνων
ἐν πολέμῳ, ἄγορῇ δέ τ' ἀμείνοινες εἰσι καὶ ἄλλοι.”

Hom. “II”. 102-106.³⁴

³³ იხ. რ. ნათაძე. შოთა რუსთაველი, ვეფხისტყაოსანი, თბ., განათლება, 1979, 281.

³⁴ „ველარც პატროკლე ვიხსენი და სხვა მეგობრებიც,
ქველი ვაჟკაცი, ვერ დავიცავ შექტორისაგან.“

აქილევსი თავის შეცდომად თვლის, რომ აგამემნონზე განრისხებული ვერ მოერია რისხვას („ილიადა“ XVIII, 106-107), თუმცა აგამემნონის ბრალეულობას არ გამორიცხავს, მაგრამ შეიძლება ერთგვარ მობოდიშებად მივიჩნიოთ, როცა აქილევსი მოუწოდებს აგამემნონს, სწრაფად დაძრას ლაშქარი მტერთან საომრად („ილიადა“ XIX, 68-70). ეს ჟესტი თავისთავად აქილევსის მხრიდან აგამემნონისადმი პატივისცემის გამოხატულებაა. ე. ი. იგი ცნობს ატრიდის ძალაუფლებას და ელოდება მის ბრძანებას ომის განახლების თაობაზე. საპასუხოდ აგამემნონი თავს იმართლებს ლაშქრის წინაშე, იგი თავის დანაშაულს ღმერთებს მიაწერს, რომ მათი ნებით წაეკიდა იგი აქაველთა სწორუპოვარ გმირს.

ენეასისათვის თითქმის უცხოა სინანულის გამოხატვა. მართალია, მას აწუხებს მის მიერ მიტოვებული დიდოს ბედი, მაგრამ ამას იგი საკუთარ დანაშაულად არ აღიქვამს, მისი სიყვარული შეენირა იმ დიდი მისიის აღსრულებას, რაც მას ღმერთებმა დააკისრეს, ტროელთა ბედნიერი მომავლისთვის ბრძოლას. ენეასის დანაშაული მხოლოდ მისი შეცდომებია, როცა მას ავიწყდება ღმერთთა დავალება, მაგრამ სინანულის ნაცვლად მას შიში მოიცავს ხოლმე („ენეიდა“ IV, 225).

თავის საქციელს ნანობს „ენეიდაში“ ტურნუსი სიკვდილის წინ („ენეიდა“ XII, 931), მეფე ლატინუსი, რომელმაც ვერ შეძლო ენეასთან დადებული თანხმობის დაცვა („ენეიდა“ XII, 612-613). ტარიელისაგან ძლეული რამაზ მეფე ნანობს, რომ გაილაშქრა ტარიელის წინააღმდეგ და მზადაა, თავად ზღოს დანაშაულის გამო, ოლონდ მისი ლაშქარი დაინდოს:

„ვიაჯი, მომკალ მე ხოლმე, ყველაი ჩემი ბრალია,
მერმე ხუთასი ვაზირი მყავს აქით წაუვალაი,
თავები დასჭერ, ადინე სისხლი, მართ ვითა ღვარია,
სპა უბრალოა, ნუ დაჰხოც, ვტირ ამაღ გულ-მდუღარია“.

„ვეფხ.“ 1611.

უსაქმოდ ეზივარ ხომალდებთან, ვაძიმებ მინას,
აქაველ გმირებს შორის ვისაც არა მყავს ტოლი
ბრძოლაში, თუმცა აგორაზე სხვები მჯობნიან“.

ეს აღიარება, უდანაშაულო მოლაშქრეთა ბედზე ზრუნვა რამაზ მეფის, უდავოდ, კეთილშობილური საქციელია, უბრალო ხალხი არ უნდა დაისაჯოს ქვეყნის მმართველთა ნება-სურვილისა და ზოგჯერ არაგონივრული გადაწყვეტილებების გამო. გავიხსენოთ, თუ რა მოტივით მოაკვლევინა მალულად ხვარაზმშას მეფის ძე ნესტანმა ტარიელს. სინანულის გრძნობა გვიან მოდის ტარიელთან გამზრდელ მეფესთან კონფლიქტის გამო. იგი დაიხსნის სამშობლოს მტრებისგან და შენდობას სთხოვს გარდაცვლილ მეფეს:

„ღმერთსა მიჰმადლე, შემინდევე, რაცა შენ ჩემგან გწყენია“.

„ვეფხ.“ 1593.

ახლა ვნახოთ, რა არის შეუფერებელი ქცევა გმირისათვის, რატომ არღვევენ ისინი ზოგჯერ ეთიკის ნორმებს. გმირს არ მართებს მტრისათვის ზურგში მახვილის ჩაცემა, მალულად მოკვლა მისი. ეს არ ეხება აქილევსსა და ენეასს. მაგრამ „ილიადაში“ აქაველები თავს ესხმიან მძინარე თრაკიელებს („ილიადა“ X, 470-506). „ენეიდაში“ ენეასის თანამებრძოლები, მამაცი ჭაბუკები – ნიზუსი და ევრიალუსი, რომლებიც მალულად გაარღვევენ მტრის ბანაკს, ენეასთან შესახვედრად, ანაზღად იწყებენ მძინარე მტრის ხოცვას („ენეიდა“ IX, 320-354). ეს გახლებული უსახელო ბრძოლა ისევ ნიზუსმა შეაჩერა; ცხადია, ახალგაზრდა მეომრებს სურდათ უსაფრთხოდ გაეცლოთ მტრის ბანაკში, გზის გასაკვლევად მძინარე მტრის ხოცვა აუცილებლობას წარმოადგენდა³⁵ მაგრამ ეს არ იყო ბრძოლა, როგორც ჩანს, მათ ეს უნებლიე საქციელი თავდაცვის ინსტინქტმა ჩაადენინა. ამაზე უნდა მიაწინებდეს სიტყვა *subito* (უეცრად). ეს დანაშაული ჭაბუკმა მეგობრებმა თავგანწირული ბრძოლით გამოისყიდეს („ენეიდა“ IX, 444) ალბათ ამიტომ უწოდებს მათ ვერგილიუსი *fortunati ambo*-ს – ბედიღბლიანი ორივე – „ენეიდა“

³⁵ G. Williams, *Technique and Ideas in the Aeneid*, Yale University Press, New Haven and London, 1983, 229.

IX, 446). მათი მამაცობა და თავდადება ანეიტრალებს მძინარე მტერზე შურისმაძიებელი მეზრდოლების გააფთრებას, რაც ცხოველურ ინსტინქტს შეიძლება შეეადაროთ. ვერგილიუსი მათ საქციელს გარინდულ ფარეხში შეჭრილი მშვიერი ლომის მძვინვარებას ადარებს („ენეიდა“ IX, 339-341).

„ვეფხისტყაოსნის“ გმირებიც ხედებიან ამგვარ არასასურველ სიტუაციაში, როცა ისინი პირდაპირ ბრძოლას თავს არიდებენ, მაგრამ ცხადია, არა სიმხდალის გამო. ავთანდილი კლავს მძინარე ჭაშნაგირს, რადგან თვლის, რომ იგი მისთვის შეუფერებელი მეტოქეა:

„იმა კაცსა ვერა ვხედავ მეომარად ჩემდა დარად“.

„ვეფხ.“ 1110.

ისმის კითხვა, რითი იმსახურებს ამგვარ სიკვდილს ჭაშნაგირი? ავთანდილის წინაშე მას პირადად ბრალი არა აქვს, მაგრამ მისი თავხედური მუქარა ფატმანისადმი, ავთანდილის თანდასწრებით, შეურაცხყოფს გმირის რაინდულ სულს. ფატმანის შიში აიძულებს ავთანდილს, სასწრაფოდ გამოესარჩლოს ქალს. თავად ფატმანთან დამოკიდებულება თინათინზე გამიჯნურებული გმირისათვის ერთგვარად საჩოთიროა, მაგრამ, როგორც თავად ავთანდილი ამბობს, ფატმანთან ნაცნობობის გზით იგი იმედოვნებდა ნესტანის ადგილ-სამყოფელის გაგებას. ფატმანთან კავშირიცა და ჭაშნაგირის მოკვლა გაურკვეველ სიტუაციაში მყოფი გმირის ინტუიტიური ქცევითაა ნაკარნახევი, იმ უტყუარი ალლოთი, რომელიც ეხმარება ავთანდილს, მიაღწიოს თავის მიზანს. ტარიელიც კლავს მძინარე სასიძოს, თუმცა გარკვეული ყოყმანის შემდეგ. ნესტანი დაჟინებით ითხოვს ამას. იგი ასე ასაბუთებს თავის გეგმას, რომ ეს არის მხოლოდ გამოსავალი შექმნილი სიტუაციიდან, უბრალო ლაშქრის დახოცვას სჯობს ერთი კაცის განირვა:

„ქმნა მართლისა სამართლისა ხესა შეიქმს ხმელსა ნედლად.“

„ვეფხ.“ 548.

ეს ადგილი მკვლევართა განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს. რამდენად გამართლებულია ტარიელისაგან უდანაშაულო კაცის მოკვლა, რასაც ნესტანი *მართალ სამართალს* უწოდებს, რითაც უპირისპირდება ფარსადანის სამართალს. ეს არის გადანყვეტილება, რასაც გამოუვალ სიტუაციაში მყოფი გმირები მიიღებენ მიზნის მისაღწევად.³⁶

შეცდომა ექსტრემალურ სიტუაციაში მყოფი გმირებისა არ არის გასაკვირი. ზოგჯერ გმირი მოულოდნელი დილემის წინაშე აღმოჩნდება, როცა მას დაფიქრების დრო არა აქვს. ჰომეროსის, ვერგილიუსისა და რუსთაველის გმირები არ არიან უშეცდომონი. ისინი მოკვდავები არიან და მათთვის უცხო არ არის ადამიანური სისუსტეები. ამიტომ არის ყველა შემთხვევაში მათი ქცევა დამაჯერებელი, როცა ექსტრემალურ სიტუაციაში ჩავარდნილნი არღვევენ ეთიკურ ნორმებს და მაშინაც, როცა მოქმედებენ ზნეობრივი კანონების მიხედვით.

ამ გმირებიდან ენეასი და ავთანდილი უფრო განონასწორებული და დიფიქრებული პერსონაჟები არიან. ენეასი ღმერთებს თითქოს ხელჩაკიდებული დაჰყავთ, აფხიზლებენ, აკონტროლებენ მის ყოველ ნაბიჯს, რათა შეცდომა არ დაუშვას, ავთანდილი მუდამ ღვთის კარნახით მოქმედებს. აქილევსი და ტარიელი უფრო იმპულსური და ფიცხი გმირები არიან. თუ ენეასი და ავთანდილი უშუალოდ ღვთაებრივი გონების ნებას მიჰყვებიან, ტარიელი და აქილევსი მეგობართა გონივრული რჩევებით აღწევენ თავს შეჭირვებულ მდგომარეობას.

სამივე გმირი გამარჯვებულია პოემის ბოლოს. რა მოუტანა მათ ამ გამარჯვებამ? აქილევსმა დაამარცხა ტროელები, დაიხსნა პატროკლეს გვამი და შური იძია ჰექტორზე, მაგრამ რაც ყველაზე მნიშვნელოვანია, მან საბოლოოდ გაიმარჯვა საკუთარ თავზე, დაიცხრო რისხვა და დაიბრუნა უნარი თანაღმობისა და შეწყალებისა, მიტევებისა, რაც უდიდეს ადამიანურ

³⁶ ხინთიბიძე ე., მსოფლმხედველობითი პრობლემები ვეფხისტყაოსანში, თბ., 1975, 264-294; ხინთიბიძე ე., ვეფხისტყაოსნის იდეურ-მსოფლმხედველობითი სამყარო, თბ., ქართველოლოგი, 2009, 439-497.

ღირსებად ითვლება და რამაც მას მოუტანა უკვდავი სახელი და დიდება. ჰომეროსმა აქილეესის წინააღმდეგობრივი ხასიათის ფონზე გვიჩვენა მისი ზნეობრივი ამაღლება.

ენეასმა მიაღწია თავის მიზანს, მოუპოვა ტროელებს სამშობლო, შეასრულა ღმერთთა დავალება. ამდენად, იგი ვალმოხდილი გმირია თავის თანამემამულეთა წინაშე, თუმცა ადამიანური ბედნიერება მისთვის უცხოა. ენეასი ითვლება რომაელი მამაკაცისა და მებრძოლის იდეალად.³⁷ პირადი ბედნიერების მაძიებელი ტარიელი კი ქვეყნის კეთილდღეობისათვის ბრძოლაშიც გამარჯვებული გამოდის. მისთვის ეს ორივე გამარჯვება (სატროფოს დახსნა და ქვეყნის დაცვა) ერთმანეთთან არის დაკავშირებული. „ვეფხისტყაოსნის“ ეტიკური სისტემით სიკეთე, რომლისკენაც ისწრაფვიან პოემის გმირები, ბედნიერებაში მდგომარეობს და ამ ბედნიერების გამოხატულების უმთავრესი სტიქია არის ამქვეყნიური, ადამიანური სიყვარული“.³⁸

³⁷ R. Gordeziani, *Prinzipiender individualisierung der Helden im antiken Epos* (Homer, Apollonios Rhodius, Vergil), *Λεκτά*, Tb. 2003, 226.

³⁸ ხინთიბიძე ე., *ვეფხისტყაოსნის იდეურ-მსოფლმხედველობითი სამყარო*, თბ., 2009, 378.

აქილევსის მზაობა შერიგებისათვის და ნარუმატებელი ელჩობა

(„ილიადის“ IX სიმღერის მიხედვით)

„ილიადის“ IX სიმღერა მრავალმხრივ არის საყურადღებო, როგორც მნიშვნელოვანი ადგილი პოემის კომპოზიციური განვითარებისათვის, რომელშიც მკაფიოდ გამოვლინდა მთავარ გმირთა ხასიათისათვის დამახასიათებელი შტრიხები, მათი ორატორული ნიჭი, აქილევსის რისხვის რეალური მოტივი, ელჩობის ფუნქციისა და დანიშნულების საკითხი.

აქ გვინდა ყურადღება გავამახვილოთ საკითხებზე: როგორ არის აგებული ელჩების: ოდისეუსის, ფოინიქსისა და აიასის სიტყვები „ილიადის“ IX სიმღერაში, რა როლი მიუძღვის ოდისეუსს ელჩობის ნარუმატებლად დასრულებაში, რა ხარვეზების შემცველია მის მიერ წარმოთქმული სიტყვა და რამ შეუშალა ხელი აქილევსს აქაველებთან შერიგებაში.

მას შემდეგ, რაც აგამემნონმა დაკარგა იმედი ტროელებზე გამარჯვებისა და გადაწყვიტა ლაშქართან ერთად სამშობლოში დაბრუნება, რაც იყო აღიარება საკუთარი უუნარობისა, მხოლოდ დიომედემ მოახერხა აქაველთა მხედართმთავრის შერყევა, არ მოერიდა, სიმართლე ეთქვა მისთვის პირში, რომ აგამემნონს მხოლოდ ძალაუფლების კვერთხი ერგო, მაგრამ სიმტკიცით სხვებისგან არ გამოირჩეოდა. დიომედე საკმაოდ მკაცრად განიკითხავს აგამემნონს, მის სიტყვას უგუნურს უწოდებს („ილიადა“ IX, 32-39). ეს გახდა სტიმული ბრძენი ნესტორისათვის, რომ მასაც ემხილა აგამემნონი დანაშაულში, რომელმაც აქილევსი შეურაცხყო, ძალით წაართვა უმამაცეს გმირს სასურველი ქალი, რომელიც მას ბრძოლაში გამოჩენილი სიმამაცისათვის ჯილდოდ ერგო („ილიადა“ IX, 106-109). ნესტორი აგამემნონს მოაგონებს, ასე ვთქვათ, მთავარსარდლის მოვალეო-

ბებს, რომ იგი ფლობს კვერთხსა და კანონებს, ამდენად მისი
ვალია, მოუსმინოს ხალხს, რჩევა მისცეს:

“Σκήπτρόν τ' ἥδ' ἐθεμίστασ, ἵνα σφίσι βουλευῆσθαι,
τῷ σε χρὴ πέρι μὲν φάσθαι ἔποσ ἥδ' ἔπακοῦνσαι,
κρηῆναι δὲ καὶ ἄλλῃ ὅτ' ἂν τινα θυμὸς ἀνῶγῃ
εἰπεῖν εἰς ἄγαθόν. σέο δ' ἔξεται ὅττι κεν ἀρχῇ.”

Hom. “II”. IX, 99-102.¹

ასეთ მნიშვნელობას ანიჭებს ნესტორი სხვისი ჭკვიანური
სიტყვის მოსმენას და მის გათვალისწინებას. ამრიგად, დიომედე
და ნესტორი აღანაშაულებენ აგამემნონს ომის წარუმატებლო-
ბაში, დარწმუნებულნი არიან, რომ აქილეესის გარეშე გამარჯ-
ვებას ვერ მოიპოვებენ. ნესტორი უსაყვედურებს აგამემნონს,
რომ მან არ მოუსმინა არავის და უსამართლოდ გაანაწყენა აქი-
ლეესი. იგი ერთადერთ სწორ გზას სთავაზობს აგამემნონს – აქი-
ლეესის შემორიგებას მდიდრული *საჩუქრებითა და აღერსიანი*
სიტყვებით – δῶροισιν τ' ἀγανοῖσιν („ილიადა“ IX, 113):

“ἔξ ἔτι τοῦ ὅτε, διογενέσ, Βρισηίδα κούρη
χαιομένυσ' Ἀξιλήϊος ἔβησ κλισίῃθεν ἀπούρας
οὐ τι καθ' ἡμέτερόν γε νόον μάλα γάρ τοι ἔγωγε
πύλλ' ἀπεμυθεύμην. σὺ δὲ σὺ μεγαλήτορι θυμῷ
εἰζας ἀνδρα φέριστον, ὃν ἀθάνατοι περ ἔτισαν,
ἡτίμησας' ἑλὼν γὰρ ἔχεισ γέρας' ἀλλ' ἔτι καὶ νῦν
φραζώμεσθ' ὥσ κέν μιν ἀρεσσάμενοι πεπύθωμεν
δῶροισιν τ' ἀγανοῖσιν ἔπεσσί τε μιλίχιοσι”.

Hom. “II”. IX, 106-113.²

¹ „სკიპტრა გიბოძა, სამართალი და კანონები,
შენ გვეალება სიტყვის თქმა და სხვების მოსმენაც,
სხვა თუ გონიერულს იტყვის რასმეს და სასიკეთოს,
შენ აღასრულე ისიც, თუნდ არ გვევალეოდეს.”

² „როცა აქილეესს, განრისხებულს ძალით წაართვი
შენ, აგამემნონ, ლეთაებრივო, ბრიზეს ასული,
ყოფი არ გვიგდე, გულზვიადო და აჰყევ გრძნობას,

ნესტორი ცდილობს დაარწმუნოს აგამემნონი, რომ ეს იქნება აქაველთათვის საუკეთესო გამოსავალი და სწორი ნაბიჯი აქილევსის შემოსარიგებლად. მართლაც, ეს ყველაზე გონივრული რჩევა იყო. ნესტორს კარგად ესმის, რომ მარტო საჩუქარი გულს ვერ მოუღობოს შეურაცხყოფილ აქილევსს, ამიტომ მიიჩნევს აუცილებლად სწორად შერჩეულ სიტყვებს ბოდის მოსახდელად, რადგან ფიქრობს, რომ მატერიალური ანაზღაურების შეთავაზებასთან ერთად საჭიროა, გულნატკენ აქილევსს სიტყვიერადაც მოუბოდიშონ. ნესტორი ელოდება აგამემნონის პასუხს. რა რეაქცია აქვს ამაზე აგამემნონს? იგი ეთანხმება ნესტორს, რომ შეცდომა დაუშვა („ილიადა“ IX, 115), ეს სინანული ადრეც გამოთქვა მან, როცა მიხვდა, რომ აქილევსის გარეშე ტროელებს ვერ სძლევდნენ („ილიადა“ II, 377-379), მაგრამ მას უჭირს იმის გაგება, რატომ აყენებენ აქილევსს, ერთ ადამიანს, მთელ ლაშქარზე მაღლა. მიუხედავად ამისა, აგამემნონი არაა წინააღმდეგი, საკუთარი შეცდომა გამოსწოროს და ამისთვის გაიღოს უზომოდ ბევრი განძი. აგამემნონი ჩამოთვლის გრძელ ნუსხას საჩუქრებისას, რასაც შესთავაზებენ აქილევსს. იგი გარკვევით ამბობს, რომ უხვი საჩუქრებით აპირებს თავისი ცოდვის გამოსყიდვას აქილევსის წინაშე („ილიადა“ IX, 120). ცხადია, აგამემნონი ბოლომდე ვერ აცნობიერებს საკუთარ დანაშაულს, ვერც იმას, რომ აქილევსის, უმამაცესი გმირის შემოსარიგებლად მხოლოდ საჩუქრები არ კმარა, არც ნესტორის სიტყვებს აქცევს ყურადღებას სიტყვიერი მობოდიშების თაობაზე. ეს არის კიდევ ერთი შეცდომა აგამემნონისა, რომელსაც საერთოდ უჭირს სიტუაციაში გარკვევა და სწორი დასკვნების გამოტანა.³ მცდარია მისი თავდაჯერებულობა, რომ

უმამაცეს გმირს, ღმერთებიც რომ პატივსაცემენ,
უდიერად ნაართვი ჯილდო, ვიფიქროთ ახლა,
საჩუქრებით და მეგობრული თბილი სიტყვებით
როგორ მოვულობთ გული, როგორ შემოვირიგოთ.”

³ რ. გორდეზიანი, ინოვაცია, ფორმალიზმი, ავანგარდი ანტიკურ ლიტერატურაში, თბილისი, 2016, 65.

აქილევსი აუცილებლად დათანხმდება მის წინადადებას ომში ჩაბმის თაობაზე, რადგან იგი ვალდებულია დაემორჩილოს აგამემნონს, რომელიც მასზე მეტია ძალაუფლებითა და ასაკით („ილიადა“ IX, 160-161).

აგამემნონი ყოველთვის მტკივნეულად განიცდიდა იმას, რომ აქილევსი სათანადოდ არ ემორჩილებოდა მას. როცა აქაველები შეეცადნენ გამოეცნოთ, რატომ განურისხდა მათ აპოლონი, სწორედ აქილევსმა მოიწვია კრება ათენას ჩაგონებით, რათა გაერკვიათ ეს საკითხი, აგამემნონს არ გამოუჩენია ინიციატივა, თუმცა ყველაზე მეტად ის იყო ვალდებული, შეეკრიბა ლაშქარი. შესაძლოა, გრძნობდა საკუთარ დანაშაულს იმის გამო, რომ სწორედ მან უთხრა უარი აპოლონის ქურუმს თხოვნაზე, დაებრუნებინათ მისთვის ქალიშვილი, რომელიც აგამემნონის ტყვე იყო. მისანმა კალქასმა თავდაპირველად ვერ გაბედა, გაემხილა აქაველთათვის აპოლონის რისხვის მიზეზი, სანამ აქილევსისაგან არ მიიღო გარანტია, რომ დაიცავდა ძღვევამოსილი სარდლის რისხვისაგან, მისგან, ვისაც მორჩილებენ აქაველები („ილიადა“ I, 79). ვინ შეიძლება ეს ყოფილიყო, თუ არა აგამემნონი? აქილევსი თანახმაა, გამოესარჩლოს კალქასს, თუნდაც მისმა უარმა თვით აგამემნონი გაანაწყენოს („ილიადა“ I, 90-91). ამრიგად, მისნის პასუხამდე აქილევსი უკვე დაუპირისპირდა აგამემნონს. იგი არც კი დაეკითხა აგამემნონს, ისე მოიწვია კრება, შემდეგ კი არ მოერიდა მასთან დაპირისპირებას. განაწყენებულმა ატრიდმა უარი თქვა, დაებრუნებინა ქრიზესთვის ქალიშვილი, თუ სანაცვლოდ არ მიიღებდა აქილევსის ტყვე ქალს, ბრიზეიდას, რადგან, მისი აზრით, სახელოვანი გმირის უსაჩუქროდ დატოვება სირცხვილად ითვლებოდა („ილიადა“ I, 117-120). აგამემნონის მოთხოვნით გაღიზიანებული აქილევსი ცდილობდა დაერწმუნებინა იგი, რომ მომავალი გამარჯვების შემდეგ აქაველები აუნაზღაურებდენ ამ დანაკლისს, მაგრამ აგამემნონს არაფრის მოსმენა არ სურდა, ფიქრობდა, რომ აქილევსი მის მოტყუებას ცდილობდა, რათა აქაველთა მთავარსარდალი დარჩენილიყო ნადავლის გარეშე („ილიადა“ I, 131-

134). იგი ვერ ხვდება, რომ აპოლონის ქურუმი ითხოვდა ქრი-
ზეიდას დაბრუნებას და არა – აქილევსის ტყვე ქალის – ბრიზეი-
დასი. აგამემნონი ფლიდობასა და ცბიერებას სწამებს პელიდს,
რაც სრულებით არ ახასიათებს აქილევსს. რაც შეეხება იმას,
რომ უხვი ალაფით გმირის დასაჩუქრება მისი დიდების მაჩვენე-
ბელია „ილიადის“ მიხედვით, ეს მართლაც ასეა, ამიტომაც გა-
ნიცდის აგამემნონი მტკივნეულად მისგან ტყვე ქალის
წაყვანას, რადგან საჩუქრის წართმევა გმირისთვის მისი დიდე-
ბის წართმევასთან ასოცირდება, აგამემნონის წუხილი ამის
გამო სამართლიანი იქნებოდა, აქილევსის ეს მოთხოვნა რომ არ
ყოფილიყო აუცილებელი საერთო საქმისათვის, იმ უბედურების
თავიდან ასაცილებლად, რომლის მიზეზი თავად იყო. აქილევ-
სისა და აგამემნონის დაპირისპირების ფარული მოტივი არის
ის, რომ აგამემნონს აშინებს აქილევსის ძალა. აგამემნონი ეჭ-
ვობს, რომ აქილევსი მას ძალაუფლებაში შეეცილება („ილიადა“
I, 286-287). ამ შიშს აქვს გარკვეული საფუძველი. აქილევსი არ
აპირებს აგამემნონის უსიტყვოდ მორჩილებას, მის ბრძანებას
არაფრად აგდებს („ილიადა“ I, 293-296). აგამემნონი გამუდმე-
ბით ცდილობს თავისი უპირატესობის წარმოჩენას, თავისი
ძლევამოსილების დემონსტრირებას („ილიადა“ I, 186-187). იგი
დაუფარავად აცხადებს, რომ აქაველ სარდლებს შორის ყველა-
ზე მეტად სძულს აქილევსი („ილიადა“ I, 115). მას არ ადარდებს
აქილევსის ქადილი, რომ გაეცლება ბრძოლას. ასე რომ, ორი
ძალა დაუპირისპირდა ერთმანეთს: აგამემნონის ძალაუფლება
და აქილევსის ძალა. როცა აქილევსი ბრძოლის ველს ტოვებს,
აგამემნონს ჰგონია, რომ მან აჩვენა თავისი ძალმოსილება და
უპირატესობა, თუმცა მალევე დარწმუნდა, რომ ეს ასე არ იყო.
გარკვეული დროის შემდეგ იგი იძულებული გახდა, დათანხმე-
ბოდა აქაველებს, რომ საჭირო იყო აქილევსის შემორიგება. იგი
ფიქრობს, რომ ამისთვის საკმარისია, თუ საჩუქრებს გაუგზავ-
ნის შეურაცხყოფილ გმირს. აგამემნონი ვერ ხვდება, რომ
განდგომილი აქილევსი არ ცნობს მის უფლებებს. ამრიგად, ნეს-
ტორის ერთი მოთხოვნა, კერძოდ აქილევსისათვის საჩუქრების

გაგზავნა, უპირობოდ მისაღებია აგამემნონისათვის, იგი ფიქრობს, რომ ამით გამოასწორებს მის მიერ დაშვებულ შეცდომას, მაგრამ ვერ აცნობიერებს, რომ უხვი საჩუქრებით ოდენ მატერიალურ ანაზღაურებას სთავაზობს მიყენებული ზიანის სანაცვლოდ აქილევსს, მაგრამ სინანულს არ გამოთქვამს, რომ მან თავისი საქციელით დაამცრო სწორუპოვარი გმირი, აგამემნონის სიტყვებში მობოდიშება არ იგრძნობა. არც ნესტორი შეახსენებს მას, რომ ამის გაკეთება აუცილებელია. იგი საგანგებოდ შეარჩევს ელჩებს, რომლებიც, მისი აზრით, უარს არ იტყვიან ამ საპატიო მოვალეობის შესრულებაზე. ნესტორი ელჩების მეთაურად ასახელებს აქილევსის ახლობელსა და მისი მამის მეგობარს, ფოინიქსს, შემდეგ სიმამაცით გამორჩეულ გმირს, აიასს და ბოლოს – ოდისევსს, შიკრიკების მისიას კი აკისრებს: ოდიოსსა და ევრიბატეს. ვფიქრობ, შემთხვევითი არ უნდა იყოს ელჩების ასეთი თანამიმდევრობით დასახელება. ნესტორი, უთუოდ, ითვალისწინებს ფოინიქსის განსაკუთრებულ კეთილგანწყობას აქილევსისადმი, რომელსაც შეუძლია თბილი, ალერსიანი სიტყვით მიმართოს აქილევსს, აიასის სიმამაცესა და პირდაპირობას, რომელსაც დიდად აფასებს აქილევსი და ოდისევსის გამოცდილებას დარწმუნების ხელოვნებაში. ნესტორმა იცის, რამდენად მნიშვნელოვანი ფუნქცია აკისრია მის მიერ დასახელებულ გმირებს და გამგზავრების წინ თითოეულ მათგანს საჭირო რჩევა-დარიგებას აძლევს და გასამხნეველად თვალსაც ჩაუკრავს, განსაკუთრებით ოდისევსს, როგორმე დაიყოლიონ აქილევსი ომში მონაწილეობაზე („ილიადა“ IX, 180-181). რა თქმა უნდა, ნესტორმა არ იცის წინასწარ, როგორი იქნება ელჩების მიერ წარმოთქმული სიტყვები, რადგან ამას განაპირობებს, თუ როგორ წარიმართება საუბარი პელევსის ძესთან. პოემაში არ ჩანს, კონკრეტულად რა რჩევებს აძლევს ნესტორი გმირებს, მაგრამ ცხადია, იგი კარგად იცნობს მის მიერ დასახელებული ელჩების ხასიათს, იცის, რომ ოდისევსს კარგად ეხერხება კონფლიქტური სიტუაციის განმუხტვა, მან ხომ შინ წასასვლელად გამზადებული

ლაშქრის შეჩერება შეძლო, ისიც იცის, რა ხერხი გამოიყენა ამისთვის. როცა შემფოთებულმა ქალღმერთმა ჰერამ აქავე-ლებთან გააგზავნა ათენა და დაავალა მას, ტკბილი სიტყვებით დაეყოლინებინა აქაველები, რომ არ გაბრუნებულიყვნენ სამშობლოში („ილიადა“ II, 164-165). ათენამაც თავის მხრივ ზუსტად იგივე ურჩია ოდისევსს, აქაველთა დაყოლიება ტკბილი სიტყვებით, რომ არ გაბრუნებულიყვნენ უკან სამშობლოში („ილიადა“ II, 180-181). ოდისევსი წარმატებით ახერხებს აქაველთა შეჩერებას, მაგრამ ამისთვის მან რა ხერხი გამოიყენა? აილო მამის კვერთხი და გაეშურა მებრძოლებისაკენ, თუ სახელოვან მეფეს ან ცნობილ მებრძოლს შეხვდებოდა, კიცხავდა შიშისა და უგნურებისათვის და ავალებდა, თავადაც გადაეყარა გულიდან შიში და მებრძოლებიც დაემშვიდებინა, რადგან აგამემნონი, მისი სიტყვებით, ზევსის მიერ ნაბოძებ ტახტს ფლობდა, რომ არავინ იცოდა, რა ედო გულში, მან გამოსცადა ლაშქარი და ახლა შეიძლება დასაჯოს ნებისმიერი მებრძოლი უგუნური საქციელის გამო („ილიადა“ II, 193-197), ხოლო თუ მეამბოხეს შეხვდებოდა ოდისევსი, კვერთხს გადაჰკრავდა და მრისხანედ უბრძანებდა, რომ ძლიერ მეფეს, აგამემნონს, დამორჩილებოდნენ („ილიადა“ II, 200-202).

როცა ძლივს დამშვიდებული ხალხის აბუნტება ისევ სცადა თერსიტემ, დაუნდობლად სცემა კვერთხით, რომელსაც სიმნრის ცრემლები გადმოსცვივდა, რამაც გაახალისა ლაშქარი. ამ ფაქტმა ერთგვარად განმუხტა დაძაბულობა მეომრებს შორის და მათ კვლავ დაუბრუნდათ იმედი, რომ ბრძოლაში გამარჯვებას შეძლებდნენ. ამრიგად, ოდისევსმა ცნობილი სარდლების მიმართ ძირითადად მუქარა, გაკიცხვა გამოიყენა, უფრო დაბალი რანგის მეომრებს კვერთხიც კი გადაჰკრა, დააშინა, რომ აგემემნონი რისხვას დაატეხდა მათ თავს. ხოლო თერსიტეს სასტიკად გაუსწორდა, რითაც საბოლოოდ გაანეიტრალა აგამემნონის დაუფიქრებელი საქციელით გამოწვეული შფოთი მებრძოლებში. ჰერასა და ათენას რჩევა იმის თაობაზე, რომ ტკბილი სიტყვებით დაერწმუნებინა მოლაშქრეები, ოდისევსს

არც გახსენებია, ან არ ჩაუთვლია საჭიროდ ამის გაკეთება, ან შეიძლება ტკბილ სიტყვად მიიჩნია მებრძოლების გამხსნელება იმედიანი სიტყვებით, რომ გამარჯვებას აუცილებლად მოიპოვებდნენ, თუ მოთმინებას გამოიჩენდნენ („ილიადა“ II, 299-331). გამოდის, რომ ოდისევსმა მკაცრი მიმართვით, დაშინებით წარმატებით გაართვა თავი საქმეს. ამას უფასებენ აქაველები, ამბობენ, რომ კარგი განსჯის უნარი აქვს და ბრძოლის ბედის გადაწყვეტაც შეუძლია, რომ იგი არის ბევრი კარგი საქმის მოთავე („ილიადა“ II, 271-274). ოდისევსი აგამემნონსაც ამხნევებს, განუმარტავს მას, თუ რა მიზეზით განუდგა ლაშქარი, რომ მეომრები დაღალა ცხრანლიანმა უშედეგო ბრძოლამ, მაგრამ მთავარსარდალი უნდა ენდოს კალქასის მისნობას, რომ მეთავე ნელი გადამწყვეტი იქნებოდა და აქაველები გამარჯვებას მოიპოვებდნენ („ილიადა“ II, 284-332). არანაკლებ მნიშვნელოვანი იყო ნესტორის შეგონებაც, რომელმაც სულიერი სიმბნევე ჩაუნერგა აგამემნონს და ლაშქრის განლაგების გეგმაც კი შესთავაზა მთავარსარდალს, რომ უკეთ გამოეცნოთ, ვინ იბრძოდა მამაცურად და ვინ სიმბდალეს იჩენდა ბრძოლის დროს („ილიადა“ II, 362-370). ამრიგად, არა მარტო ლაშქრის მობილიზება შეძლეს ოდისევსმა და ნესტორმა, არამედ – აგამემნონის გამხსნელებაც. მოხდა მთავარსარდალის შერიგება მოლაშქრეებთან. თუმცა, ამან მაინც ვერ შეძლო წარმატების მოტანა აქაველებისათვის. განდგომილი აღმოჩნდა აქილევსი, რომელიც მთელი ლაშქრის საპირწონე იყო. აქაველთა მარცხი გარდუვალი იყო. როცა აგამემნონს, დაბნეულ მხედართმთავარს, არც ბრძოლის გეგმა აქვს, არც სულიერი სიმტკიცე და სიტუაციის გამოსწორებას მის ნაცვლად სხვა გმირები ცდილობენ, მას სხვა არაფერი დარჩენია, გარდა იმისა, რომ დაეთანხმოს თანამებრძოლთა გონივრულ რჩევებს.

იქნებ ნესტორმა, რომელმაც კარგად იცის, რა მეთოდი გამოიყენა ოდისევსმა ლაშქრის უკან დასაბრუნებლად, იფიქრა, რომ იგი ნაცადი ხერხით შეეცდებოდა აქილევსის შემორიგებას აქაველებთან, რასაც, სავარაუდოდ, სასურველი შედეგი არ

მოჰყვებოდა, რადგან აქილეესის დაყოლიება დაშინებით, მკაცრი მიმართვით, თუნდაც გამამახინეებელი სიტყვებით შეუძლებელი იქნებოდა. ამიტომ ხომ არ დაასახელა მან ბოლოს ოდისეესი, რომ მას შემაჯამებელი სიტყვა ეთქვა ფოინიქსისა და აიასის შემდეგ? შესაძლებელია, ნესტორის ჟესტი, თვალთ მინიშნება ელჩებისათვის, განსაკუთრებით ოდისეესისათვის, ისე გავიგოთ, რომ ამით მან აუხსნა ითაკელ გმირს, რომ იგი ელჩობის ბოლო წევრად იმიტომ დაასახელა, რომ მას თავისი დიპლომატიური სიტყვა ბოლოს წარმოეთქვა და ამით გაემყარებინა სხვა ელჩების არგუმენტები, თუ რატომ უნდა ჩართულიყო აქილეესი ბრძოლაში. ამდენად, ოდისეესის, ასე ვთქვათ, შემაჯამებელი სიტყვა, ნესტორის აზრით, წარმატების გარანტი იქნებოდა. თუმცა, აქილეესის ბანაკთან მისვლისას ოდისეესი დანინაურდა, რაც იმას მოასწავებდა, რომ იგი პირველი აპირებდა სიტყვის თქმას. რატომ იქცევა ასე ოდისეესი? იმიტომ ხომ არა, რომ ის გამოცდილია ასეთ საქმეში და დაჯერებულია იმაში, რომ აქაც სხვაზე უფრო კარგად გაართმევს თავს საქმეს და რატომ ჩაუგდოს ხელში ინიციატივა სხვებს, როცა თავად გამოირჩევა გონიერებითა და ენამჭევრობით⁴ და როცა მას, ასე ვთქვათ, სტატუსით ეკუთვნის პირველობა სიტყვის წარმოთქმაში? უნდა გავიხსენოთ ისიც, რაც „ილიადაში“ არ არის მოთხრობილი, თუ როგორ გამოააშკარავა ოდისეესმა სკიროსზე ქალად გადაცმული აქილეესი, რომელსაც დედა თეტიისი მალავდა, რათა ტროის ომში არ მიეღო მონაწილეობა, სადაც გმირის უცილობელი დაღუპვა იყო ნანინასწარმეტყველები, მაგრამ ამაზე მინიშნება არის IX სიმღერაში:

“Μήτηρ γάρ τέ μέ φησι θεὰ Θέτις ἀργυρόπεζα
 διχθαιδίας κήρας φερέμεν θανάτοιο τέλοσδε
 εἰ μιν κ' αἴθι μένων Τρώων πόλιν ἀμφιμάχωμαι.
 ἄλετο μὲν μοι νόστος, ἀτὰρ κλέος ἄφθιτον ἔσται

⁴ ოდისეესს აქვს უნარი თავისი არჩევანის მოტივირებულად დასაბუთებისა, სიტუაციის ანალიზის საფუძველზე გაითვალისწინოს მოსალოდნელი შედეგები. იხ. P. Гордизани, Проблемы гомеровского эпоса, Тбилиси, 1978, 304.

εἰ δέ κεν οἶκαδ' ἵκωμι φίλην ἐς πατρίδα γαῖαν,
ἄλετό μοι κλέος ἐσθλόν, ἐπὶ δηρὸν δέ μοι αἰὼν
ἔσσεται, οὐδὲ κέ μ' ἄκα τέλος θανάτοιο κιχέη.

Hom. "II". IX, 410-416.⁵

ოდისევსმა მისთვის ჩვეულ გონივრულ ხერხს მიმართა, ქალე-
ბისათვის განკუთვნილ საჩუქრებში იარაღიც გაურია და როცა
ქალის სამოსში გახვეულმა აქილევესმა იგი აირჩია, უმაღლვე გამო-
იცნეს, რომ იგი პელევსის ძე იყო.⁶ ასე რომ, ოდისევსმა ადრევე
დიდი როლი შეასრულა აქილევესის ტროის ომში ჩართვაში თავი-
სი მოხერხებულობით და ახლაც იმედოვნებს, რომ დაიყოლიებს
აქილევეს ომში ხელახლა მონაწილეობაზე.

ახლა ვნახოთ, როგორი განწყობით ხვდება აქილევესი მოუ-
ლოდნელ სტუმრებს? რამდენად არის იგი მზად, მოუსმინოს
ელჩებს? გმირისთვის, რომლისთვისაც მთავარი არის სახელის
მოხვეჭა და სიცოცხლეს კი არაფრად მიაჩნია მასთან შედარე-
ბით, ცხადია, პასიურ მდგომარეობაში ყოფნა დამთრგუნველია.
იგი ესწრაფვის ბრძოლაში ჩაბმას, მაგრამ ამის საშუალებას
მოკლებულია. ამდენად, აქილევესი მზად არის ელჩების მისაღე-
ბად, რადგან მასაც სჭირდება აქაველებთან შერიგება, სხვაგვა-
რად იგი როგორ მოიხვეჭს უკვდავ სახელს? რაში გამოიხატება
ეს მზაობა? ელჩების დანახვაზე იგი *გაოცებული წამოხტება* –
ταφῶν δ' ἄνθρωπισε („ილიადა“ IX, 192). არ არის დაზუსტებული
ტიქსტში, რატომ წამოიჭრა აქილევესი გაოცებული – არ ელოდა,
თუ ჯერ არ ელოდა ელჩებს აგამემნონისაგან, უნდა ვივარაუ-
დოთ, რომ ეს გაოცება აქილევესის სიხარულს თუ არა, კმაყოფი-

⁵ „ვერცხლისფეხება დედამ ასე მითხრა, თეტისმა,
რომ სიკვდილამდე ორნაირი ბედი დამყვება,
თუ აქ ვიბრძოლებ დასანგრევად ტროას კედლების,
ვერ დავბრუნდები სამშობლოში, სახელს კი ვპოვებ,
თუ მელირსება ხილვა ჩემი მშობლიურ მიწის,
სახელს ვერ ვპოვებ, სანაცვლოდ კი ხანგრძლივ ვიცოცხლებ.
და ნაადრევი სიკვდილი ვერ მომიღებს ბოლოს.“

⁶ აპოლოდორე, ბიბლიოთეკა, III, 13, 8.

ლებას მაინც ნიშნავდა, რადგან ეს ჩანს მის მისალმებაში. იგი ტკბილად შეეგება სტუმრებს და უთხრა:

“Χαίρετον. ἢ φίλοι ἄνδρες ἰκάνετον. ἢ τι μάλα χρεώ.
οἱ μοι σκυζομένοι περ' Ἀχαιῶν φίλτατοι ἔστών.”

Hom. “Il”. IX, 197-198.⁷

ე. ი. აქილევსი კმაყოფილია შერჩეული ელჩებით, მოსწონს, რომ მისთვის სასურველი გმირები ენვივნენ, თუმცა განრისხებულია აქაველებზე, მაგრამ მათ შორის ყველაზე მისაღები სწორედ ეს გმირები აღმოჩნდნენ მისთვის, მიუხედავად ამისა, იგი არ მალავს თავის ნყენას, გულნატკენია, რომ ელჩები გაჭირვებამ მოიყვანა მასთან. თუმცა შესაძლოა, ეს ნიშნის მოგებით არც იყო ნათქვამი.⁸ მაგრამ, ნათელია, რომ მაშინ გაახსენდათ აქილევსი, როცა დიდ გასაჭირში აღმოჩნდნენ აქაველები. უწინარესად, აგამემნონი, დიდი ლაშქრის მეთაური, ვერ გაუმკლავდა უბედურებას, დაეცა სულით, შინ დაბრუნება ურჩია თანამებრძოლებს, რადგან იმედი დაკარგა იმისა, რომ ტროას ალებას ოდესმე შეძლებდნენ. რა თქმა უნდა, აქილევსს უფრო ესაიმოვნებოდა, მასთან შესარიგებლად მანამდე მისულიყვნენ, ვიდრე გაუჭირდებოდათ. იგი სათანადოდ გაუმასპინძლდა ელჩებს, რის შემდეგაც დადგა დრო მოლაპარაკებისა. ფოინიქსმა თვალი ჩაუკრა აიასს, ანუ ანიშნა, რომ საუბრის დაწყების დრო მოვიდა („ილიადა“ IX, 221-222). მაგრამ კონკრეტულად ვის უნდა წარმოეთქვა პირველად სიტყვა? რადგან მინიშნება ფოინიქსსა და აიასს შორის იყო, სავარაუდოდ, ელჩობის წინამძღოლს, ასაკითაც უფროსს, ფოინიქსს ეკუთვნოდა პირველობა, ან აიასს, ყოველ შემთხვევაში, ოდისევსს – ალბათ, არა. მაგრამ ოდისევსს არ გამოჰპარვია ეს მინიშნება და პირველად მან დაიწყო საუბარი. ეს ადგილი დაბნეულობას იწვევს მკითხველ-

⁷ „იხარეთ, ჩემო მეგობრებო, ვხედავ, რომ გიჭირთ. აქაველთაგან თქვენ მიყვარხართ, თქვენზე არ ვჯავრობ.“

⁸ Page L., *History and the Homeric Iliad*. University of California Press, Berkeley, Los Angeles. 1959, p. 344.

ში. თუ სამივე ელჩი დასახელდა, რატომ აღარ ჩანს შემდეგ ფონიქსი? თუ ის მხოლოდ წინამძღვარია ელჩებისა, რატომ აიღო ხელში შემდეგ ლიდერობა ოდისევსმა? ფიქრობენ, რომ აქ ორი ვერსია არის შერწყმული: ელჩობა ფონიქსისა და ელჩობა ოდისევსისა და აიასისა.⁹

ოდისევსის სიტყვა რაციონალურია, იგი გარკვეულ პრინციპზეა აგებული.¹⁰ ოდისევსი თავის სიტყვაში ჯერ განსაცდელში ჩავარდნილ აქაველთა მოსალოდნელ უბედურებაზე საუბრობს („ილიადა“ IX, 246-230), შემდეგ მოუწოდებს აქილეესს, დაეხმაროს გაჭირვებაში ჩავარდნილ აქაველებს („ილიადა“ IX, 247-250), ამას მოსდევს შეფარული საყვედური, რომ თუ იგი ასე არ მოიქცევა, შემდეგ ინანებს თავის საქციელს, მაგრამ გვიანდა იქნება („ილიადა“ IX, 249-252). ამის შემდეგ ოდისევსი მოაგონებს აქილეესს მამის დარიგებას, რომელიც აფრთხილებდა შვილს, რომ მისთვის ჩვეული სიფიცხე დაეოკებინა, შულლს მორიდებოდა:

“ὦ πέπον, ἦ μὲν σοὶ γε πατὴρ ἐπετέλλετο Πηλεὺς
ἦματι τῷ ὅτε σ' ἐκ Φθίης Ἄγαμέμνωνι πέμπε
“τέκνον ἐμόν, κάρτος μὲν Ἀθηναίῃ τε καὶ Ἥρῃ
δώσους. αἶ κ' ἐθέλωσι. σὺ δὲ μεγαλήτορα θυμόν
ἴσχειν ἐν στήθεσσι φιλοφροσύνη γὰρ ἀμείνων
ληγέμεναι δ' ἔριδος κακομεχάνουσ. ὄφρα σε μάλλον
τίωσ' Ἀργείων ἡμὲν νέοι ἦδ' γέροντες.”
ὦ ἐπέτελλ' ὁ γέρω, σὺ δὲ λήθῃαι ἄλλ' ἔτι καὶ νῦν
παύε, ἔα δὲ χόλον θυμαλγέα σοὶ δ' Ἀγαμέμνων
ἄλγῃα δῶρα δίδωσι μεταλλήξαντι χόλοιο.”

Hom. “II”. IX, 252-259¹¹

⁹ პოემის ადრინდელ ვერსიაში ფონიქსის მოვალეობა მხოლოდ მომზადება უნდა ყოფილიყო ელჩებისა, იხ. Denys Page. დასახ. ნაშრომი. 297.

¹⁰ იხ. თ. დულარიძე, ელჩობა ძველ აღმოსავლურ ტრადიციასა და ჰომეროსის ეპოსში, თბ., ლოგოსი, 2016, 195-196.

¹¹ „ძვირფასო! განა არ დაგმოდვრა მამა პელევსმა,

ამ სიტყვებს იმიტომ შეახსენებს ოდისევსი აქილევსს, რომ, რბილად რომ ვთქვათ, დაადანაშაულოს იგი. ასე რომ, არსად ჩანს აგამემნონის საქციელის განსჯა, მისი მარცხის ძირითადი მიზეზი, რომ აქილევსის გამოთიშვამ ბრძოლიდან აქაველები დააძაბუნა. თავის ვრცელ სიტყვაში ოდისევსი ყველაზე მეტს აგამემნონის საჩუქრებზე საუბრობს („ილიადა“ IX, 261-299). ჯერ ჩამოთვლის იმ საჩუქრებს, რასაც ახლავე უგზავნის აგამემნონი („ილიადა“ IX, 260-279), თუ აქილევსი აღარ გააგრძელებს რისხვას – χόλος („ილიადა“ IX, 261), ხოლო ტროის დაცემის შემდეგ – კიდევ მრავალ განძს სთავაზობს („ილიადა“ IX, 278-299). ე.ი. მომავალ პატივზე საუბრობს ოდისევსი და არა იმაზე, რაც უკვე დაიმსახურა აქილევსმა.¹² ოდისევსი ჰპირდება აქილევსს, რომ შემდგომში ნადავლის განაწილება აქილევსის სასარგებლოდ მოხდება („ილიადა“ IX, 280). ასე რომ, ძირითადი ყურადღება საჩუქრების სიუხვეზეა გადატანილი, თუ აქილევსი დათანხმდება ამ შეთავაზებას, მიიღებს ასეთ მდიდრულ ძღვენს, ეს იქნება აგამემნონისაგან შერიგების სანაცვლო. ამ სიტყვაში ოდისევსს ყურადღებიდან რჩება ერთი მნიშვნელოვანი მომენტი, აქილევსი შეურაცხყოფილია აგამემნონისაგან, რომელმაც ტყვე ქალის წართმევით დაამცირა გმირი, ამ დანაშაულს მარტო საჩუქრებით ვერ გამოისყიდის აგამემნონი. ოდისევსის სიტყვაში არ ჩანს, რომ აგამემნონი ნანობს თავის დანაშაულს. ამის სანაცვლოდ ოდისევსი აქილევსის ნაკლზე სა-

როცა ფთიიდან გაგაგზავნა აგამემნონთან,
 შვილო, სიმხნევს მოგანიჭებს ჰერა, ათენაც,
 სურვილისამებრ, შენ დათრგუნე ამაყი სული,
 გულზეიადობას სათნოება გერჩიოს მუდამ.
 შულლსა და ბოლმას მოერიდე შეძლებისდარად,
 დაგაფასებენ არგოსელნი, ყრმაც და მოხუციც,
 მისი სიტყვები აღარც გახსოვს, იქნებ მოეშვა
 ახლა მაინც დამლუპველ მტრობას, თუ დამშვიდდები,
 ურიცხვ საგანძურს აგამემნონ გიბოძებს მაშინ.“

¹² Сахарный Н., Илиада – Розыскания в области смысла и стиля гомеровской поэмы, Архангельск, 1957, 154.

უბრობს, რითაც მას ტკივილს განუახლებს. საჩუქრების შეთავაზება ტროის დამხობის შემდეგ კი ერთგვარად დაცინვაა აქილევსისათვის. ოდისევსი ჰპირდება აქილევსს ტროის საგანძურს, რაც პელიდის ნყალობით უნდა მოიპოვონ აქაველებმა, არ ახსოვს ოდისევსს ნესტორის დარიგება *მევობრული, ალერსიანი სიტყვის* თაობაზე. ერთადერთი გონიერი შეგონება მის სიტყვაში არის ის, რომ იგი სთხოვს აქილევსს, თუ ატრიდი ისევ სძულს, სხვა აქაველები შეიბრალოს, რომელთაც აშინებთ ჰექტორთან შერკინება:

“Ἐὶ δὲ Ἀτρεΐδης μὲν ἀπῆχθετο κηρόμῃ μᾶλλον,
αὐτὸς καὶ τὸν δῶρα, σὺ δ' ἄλλους περ Παναχαιοὺς
τειρομένους ἔλῃαιρε κατὰ στρατόν, οἳ σε θεὸν ὥς
τίσους” ἢ γὰρ κέ σφι μάλα μέγα κῆδος ἄριστο.”

Hom. “II”. IX, 300-303.¹³

ოდისევსი ამით ცდილობს აქილევსის დაინტერესებას, რომ მას შესაძლებლობა მიეცემა, მოიპოვოს უკვდავი სახელი, რაც აქილევსისათვის ყველაზე მნიშვნელოვანია. მაგრამ ოდისევსი არ ითვალისწინებს ერთ გარემოებას, აგამემნონთან შერიგების გარეშე აქილევსი არ დაბრუნდება ლაშქარში. ისეთი იმპულსური ბუნების ადამიანის დარწმუნება, როგორიც აქილევსია, ძნელია და მასთან საუბრისას სიტყვების დაკვირვებით შერჩევაა საჭირო. ოდისევსი იყენებს ერთგვარ სტერეოტიპულ ხერხს დარწმუნებისას, თავის გამოცდილ მეთოდს, რითაც წარმატებას მიაღწია და უკან მოაბრუნა შინ ნასასვლელად გამზადებული აქაველთა ლაშქარი. თუ აქაველებთან გაჭრა მისმა მკაცრმა ტონმა, დაშინებამ, როცა მან მასების დარწმუნება და დამორჩილება შეძლო, ვერ განსაზღვრა, რომ ეს მეთოდი გამოუსადეგარი იყო ერთ ადამიანთან, აქილევსთან მიმართებაში.

¹³ „აგამემნონი თუ ასე გძულს და ძღვენი მისი, აქაველები შეიცოდე, შეჭირვებულნი, ლაშქარი პატივს შენ მოგაგებს, როგორც უკვდავ ღმერთს; სახელ-დიდებას, გასაოცარს შენ მოიპოვებ“.

ოდისევსმა ვერ გააცნობიერა, რომ მასების ფსიქოლოგია განსხვავდებოდა ინდივიდის ფსიქოლოგიისაგან. მიუხედავად იმისა, აქილეესი, შეიძლება ითქვას, მზად იყო შერიგებისათვის, ოდისევსის სიტყვამ გააღიზიანა, რაც კარგად ჩანს მის პასუხსა და მის გადანწყვეტილებაში, რაშიც ვლინდება აქილეესის ხასიათის თავისებურება, რასაც რეაქციათა და გადანწყვეტილებათა პოლარულობა შეიძლება ეწოდოს.¹⁴ აქილეესი ასე უპასუხებს ოდისევსს:

“Τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς
 “δίογενὲς Λαερτιάδη, πολυμήχαν’ Ὀδυσσεύ,
 χρὴ μὲν δὴ τὸν μῦθον ἀπὸλεγέας ἀποειπεῖν,
 ἢ περ δὴ φρονέω τε καὶ ὥς τετελεσμένον ἔσται,
 ὥς μὴ μοι τρῦζῇτε παρήμενοι ἄλλοθεν ἄλλος.
 ἔχθρὸς γὰρ μοι κείνος ὅμῳς Ἀἰδαιο πύλῃσιν
 ὅς χ’ ἔτερον μὲν κεύθῃ ἐνὶ φρεσὶν, ἄλλο δὲ ἔλπῃ.
 αὐτὰρ ἐγὼν ἔρέω ᾧς μοι δοκεῖ εἶναι ἄριστας.”

Hom. “II”. IX, 307-311.¹⁵

აქილეესისათვის ოდისევსის სიტყვა მომაბეზრებელია, ასე ვთქვათ, სიტყვების რახა-რუხია, იგი *გულახდილად* – ἀπελεγέας აუწყებს თავის სათქმელს ჭკუაუღლევ ოდისევსს და სთხოვს, შეწყვიტოს საუბარი („ილიადა“ IX, 309-311). აქილეესი ტრადიციული ეპითეტიტ მოიხსენიებს ოდისევსს და თავის *გულახდილობას* უპირისპირებს მის *ჭკუაუღლეობას* – πολυμήχανος-ს, რაც აქილეესის აზრით, უაზრო მრავალსიტყვაობასთან ხომ არ ასოცირდება? ხომ არ ამცირებს ამით აქილეესი ოდისევსს? ეს

¹⁴ რ. გორდეზიანი, დასახ. ნაშრომი, 65.

¹⁵ „მას აქილეესმა საპასუხოდ ფეხმარდმა უთხრა: კეთილშობილო ოდისევსო, ჭკუამრავალო, უნდა გაუწყო გულახდილად ჩემი ფიქრები, რათა შეწყვიტოთ ეს უაზრო ჭრიჭინი თქვენი. იგი მძულს ისე, ვით კარიბჭე ჯოჯობეთისა, ვინც ერთს ფიქრობს და სიტყვებით კი მეორეს ამბობს, პირდაპირ გეტყვით, უმჯობესი მე რაც მგონია.“

გულისწყრომა აქილეესისა ფოინიქსისა და აიასისადმიც არის განკუთვნილი, თუმცა მათ ჯერ არ გამოუთქვამთ თავიანთი აზრი. აქილეესი განსაკუთრებით თავს ესხმის აგამემნონს, აღარ ენდობა მას, რადგან ერთხელ უკვე მოაწყუა და შეარცხვინა („ილიადა“ IX, 344; IX, 375). უნდა ვთქვათ, რომ, როცა აქილეესი აგამემნონს ახასიათებს, როგორც ცბიერს, რომელიც ერთს ამბობს და მეორეს ფიქრობს, ეს ოდისეესის ხასიათს უფრო შეეფერება, ვიდრე აგამემნონისას. აქილეესი ყველას უმადურებს უწოდებს, რომელთათვისაც მხდალსაც და მამაცსაც ერთი ფასი აქვთ („ილიადა“ IX, 315-332). აქილეესი თითქოს დამსახურებას არ უკარგავს აგამემნონს, რომელმაც ბევრი რამ გააკეთა: მტკიცე გალავანი შემოავლო ბანაკს, გაჭრა სანგრები, პალოებიც კი ჩაარჭო შიგნიდან, მაგრამ მთავარი ვერ შეძლო – ჰექტორის შეკავება („ილიადა“ IX, 348-354). ასე რომ, აგამემნონის სიძლიერე, აქილეესის აზრით, მხოლოდ ბანაკის საფორტიფიკაციო ნაგებობებით გამაგრებაში გამოიხატება, რაც აშკარა შეურაცხყოფა თუ არ არის აგამემნონისა, როგორც ელინთა გაერთიანებული ლაშქრის მეთაურისა, კრიტიკა მაინც იგრძნობა მის მიმართ. რაც შეეხება აგამემნონის სამხედრო სტრატეგიას, რითაც უნდა გამოირჩეოდეს დიდი, გაერთიანებული ლაშქრის მხედართმთავარი, ამაზე აქილეესი არ საუბრობს. მისი აზრით, აგამემნონი აქილეესის გარეშე ტროელთა დამარცხებას ვერ შეძლებს. ამრიგად, აქილეესი არ ღებულობს საჩუქრებს და ამით ამცირებს აგამემნონის τιμῆ-ს და იმეტებს მას მარცხისათვის¹⁶.

ფოინიქსის სიტყვა სრულიად განსხვავებულია. იგი ვრცელია, უფრო ემოციური და თბილი. რისხვის თემას, ცხადია, უნდა შეეხოს იგი, მაგრამ ეხება არა აქილეესის რისხვას, არამედ ზოგადად რისხვის მავნებლობას, შემდეგ საუბრობს იმაზე, თუ როგორი რისხვა დაატყდა თავს საკუთარი მამისაგან, ამას მოაყოლებს ამბავს მელეაგროსის რისხვაზე, რომელმაც გვიან, მაგრამ მაინც შეისმინა თანამებრძოლების თხოვნა და ჩაერთო

¹⁶ Effé B., Der Homerische Achilleus, Gymnasium, B. 95, 1, 1988, 8.

ომში მათ დასახმარებლად („ილიადა“ IX, 555-600). რისხვაზე ყურადღების გამახვილება არც ფოინიქსის მხრიდან იყო საჭირო, რადგან ყველა ელჩი მხოლოდ აქილევსის სამართლიან რისხვაზე ამახვილებს ყურადღებას და არა – აგამემნონის უსამართლო საქციელზე, რაც იყო მთავარი მიზეზი განხეთქილებისა აგამემნონსა და აქილევსს შორის. ფოინიქსი ურჩევს აქილევსს, მიიღოს საჩუქრები და ჩაერთოს ომში, რადგან თუ ამის გარეშე მოინადინებს ბრძოლას, ამით პატივი მოაკლდება („ილიადა“ IX, 604-605). ფოინიქსის სიტყვა ძირითადად აგებულება თხოვნასა და დარწმუნებაზე, რაც კარგად გამოხატავს ელჩის ფუნქციას.¹⁷ ფოინიქსს, როგორც აგამემნონის წარგზავნილს, ევალება, თავისი მისია შეასრულოს, აგამემნონის სურვილი გადასცეს აქილევსს. ამიტომ მის საჩუქრებზეც უნდა ეთქვა ცოტა რამე. იგი ერთგვარად ამართლებს თავის თხოვნას, რატომ ფიქრობს, რომ აქილევსმა უარი არ უნდა თქვას აგამემნონის საჩუქრებზე:

“Εἰ μὲν γὰρ μὴ δῶρα φέροι, τὰ δ' ὄπισθ' ὀνομάζοι
 Ἀτρείδης, ἀλλ' αἰὲν ἐπιζαφελῶς χαλεπαῖνοι,
 οὐκ ἂν ἔγωγέ σε μῆιν¹⁸ ἀπορρίψαντα κελοίμην
 Ἀργείοισιν ἀμυστέμεναι χατέουσὶ περ ἔμπτῳ
 νῦν δ' ἄμα τ' αὐτίκα πολλὰ διδοί, τὰ δ' ὄπισθεν ὑπέσθη.
 ἄνδρας δὲ λίσσεσθαι ἐπιπροέκεν ἀρίστους
 κρινάμενος κατὰ λαὸν Ἀχαιικόν, οἷ τε σοὶ αὐτῷ
 φίλτατοι Ἀργείων τῶν μὴ σὺ γε μῆθον ἐλέγχης

¹⁷ თ. დულარიძე, დასახ. ნაშრომი, 200.

¹⁸ უნდა აღინიშნოს, რომ მხოლოდ აქ მოიხსენიება ჰომეროსი μῆνις-ს აქილევსის რისხვის და ზოგადად რისხვის გამოსახატავად, სხვა შემთხვევაში ეს არის ხან ἄλκις („ილ.“ IX 261, 299, 448, 525, 646, 675); ხან θυμός („ილ.“ IX, 255, 637, 675), ან ἔριδος („ილ.“ IX, 257). ამასთან დაკავშირებით იხ. Mchedlidze M, On the History of the Terms μῆνις, Phasis, v. 13-14, 2010-2011, 314-325; ასევე, აქილევსის და ზოგადად რისხვასთან დაკავშირებით იხ. ცანავა რ., Opuscula, თბილისი, 2015, 177-182.

ვფიქრობ, ფოინიქსის სიტყვაში ეს მნიშვნელოვანი ადგილია. მთავარი აქცენტი უნდა გაკეთებულიყო არა იმაზე, რომ აგამემნონი მრავალ ძღვენს სთავაზობდა აქილევესს, არამედ იმაზე, რომ აქაველთა გაერთიანებული ლაშქრის მეთაური თავმდაბლად ითხოვდა, აქილევესს მიეღო მისი საჩუქრები, რაზედაც არ გაუმახვილებია ყურადღება ოდისევეს თავის სიტყვაში. გარდა ამისა, აქ ჩანს, რომ ფოინიქსი სამართლიანად მიიჩნევს აქილევესის რისხვას, ეს არის თავდაპირველი რისხვა, *μηῦς*-ი, რომელიც შემდეგ ტრანსფორმირდება და ხდება ხან *χόλος*-ი („ილიადა“ IX, 261; 299, 448; 525; 646; 675), ხან *θυμός*-ი („ილიადა“ IX 255 637, 675), ხან *ῥιμός*-ი („ილიადა“ IX, 257). ჰომეროსი რომ პოემას *μηῦς*-ით იწყებს, ცხადია, განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებს ამ ტერმინს, მას მრავალი დატვირთვა აქვს პოემაში, ერთ-ერთი, სავარაუდოდ ისიც არის, რომ ამით აქილევესის სამართლიანობაზე არის აქცენტი გაკეთებული. აქილევესი არის ფიზიკურად ძლიერი, მაგრამ ეს არ არის საკმარისი, რომ იგი გამორჩეულ გმირად წარმოჩნდეს. რომ არა მის მიერ პრიამოსისადმი გამოვლენილი სიტბო, მიმტევებლობა, ვერ ამაღლდებოდა იგი სულიერად. აქილევესის რისხვა პოემის დასაწყისში (რასაც უძღვნის თავის პოემას ჰომეროსი) აშკარად სამართლიანობის დარღვევით არის გამოწვეული. აქილევესი უპირისპირდება ლაშქრის მეთაურს, აგამემნონს იმიტომ, რომ მან არ

¹⁹ „ბევრ საჩუქარს არ გთავაზობდეს ატრიდი ახლა, სამომავლოდაც, ბოლმა გულში რომ არ ჩაეკლა, მეც შენ არ გთხოვდი სამართლიან რისხვის დაცხრომას და აქაველთა დაცვას, შველა რომ სჭირდებათ შენგან. უხვ განძს გაძღვეს და მომავალშიც გპირდება მრავალს, თავდადრეკილი სახელოვან გმირებს გაახლებს, რჩეულ ვაჟკაცებს და შენთვისაც საყვარელ გმირებს, არგოსელთ შორის, ყურად იღე მათი სიტყვები, სამართლიანი იყავ, ადრე რომ მრისხანებდი.“

ისურვა აპოლონის ქურუმის თხოვნის შეწყნარება, რითაც გამოიწვია ღმერთის რისხვა. აქილევის გარდა აშკარად ვერავინ გაბედა, შენინალმდეგებოდა ძლევამოსილ სარდალს, რომელთანაც დაპირისპირება დიდი სიამამაცე იყო აქილევის მხრიდან. ე. ი. აქილესი იმთავითვე წარმოჩნდა პოემაში სამართლიანობისათვის მებრძოლად, რაც გმირობის უტყუარი ნიშან-თვისებაა. რატომ ენაცვლება $\mu\eta\iota\sigma\tau\epsilon$ -ს შემდგომ სინონიმები ($\chi\acute{\alpha}\lambda\omicron\varsigma$, $\theta\upsilon\mu\acute{o}\varsigma$ და $\acute{\epsilon}\rho\iota\kappa\iota\varsigma$), რომლებიც ბოლმასა და მტრობას აღნიშნავენ? იმიტომ რომ, სამართლიანი რისხვა, რომელიც თავდაპირველად ეუფლება აქილესს, თანდათანობით გადაიზრდება ბოლმასა და მტრობაში, როცა აქილესს თითქმის აღარ აღელებს თანამებრძოლთა ბედი და მხოლოდ აგამემნონისაგან მიყენებულ შეურაცხყოფაზე ლაპარაკობს. ამიტომ არის, რომ ფოინიქსი საყვედურობს მას ოდისევსისადმი უხეში პასუხის გამო, რაც ყველა ელჩს ეხება. საყურადღებოა, რომ ფოინიქსი აფრთხილებს აქილესს, რომ საჩუქრებზე უარის თქმა და რისხვის გაგრძელება უსამართლობა იყო, რისთვისაც ზევსის სასჯელს დაიმსახურებდა. როგორც ფიქრობენ, ეს სასჯელი იყო პატროკლეს დაკარგვა, რომ ეს დანაშაული აქილესმა პექტორის ცხედრის პრიამოსისათვის დაბრუნებით გამოისყიდა.²⁰ აქილესს დიდად არ სტკენს გულს ფოინიქსის სიტყვა, მას მხოლოდ ის აწუხებს, რომ ფოინიქსი თავს აბეზრებს თხოვნით, აგამემნონზე ცუდს არ ამბობს. თუ ჩემი პატივისცემა გინდა, მას უნდა აწყენინო, ვინც მე წყენა მომაყენაო, მიმართავს აქილესი მოხუცს („ილიადა“ IX, 612-615). ეს არის აქილესის ძალიან მოკლე პასუხი ფოინიქსისადმი, რომელმაც ვერ შეძლო, დაეამებინა გულისტკივილი აქილესისა, გამოწვეული ოდისევსის არამომგებიანი სიტყვით. თუმცა ფოინიქსის სიტყვის შემდეგ აქილესმა გადადო თავისი გადანყვეტილება სამშობლოში უმაღლ დაბრუნების თაობაზე.

²⁰ D. Page, დასახ. ნაშრ., 301.

აიასის სიტყვა ყველაზე მოკლე და ნაკლებ მჭევრმეტყველურია. იგი თავის სიტყვას არა აქილევისადმი, არამედ ოდისევსისადმი მიმართვით იწყებს. ეს გასაგებიცაა, რადგან, როცა აქილევესმა ფოინიქსს შესთავაზა მასთან დარჩენა ბანაკში და პატროკლეს ანიშნა, სანოლი გაემზადებინა მოხუცისათვის, ამით მიახვედრა სტუმრებს, რომ მათთან საუბარი დამთავრებული იყო („ილიადა“ IX, 620-622). აიასს, ფაქტობრივად, არ მიეცა საშუალება თავისი აზრის ვრცლად წარმოთქმისა, იგი აღელვებული მიმართავს ოდისევსს, რომ დროა, უკან გაემგზავრონ და თანამებრძოლებს აცნობონ აქილევის პასუხი. აიასი კიცხავს აქილევესს, რომ არ მიიღო საჩუქრები, მაშინ, როცა ძმაც კი იღებს გამოსასყიდს მოკლული ძმისთვის, მამა – შვილისთვის და საყვედურობს აქილევესს იმის გამო, რომ მისი უზომო რისხვა მხოლოდ ერთი ქალის წართმევამ გამოიწვია, როცა სანაცვლოდ აგამემნონი შვიდ საუკეთესო ქალს სთავაზობდა:

αὐτὰρ Ἀχιλλεύς

ἄγριον ἐν στήθεσσι θέτο μεγαλήτορα θυμόν.
σχέτλιος, οὐδὲ μετατρέπεται φιλότητος ἑταίρων
τῆς ἥ μιν παρὰ νηυσὶν ἐτίομεν ἔξοχον ἄλλων,
ιηλῆς. καὶ μὲν τίς τε κασιγνήτισο φοιῆς
ποινῆν ἢ οὐ παιδὺς ἐδέξατο τεθιωῶτος.
καὶ ῥ' ὁ μὲν ἐν δῆμῳ μένει αὐτοῦ πόλλ' ἀποτίσας,
τοῦ δέ τ' ἐρητύεται κραδίη καὶ θυμὸς ἀγῆγῳ
ποινῆν δεξαμένῳ. σοὶ δ' ἄλληκτόν τε κακόν τε
θυμὸν ἐνὶ στήθεσσι θεοὶ θέσαν εἵνεκα κούρης
οἴης. νῦν δέ τοι ἐπτα παρίσχομεν ἔξοχ' ἀρίστας,
ἄλλα τε πόλλ' ἐπὶ τῆσι, σὺ δ' ἴλαον ἔνθεο θυμόν,
αἰδέσσαι δὲ μέλαθρον' ὑπάροφοι δέ τοι εἰμὲν
πληθύς ἐκ Δαιαῶν, μέμαμεν δέ τοι ἔξοχον ἄλλων
κῆδιστοί τ' ἔμειναι καὶ φίλτατοι, ὅσσοι Ἀχαιοί.”

Hom. “II”. IX, 629-642²¹

²¹ აქილევესმა კი
გულს ჩაიდო ბოლმა სასტიკი და დაემონა,

რა თქმა უნდა, ეს ნიშნავს, რომ მანაც ვერ გაიგო ჭეშმარიტი მიზეზი აქილევსის განრისხებისა, რომ გმირის გულისტკივილი გამოიწვია არა საჩუქრის წართმევამ, არამედ უპატივცემლობამ და შეურაცხყოფამ. ერთ რამეში კი აიასი მართალია, როცა იგი კიცხავს აქილევსს, რომ მან მეგობრებს, ე.ი. საერთო საქმეს უღალატა („ილიადა“ IX, 630).²² აქილევსი მშვიდად ისმენს აიასის საყვედურებს, რადგან იგი გულწრფელია, მაგრამ კვლავ აგამემნონისგან მიყენებულ შეურაცხყოფას იგონებს, რომელიც ისე მოექცა აქილევსს, ვითომ იგი ვილაც ბოგანო ყოფილიყო („ილიადა“ IX, 648). კიდევ ერთ დათმობაზე მიდის აქილევსი, იგი მაშინ ჩაებმება ომში, როცა ტროელეები მის ხომალდებს მიუახლოვდებიან („ილიადა“ IX, 650-651).

აქილევსის პასუხებში სამივე ელჩის მიმართ არგუმენტირებულია მისი უარი, დაეხმაროს აქაველებს. 1. აქილევსი არა მართა აგამემნონზეა გაჯავრებული, არამედ აქაველებზეც. ისინი მორჩილებენ მას და პასუხს არ სთხოვენ აქილევსის შეურაცხყოფისათვის. 2. აქილევსი ადანაშაულებს აგამემნონს ნადავლის არასამართლიანად გაყოფაში. აქილევსის თავგანწირულ ბრძოლას სათანადოდ ვერ აფასებდა აგამემნონი, იგი სწორეუბნად გმირის წყალობით მოპოვებულ ნადავლს თავად ანაწილებდა და ყველაზე მეტს თავისთვის იტოვებდა („ილიადა“ IX, 320-333). 3. აქილევსი არ ენდობა აგამემნონის სიტყვას, ფიქ-

არად ჩააგდო სიყვარული მეგობრებისა,
მას მთელს ბანაკში ყველასაგან გამოვარჩევდით,
გულქვას და უგრძნობს! გამოსასყიდს ხომ ყველა იღებს,
ძმა მოკლულ ძმისთვის რომ იძლევა, შვილისთვის – მამა.
მკვლეელი კი ხალხში დადის მშვიდად, განძის მიმღები.
ბოლმას დაიცხრობს; ღმერთებმა შენ კი გულს ჩაგიდეს
უზომო რისხვა ერთადერთი ქალისთვის მხოლოდ,
სანაცვლოდ გაძლევთ შვიდ რჩეულ ქალს და თან მრავალ განძს,
დამშვიდდი, იყავ გულმონყალე, მიმტყეებელი.
პატივი ეცი ამ შენს კარავს, დანაელ ელჩებს,
სტუმრად მოსულთ, აქაველთ შორის ყველაზე მეტად
შენგან მოველით მხარდაჭერას და მეგობრობას:"

²² EffE, დასახ. ნაშრომი, 6.

რობს, რომ ისევ მოაწყუებს მას და წაართმევს საჩუქრებს. 4. აგამემნონის მიერ შეთავაზებული მდიდრული საჩუქრები არ არის კომპენსაცია აქილევისს შეურაცხყოფისათვის. ეს არის მთავარი და არსებითი. გმირს სიმამაცისათვის ენიჭება მატერიალური და სულიერი პატივი.²³ ეს არის ἡ τιμή და τὸ δῆριον (τὸ γέρας). მხოლოდ δῆριον-ით τιμή-ს აღდგენა არ არის შესაძლებელი. აქილევისი ელოდება მობოდიშებას ელჩებისაგან, მაგრამ მხოლოდ ფოინიქსის სიტყვაში არის ამაზე მინიშნება. ეს იწვევს აქილევისს გაღიზიანებას, იგი იმედგაცრუებულია, ამიტომ უარით ისტუმრებს აგამემნონის ელჩებს.

ისმის კითხვა – დაითანხმებდნენ თუ არა აქაველი ელჩები აქილევისს, დახმარება გაენია მათთვის, ოდისევსს პირველად რომ არ წარმოეთქვა სიტყვა, არამედ ფოინიქსს, რომელიც, სავარაუდოდ, ისეთსავე სიტყვას იტყოდა, როგორიც წარმოთქვა ოდისევსის შემდეგ. შეუძლებელია, მას დაედანაშაულებინა, გაეკიცხა აგამემნონი, რასაც მისგან მოითხოვდა აქილევისი, ეს ელჩობის ეტიკეტის დარღვევა იქნებოდა. აქილევისი მოითხოვდა ფოინიქსისაგან არჩევანის გაკეთებას მასსა და აგამემნონს შორის, მას უნდა სძულებოდა აგამემნონი, თუ სურდა, რომ არ დაეკარგა აქილევისის კეთილგანწყობა („ილიადა“ IX, 613-615). ფოინიქსის, როგორც ელჩის, აუცილებელ მოვალეობას შეადგენდა აგამემნონის სურვილის, თხოვნის გადაცემა აქილევისისათვის, რათა დაერწმუნებინა პელევსის ძე, ჩაბმულიყო ბრძოლაში. ინფორმაცია აქაველთა გასაჭირის შესახებ და აგამემნონის დანაბარები ყველა ელჩმა გადასცა აქილევისს, მისი დარწმუნება კი ვერავინ შეძლო. არავის არ გაუმხელია აქილევისისათვის, როგორი დაბნეული და სასონარკვეთილი იყო აგამემნონი, რომ იგი ველარ ამჟღავნებდა მხედართმთავრისათვის აუცილებელ სიმტკიცესა და გამჭრიახობას. ყველა ელჩი მოერიდა ამ ფაქტზე ყურადღების გამახვილებას, რადგან ამით დაკნინდებოდა აგამემნონის დიდება, თუმცა ამის მოსმენა, ცხადია, სია-

²³ Шталь И. Художественный мир гомеровского эпоса, Античность и современность, М. 1983, 132.

მოვნებას მიაწვდებდა აქილეესს, მაგრამ ასეთი საქციელი შეუფერებელი იქნებოდა აგამემნონის მიერ წარგზავნილი ელჩებისათვის.

თუ შევადარებთ ერთმანეთს აქაველთა პირველი და მეორე ელჩობის სცენებს, პირველ სიმღერაში აქილეესი უფრო მშვიდად ხვდება ელჩებს, რომლებიც ხმის ამოღებასაც კი ვერ ახერხებენ მის წინაშე, რადგან უჭირთ აგამემნონისაგან მიღებული ბრძანების შესრულება – წაართვან ბრიზეიდა აქილეესს. იგი თავად ამხნევებს შეშინებულ ელჩებს, ატანს ბრიზეიდას და ეუბნება, რომ ისინი არ არიან დამნაშავენი, რადგან ეს მათ აიძულა აგამემნონმა. მეორე ელჩობის დროს კი აქაველი გმირები წასართმევად კი არა, საჩუქრებით დატვირთულნი სტუმრობენ აქილეესის ბანაკს, მაგრამ მისგან განზილბულნი ბრუნდებიან უკან.²⁴

ერთი რამ აშკარაა, ოდისეესის სიტყვამ სწრაფად შეუცვალა აქილეესს განწყობა. მისი დაყოლიება ველარც ფოინიქსმა და ვერც აიასმა შეძლეს, თუმცა მათ მიმართ აქილეესი განსაკუთრებულ სითბოს ამჟღავნებს. ამ ყველაფრის მიზეზი უნდა იყოს ოდისეესის თავდაჯერებულობა, სურვილი, სხვებზე უნინ წარმოეთქვა სიტყვა, რომელშიც არასწორი აქცენტები იქნა გაკეთებული. ფიქრობენ, რომ ოდისეესის წარუმატებლობის მიზეზი იყო ის, რომ იგი ახმოვანებდა აგამემნონის დანაბარებს, რომელიც არასასურველი პიროვნება იყო აქილეესისათვის და ისიც, თავად ოდისეესი თავისი რაციონალიზმით არ იყო მისაღები ირაციონალური აქილეესისათვის.²⁵ ეს სწორი დაკვირვებაა, მაგრამ მთავარი ის არის, რომ ოდისეესის სიტყვა ისეა აგებული, რომ მისაღმებისა და აქაველთა გასაჭირის მოკლე აღწერის შემდეგ მაშინვე აქილეესის ფიცხ ხასიათზე იწყებს მსჯელობას და ბოლოს უხვ საჩუქრებზე საუბრობს, თითქოს ამით იყო შესაძლებელი იყო აქილეესის გულის მოღობვა. ე.ი. ოდისეესი

²⁴ M. Lloyd, *The Politeness of Achilles*, *Journal of Hellenic Studies* 124 (2004) 75-89, (University College Dublin). 77.

²⁵ თ. დულარიძე, *დასახ. ნაშრომი*, 229.

ფიქრობს ისევე, როგორც აგამემნონი, რომ ამდენი საჩუქარი საკმარისი იყო იმისათვის, აქილევსს თანხმობა განეცხადებინა აქაველთა თხოვნაზე. უნდა აღინიშნოს, რომ დიომედემ, მას შემდეგ, რაც უკანდაბრუნებულმა ელჩებმა აუწყეს აქაველებს აქილევსის უარყოფითი პასუხი, სწორად შეაფასა სიტუაცია, რომ საჭირო არ იყო აგამემნონისაგან ამდენი ძღვენის შეთავაზება, რადგან ამით ვერ დაინტერესებდნენ აქილევსს, გამოსულიყო საბრძოლველად. დიომედეს სიტყვებით, აქილევსი ოდესმე აუცილებლად ჩაერთებოდა ბრძოლაში, ოღონდ მაშინ, როცა თავად მოისურვებდა ამას („ილიადა“ IX, 697-704). თუმცა დიომედე არ აზუსტებს, ან არ იცის, რატომ გაჯიუტდა ასე აქილევსი, რა იყო ამის რეალური მიზეზი.

ნიშანდობლივია, რომ აგამემნონთან დაბრუნებული ოდისეუსი ევრიბატესსა და ოდიოსს ასახელებს მოწმეებად, რომ სიტყვა-სიტყვით აუწყებს აქაველებს აქილევსის დანაბარებს. რას უნდა ნიშნავდეს ეს? რატომ უნდა შეიტანონ ეჭვი აგამემნონმა და აქაველებმა ოდისევსში, რომ იგი ყველაფერს ზუსტად გადმოსცემდა? უნდა აღინიშნოს, რომ ოდისევსი მართლაც არ ახდენს ზუსტ ციტირებას აქილევსის ნათქვამისა, იგი არც იმას ამხელს, რომ აქილევსმა თავისი პირვანდელი განზრახვა, მყისვე დაბრუნებულიყო სამშობლოში, შეცვალა გადანყვეტილებით, რომ დილით განიხილავდნენ ამ საკითხს. რაში სჭირდება ეს ოდისევსს? ალბათ იმისთვის, რომ გაამართლოს თავისი წარუმატებელი ელჩობა და ხაზი გაუსვას აქილევსის მრისხანებას.

ამ უშედეგო ელჩობამ მწუხარებაში ჩააგდო არა მარტო აქაველები, არამედ აქილევსიც. მან ხელიდან გაუშვა შანსი ომში მონაწილეობისა, მხოლოდ პატროკლეს სიკვდილის შემდეგ დაუბრუნდა იგი ბრძოლის ველს, აღარც უხვი საჩუქრები გახდა საჭირო ამისთვის და არც მობოდიშება აგამემნონისა. რაც შეეხება ძღვენს, აქილევსი მისი მიღებისაგან მეორედაც იკავებს თავს, თუმცა, ვერ ვიტყვით, რომ მას არ აინტერესებს საჩუქრები საერთოდ. როცა პატროკლეს აგზავნის საბრძოლველად,

იმედი აქვს, რომ მისი სიმამაცის წყალობით დიდებას მოიპოვებს, ბრიზიდას დაიბრუნებს და მრავალ განძსაც მიიღებს („ილიადა“ XVI, 84-86). იგი მზადაა, შეებრძოლოს ტროელებს ყოველგვარი განძის გარეშე, რაც იმაზე მიაჩნებოდა, რომ მისთვის საჩუქრები არ იყო მნიშვნელოვანი, აგამემნონი კვლავ ცდილობს მდიდრული ძღვენით თავისი ცოდვის გამოსყიდვას აქილევსის წინაშე, ოღონდ თავის დანაშაულს ზევსს აბრალებს, რომ მან აურია გონება („ილიადა“ XIX, 87; 138-141). ეს უკვე მობოდიშებაა აგამემნონის მხრიდან, რასაც დიდი ხანია ელოდა აქილევსი. იგი თავადაც გამოთქვამს სინანულს იმ კონფლიქტის გამო, რაც აგამემნონსა და მას შორის მოხდა. სიტყვაუხვი ოდისევსის რჩევა ამ შემთხვევაში ჭეშმარიტად გონივრული იყო, რომელმაც შეაგულიანა აქილევსი, უარი არ ეთქვა საჩუქრებზე, რაც დასტური იქნებოდა აქილევსისა და აგამემნონის შერიგებისა. აქ უკვე არ „ავინწყდება“ ოდისევსს, დაარიგოს აგამემნონი, რომ უდანაშაულო აქილევსის შეურაცხმყოფელს, მის წინაშე მობოდიშება არ ჩაეთვლება დამცირებად. ოდისევსი ურჩევს აგამემნონს, უსამართლოდ არასდროს მოექცეს არც ერთ აქაველს („ილიადა“ XIX, 181). პატროკლეს სიკვდილი გახდა მიზეზი, აქილევსს დაევიწყებინა აგამემნონის შეურაცხყოფით გამოწვეული რისხვა, რასაც მოჰყვა უკვე სხვა რისხვა, რომელმაც უბოძა აქილევსს, შეებრძოლებოდა ტროელებს. აქილევსი ასწორებს ერთ შეცდომას (როცა გულგრილობას იჩენს აქაველთა მარცხისადმი) და საერთო საქმის ერთგული ხდება. მაგრამ ომის რისხვამ დათრგუნა მასში ჰუმანურობა და დაიწყო მესამე რისხვა მტრის (ჰექტორის) უსიცოცხლო სხეულის მიმართ, რასაც არ შეეძლო, აპოლონის თქმით, გმირისთვის სახელისა და დიდების მოტანა („ილიადა“ XXIV, 53). ეს რისხვა იყო რისხვა სულიერი განწმენდის წინ, ღმერთებს ძალიან ანუხებთ სამშობლოს დამცველი გმირის ჰექტორის გვამის შეურაცხყოფა, რომელიც სათანადო პატივით უნდა შეიმოსოს. ასეთია ჰომეროსის კონცეფცია. ღმერთები გადაწყვეტენ, აღძრან აქილევსში სიბრალულის გრძნობა და მალულად არ იტაცებენ ჰექ-

ტორის გვამს. ღმერთების ჩარევით აქილევსი თანხმდება პრიამოსს ჰექტორის ცხედრის გადაცემაზე. საოცარ სითბოს ამჟღავნებს აქილევსი მოხუცი პრიამოსის მიმართ, როცა უბრუნებს მას შვილის ცხედარს. ამრიგად, აქილევსის პირველი რისხვა მოხსნა დიდმა მწუხარებამ (მეგობრის სიკვდილით გამოწვეულმა), მეორე – მტერზე გამარჯვებამ (მურისძიებამ მეგობრის გამო), მესამე – თანალმობამ (დამწუხრებული პრიამოსის მიმართ). პირველმა რისხვამ აქილევსი აქტიური პოზიციიდან პასიურში გადაიყვანა (აგამემნონთან კონფლიქტის შემდეგ), მეორემ კი პირიქით – პასიურიდან აქტიურში (პატროკლეს სიკვდილის შემდეგ), მესამე რისხვა დამთავრდა იმით, რომ აქილევსმა გაიმარჯვა საკუთარ თავზე, რისი მიღწევაც მან შეძლო რისხვის ნყალობით შეცვლით, რაც არანაკლები გმირობა იყო, ვიდრე – ტროელებზე გამარჯვება. ჰომეროსმა უმღერა აქილევსის დიდებას, მაგრამ თავისებურად, „ილიადა“ საომარი დიდების ქადაგება კი არ არის მხოლოდ, არამედ ადამიანური დიდების ხოტბა. ჰომეროსმა აქილევსის წინააღმდეგობრივი ხასიათის ფონზე გვიჩვენა მისი ზნეობრივი ამაღლება.²⁶

ჰომეროსი „ილიადის“ გმირთა ხასიათს (IX სიმღერის მიხედვით) მათ მიერ წარმოთქმული სიტყვების ფონზე წარმოაჩენს, იგი თითქმის არ გვთავაზობს საკუთარ შეფასებას გმირის ამა თუ იმ საქციელის გამო. პოემის გმირები, ცხადია, განსხვავებული ბუნებისანი არიან, მაგრამ არ არიან სტატიკური გმირები, მათი ხასიათი გარემოებების მიხედვით იცვლება. IX სიმღერის მიხედვით, თუ ოდისევსს გარკვეული შეცდომები მოსდის, იგი მუდამ ასეთი არ არის, თუ აქილევსი გულჩახვეული და შეუწყნარებელია თანამებრძოლთა თხოვნისადმი, იგი ბოლომდე არ ინარჩუნებს ამ თვისებას, აგამემნონი მუდმივად არ არის უხეში აქილევსის მიმართ და არც ისეთი დაბნეული სარდალი, როგორც II სიმღერის მიხედვით არის, წინააღმდეგ შემთხვევაში, იგი ვერასდროს მოიპოვებდა უძლიერესი მხედართმთავრის სახელს. ყოველივე ეს ჰომეროსის ჩანაფიქრია, რათა პოემის

²⁶ А. Иосев, Гомер, М. 1960, 239.

სიუჟეტი სასურველი გზით განავითაროს. შემდგომ სიმღერებში გმირთა ხასიათი სრულყოფილებას აღწევს, აქილევსი ხდება სულიერად ამაღლებული გმირი, ოდისევსი – სიბრძნით გამორჩეული და დაკვირვებული მებრძოლი და უბადლო მჭევრმეტყველი, აგამემნონი – აქაველთა გაერთიანებული ლაშქრის ძღვევამოსილი წინამძღოლი. მიუხედავად იმისა, რომ აქილევსი „მართალი“ გმირია, სრულიად შეუმცდარი არც ის არის. აგამემნონთან დაპირისპირებაში იგი არ ტყუის, მაგრამ ზედმეტად ემოციურია, რითაც ვნებს აქაველებს და საკუთარ თავსაც. IX სიმღერაში ჰომეროსმა აჩვენა, რომ მხოლოდ მამაცური ბრძოლებით არ უნდა გამოირჩეოდეს გმირი, მას უნდა ჰქონდეს იმის ნიჭიც, საჭიროების დროს აწარმოოს მოლაპარაკება დაპირისპირებულ მხარეთა შორის, რისთვისაც აუცილებელია ლოგიკური აზროვნების, სიტყვათა სათანადოდ შერჩევისა და რაც მთავარია, მსმენელზე ზემოქმედებისა და მისი დარწმუნების უნარი, რაზედაც ხშირად დამოკიდებულია ომის ბედი. მაგრამ მარტო ეს თვისებები ვერ განსაზღვრავს ელჩობის წარმატებით დასრულებას, მიზნის მისაღწევად საჭიროა, ელჩმა სწორად გაიაზროს, თუ რამდენად მნიშვნელოვანია მისი ფუნქცია, რომ მას ამისთვის შეიძლება მოუწიოს ბენვის ხიდზე სიარული, უნდა ამოიცნოს იმ პიროვნების ხასიათი, ვისთანაც აწარმოებს მოლაპარაკებას, იცოდეს, რა ესიამოვნება მას და რა გააღიზიანებს, ამავე დროს, ელჩმა უნდა დაიცვას იმის ინტერესები, ვის მიერაც არის წარგზავნილი. ეს დიდი ხელოვნებაა, რომლის უნარი მხოლოდ დიპლომატიური ნიჭით დაჯილდოვებული მეომრისთვისებაა.

აგამემნონის მიერ გაგზავნილი ელჩები ცდილობენ, შეასრულონ მათზე დაკისრებული მოვალეობა და მოლაპარაკების გზით მოაგვარონ კონფლიქტი აგამემნონსა და აქილევსს შორის, რაც საკმაოდ რთული აღმოჩნდა.

IX სიმღერის ანალიზის შედეგად, შეიძლება დავასკვნათ, რომ მხოლოდ ოდისევსის მიერ წარმოთქმულმა, შეიძლება ითქვას, არამომგებიანმა სიტყვამ როდი განსაზღვრა ელჩობის წარუმა-

ტებლად დასრულება, არამედ აქილევსის ფუჭმა მოლოდინმაც, რომელსაც ეგონა, რომ მასთან ელჩები აგამემნონის საქციელის განსჯასა და მის გაკიცხვას დაიწყებდნენ.

ენეასი, pater, errans et oboediens¹

„Arma virumque cano“ – „ბრძოლებსა და ვაჟკაცს ვუმღერ“ – ამ სიტყვებით იწყებს ვერგილიუსი „ენეიდას“ და ამით იმთავითვე მიაწვდის თავისი პოემის „ილიადასა“ და „ოდისეასთან“ დამოკიდებულებაზე. ვერგილიუსი უმღერის ენეასს, როგორც ქველ ვაჟკაცს და მის ბრძოლებს. ენეასი თავისი ბედით, ხასიათით განსხვავდება „ილიადისა“ და „ოდისეის“ გმირებისაგან. აქილევსი არის მამაცი, შეუდარებელი ძალის მქონე, რომელიც სახელისათვის იბრძვის, ოდისევსის ხიფათიანი მოგზაურობის მიზანი შინ, სამშობლოში დაბრუნებაა. ენეასი კი არის განსაკუთრებული მისიით აღჭურვილი გმირი, რომელიც ღმერთთა ნებით ტოვებს აღმოდებულ ტროას, რათა „დაბრუნდეს“ თავის ახალ სამშობლოში.

როგორ ყალიბდება ენეასის ხასიათი, როგორ იქცევა სამშობლოს დამცველი, მამაცი, მაგრამ იმპულსური მებრძოლიდან ღმერთთა მორჩილ, მათი ნების აღმსრულებელ გმირად?

როგორია ენეასი ტროის დაცემის პერიოდში? იგი არის უშიშარი მებრძოლი, რომელიც მზადაა, ხმლით ხელში შეეგებოს სიკვდილს და დაიღუპოს აღმოდებულ მშობლიურ ქალაქთან ერთად:

“Arma amens capio, nec sat rationis in armis,
sed glomerare, manum bello et concurrere in arcem
cum sociis ardent animi; furor iraque mentem
praecipitant, pulchrumque mori succurrit in armis.”

“Aen.” II, 314-317.²

¹ ენეასი, მამა, ცდომილი და მორჩილი

² „ხმალს ვწედი გიჟურად, თუმც არ იყო ეს გონივრული,

როცა იგი დარწმუნდა დამარცხების გარდაუვალობაში, მტკიცე გადაწყვეტილება მიიღო, თანამებრძოლებთან ერთად სისხლის უკანასკნელ წვეთამდე ებრძოლა:

“Excessere omnes adytis arisque relictis,
di, quibus imperium hoc steterat; succurritis urbi
incensae: moriamur, et in media arma ruamus,
una salus victis nullam sperare salutem”

“Aen”. II, 351-354.³

ამ თავგანწირვას ვერგილიუსი *ბრმა სიმამაცით ბრძოლას* უწოდებს („ენეიდა“ II, 335). ტროელებს სასო მას შემდეგ წარეკვეთათ, როცა ხის ცხენიდან გამოსულმა ბერძენმა მეომრებმა მუხანათურად შეუტყის მათი ქალაქის ციხესიმაგრეს. ენეასი მარცხს მით უფრო მტკივნეულად განიცდის, რომ ტროელებს ვერც აგამემნონმა დააკლო რამე, ვერც აქილევსმა, ვერც ათენლიანმა ბრძოლამ, არამედ – მტრის ცბიერებამ („ენეიდა“ II, 195-198). ენეასი თავსდატეხილი უბედურებით ისეა დაბნეული, რომ განსჯის უნარი დაკარგული აქვს. სასოწარკვეთილმა არ იცის, როგორ უშველოს ქვეყანას; იგი ელენეს მოჰკრავს თვალს და მასზე მოინდომებს ჯავრის ამოყრას, თუმცა კარგად იცის, რომ ქალზე ხელის აღმართვა არ არის ვაჟკაცური საქციელი („ენეიდა“ II, 575-586). მხოლოდ დედის, ქალღმერთ ვენუსის რჩევით მოეგება გონს. ვენუსი არწმუნებს შვილს, რომ ტროის დაცემაში ადამიანებს კი არ მიუძღვით ბრალი, არამედ – ღმერთებს („ენეიდა“ II, 603). ქალღმერთი აშკარად ეუბნება ენეასს, რომ ადამიანთა ბედს მხოლოდ ღმერთები განაგებენ და ამდენად, აუცილებელია მათი გულის მოგება. ცხადია, ენეასმა უნდა

ბრბოში გარევა მოვისურვე, მაღალ ციხეში
ამალით შეჭრა; სიშმაგემ, რისხვამ, დამიმონა.
მშვენიერია, სიკვდილს როცა ხმლით ეგებები”.

³ „დაგვტოვა ყველა ღმერთმა, დათმო ჩვენი ტაძრები,
ჩვენი ქვეყანა მყარად იდგა მათი წყალობით,
ანთებულ ქალაქს შევესიოთ, ხმლით ხელში მოვკვდეთ,
უიმედობა იმედია დამარცხებულთა.”

ისწავლოს ახლებურად აზროვნება, აქამდე მან იცოდა უშიშარი ბრძოლა, ამიერიდან საჭიროა, მიჰყვეს ღმერთთა სურვილებს და გონების კარნახით განაგრძოს გზა. ვენუსი ადვილად ახერხებს შვილის დარწმუნებას ამაში. უპირველესად, ურჩევს ენეასს, ხელი აიღოს დაუოკებელ რისხვაზე, შემდეგ მოაგონებს მას ადამიანის ერთ-ერთ ძირითად მოვალეობას – ოჯახის წევრებზე ზრუნვასა და მათ არდავინწყებას:

"Nate, quis indomitas tantus dolor excitat iras?
quid furis aut quoniam nostri tibi cura recessit?
non prius aspicias, ubi fessum aetate parentem
liqueris Anchisen, superet coniunxne Creusa
Ascaniusque Puer? Quos omnes undique Graiae
circum errant acies et, ni mea cura resistat,
iam flammae tulerint inimicus et hauserit ensis."

"Aen." II, 594-600.⁴

რა თქმა უნდა, გმირის უპირველესი მოვალეობა სამშობლოსათვის თავგანწირვაა, ამდენად, ენეასი იქცევა ისე, როგორც მამაც მეომარს შეჰფერის, მაგრამ იგი ღმერთებმა ტროელთა გადამრჩენლად აირჩიეს და სხვა, ახალი მისია დააკისრეს. ეს ჯერ ენეასმა არ იცის, მას ვენუსი ამზადებს ამისათვის. ასე რომ, ქალღმერთი ღმერთთა შიკრიკის მოვალეობასაც ასრულებს ერთგვარად. ამას პირდაპირ არ ეუბნება ვენუსი შვილს, იგი მას ჯერ არწმუნებს, რომ ტროა აუცილებლად განადგურდებოდა, ასეთია ღმერთთა განაჩენი, შემდეგ კი ურჩევს, გაეცალოს აღმოდებულ ქალაქს, ჰპირდება, რომ მიიყვანს უხიფათო ადგილას, რომელიც მისი ახალი სამშობლო გახდება:

⁴ „რა მწუხარებამ გაგარისხა ამგვარად, შვილო, რატომ ბოხოქრობ, ჩვენზე ზრუნვა რამ დაგავიწყა? იცი, სად არის მამაშენი, ბერი ანქიზე, ან თუ ცოცხალი არის შენი ცოლი, კრეუზა, ასკანიუსი, ვაჟი შენი? ბერძენთა რაზმი გარს ეხვია, რომ არ მეშველა, მას ხანძრის ალში გაახვევდნენ, ან ბასრ მახვილზე წამოაგებდნენ“.

“Eripe, nate, fugam, finemque impone labori,
nusquam abero et tutum patrio te limine sistam”.

“Aen.” II, 619-620.⁵

ცოტა უფრო ადრე ენეასმა სიზმარში ნახა ჰექტორი, რომელმაც თითქმის იგივე ურჩია მას, უფრო მეტიც, სთხოვა, თან „ნაეყვანა“ პენატები, ბომონები და შორს გამგზავრებულიყო, სადაც დააარსებდა ქალაქს:

“Heu, fuge, nate deae, teque his” – ait-“eripe flammis
hostis habet muros, ruit alto a culmine Troja
sat patriae Priamoque datum: si Pergama dextra
defendi possent, etiam hac defensa fuissent,
sacra suosque tibi commendat Troja penates:
hos cape fatorum comites, his moenia quaere,
magna pererrato statues quae denique ponto”.
sic ait et manibus vittas Vestamque potentem
aeternum adytis effert penetralibus ignem.”

“Aen.” II, 289-292.⁶

ენეასი ვერც კი ასწრებს ამ სიზმრის გააზრებას, ქალაქში დატრიალებული მოულოდნელი უბედურება მას არ აძლევს ამის საშუალებას. ვენუსის გამოცხადებამ იგი დაარწმუნა, რომ საჭირო იყო დედის რჩევის მიღება, ზრუნვა მოხუც მამასა და

⁵ „გაიქეც, შვილო, შენს სატანჯველს მოუღე ბოლო, მე არ დაგტოვებ და მიგიყვან მშობლიურ ზღვართან”.

⁶ „ქალღმერთის ძეო, გაიქეცი, ერიდე მტრის ცეცხლს, ქალაქის ზღუდეს შესევიან, ემხოზა ტროა; ბევრი გავიღე სამშობლოსთვის, პრიამოსისთვის, ჩემი მარჯვენით დავიცავდი პერგამოსს, მისი ხსნა რომ შემეძლოს. ტროა პენატებს შენ გაბარებს, ბედის მეგზურებს ნაუძეხი და ჰპოვებ ადგილს, როცა მრავალ ზღვას გადაცურავ, იქ დაფუძნდები”. თქვა და ტაძრიდან ვესტა ხელით გამოაბრძანა, მარადიული ჩირალდნით და ხილაბანდებით”.

ცოლ-შვილზე. როცა ანქიზემ უარი თქვა ქალაქიდან გაქცევაზე, ენეასმა კვლავ ბრძოლაში ჩართვა გადანწყვიტა. მას სხვა არაფერი დარჩენოდა, თუ არა ის, რომ იარაღით ხელში შეგებებოდა მომხდურ მტერს. ვენუსი არ უცხადებს ენეასს მთავარს, რომ მან უდიდესი მისია უნდა შეასრულოს – გადაარჩინოს ფრიგიელები, მოუპოვოს მათ სამშობლო. ენეასს არც კი აგონდება ჰექტორის სიტყვები, რომ უნდა იხსნას პენატები, რითაც, ფაქტობრივად, ენეასს ტროელთა მხსნელის ფუნქცია ეკისრება, სხვაგვარად გაუმართლებელიც იქნებოდა მის მიერ სამშობლოს მიტოვება, თუნდაც იმ მოტივით, რომ გადაერჩინა თავისი ოჯახი. საჭირო იყო სხვა მყარი არგუმენტი, რომ ენეასსა და გაჯიუტებულ ანქიზესაც ეგრძნოთ აუცილებლობა იმისა, რომ ტროის აღდგენა უცხო მხარეში უნდა მომხდარიყო ენეასის წინამძღოლობით. სწორედ ეს მიანიშნებს ღმერთებმა ტროელებს, როცა, ყრმა ასკანიუსის თავზე აბრიალებული ცეცხლის ალი იხილეს. ამით ყველაფერს ნათელი მოეფინა:

*“Cum subitum dictuque oritur mirabile monstrum.
namque manus inter maestorumque ora parentum
ecce levis summo de vertice visus Iuli
fundere lumen apex, tactuque innoxia mollis
lambere flamma comas et circum tempora pasci.
nos pavidi trepidare metu crinemque flagrantem
excutere et sanctos restinguere fontibus ignes.”*

“Aen.” II, 680-686. ⁷

⁷ „ამ დროს, მყისიერ, სათქმელადაც საოცარია, შენუხებულ შშობელთა თვალწინ, მათ ხელებშუა, იულუსის თავს აბრიალდა კაშკაშა შუქი, შემოხვეოდა ცეცხლის ალი თმებს და საფეთქლებს, თუმც არას ვნებდა. გავფითრდით შიშით და ვცდილობდით ბიჭის თმებიდან მოშორებას უეცარ აღის, წყლით ვაპირებდით ღვთაებრივი ცეცხლის ჩაქრობას“.

თითქოს ყველა დარწმუნდა იმაში, რომ ეს ზეცით მოვლენილი ნიშანი იყო, მაგრამ ანქიზე იუპიტერისაგან დამატებით ითხოვს ამის დადასტურებას. უზენაესმა ღმერთმაც არ დააყოვნა, შეისმინა ანქიზეს ვედრება, გაისმა ქუხილის ხმა და ციდან მონყევტილმა კაშკაშა ვარსკვლავმა სახლს ზემოთ გადაუარა და იდას ტყეში დაეცა („ენეიდა“ II, 692-697). აშკარა იყო, ღმერთები ითხოვდნენ ტროიდან გაქცევას, ეს არ იყო ლაჩრულად მიტოვება მშობლიური ქალაქისა. იუპიტერმა ისიც ანიშნა ენეასს, თუ რა გზით უნდა წასულიყვნენ. ენეასმა არ იცის შიში, იგი არ გაურბის ბრძოლის ველს და გაბედულად ეგებება აშკარა სიკვდილს. მაგრამ ღვთიური გამოცხადებები მასში *მიშს*, *ძრწოლას* (metus) იწვევს. იქნებ ეს იმის შიშია, შეძლებს კი ტროელი გმირი თავისი ერის წინამძღოლობას? ეს არ ნიშნავს შეუპოვარ ბრძოლას, რისი გამოცდილებაც ენეასს აქვს, ეს სრულიად უცხო მოვალეობაა, რასაც, გაართმევს თუ არა თავს, თავადაც არ იცის. აქამდე ენეასი საკუთარი გონებით მოქმედებდა, მას თავისუფალი არჩევანის საშუალება ჰქონდა. ეს შიში მას იმორჩილებს, უშიშარი მეზრძოლიდან იგი ღვთისმომშიმ გმირად უნდა იქცეს. ენეასი მხრებზე შეისვამს მოხუც მამას, შვილს წინ წაიძღოლებს, ხოლო ცოლს უბრძანებს, უკან გაჰყვეს. სიმბოლურად მხრებზე შესმული ანქიზე ტროასთან, ძველ სამშობლოსთან ასოცირდება, ამდენად, იგი მძიმე, მაგრამ სასურველი ტვირთია ენეასისათვის, მის წინ მიმავალი ასკანიუსი, უდავოდ, ტროის მომავალია, რომელიც მუდამ თვალწინ უნდა ჰყავდეს, კრეუზა კი პირად ბედნიერებასთან უნდა გავაგიჟევოთ, რომელიც უკან მიჰყვება ენეასს და ამდენად, მის შენარჩუნებას ველარც ახერხებს, რაც მისთვის მტკივნეულია. ენეასი სისხლიან ხელს არ ჰკიდებს პენატებს და მათი გამოსახულებების ალებას მამას სთხოვს:

“Tu, genitor, cape, sacra manu patriosque penates;
me, bello e tanto digressum et caede recenti,

attrectare nefas, donec me flumine vivo
abluero”.

„Aen.” II, 717-720.⁸

ეს საგულისხმო დეტალია, ენეასს (მიუხედავად იმისა, რომ საკმაოდ დაბნეულად მოქმედებს), ამ შემთხვევაში არ ავიწყდება პენატთა პატივისცემა და მონინება მათ მიმართ.⁹ ანქიზე (ე. ი. ტროის წარსული) ზოგჯერ აბრკოლებს ენეასის წინსვლას. მან მტრის მოსალოდნელი გამოჩენის შიშით შეიღს სასწრაფოდ გაქცევა ურჩია, ენეასს კვლავ თავგზა აებნა და უკან გაბრუნდა, ამ დროს დაკარგა მან ცოლი, რომლის გაუჩინარება გვიანლა შეამჩნია („ენეიდა“ II, 741-743). შიში (horror) დაეუფლა ენეასს, კვლავ ქალაქში შებრუნდა ცოლის მოსაძებნად, თუმცა უაზროდ აღარ ცდილობდა მტერთან შებმას, მხოლოდ მას შემდეგ დაუბრუნდა თავისიანებს, როცა კრეუზას აჩრდილმა ურჩია, გზა გაეგრძელებინა და ჰესპერიაში მიეღწია („ენეიდა“ II, 780-784).

ამრიგად, ტროის დატოვებამდე ენეასის ხასიათში იკვეთება შემდეგი თვისებები: სიმამაცე, სამშობლოსათვის, ოჯახისათვის თავგანწირვა, გაბედულება, მონინება ღვთაებათა წინაშე, ამავე დროს: – დაბნეულობა და ნაჩქარევი გადაწყვეტილებანი.

ენეასი თმობს აღმოდებულ ქალაქს, მასთან ერთად – პირად ბედნიერებას, რაც კრეუზასთან ასოცირდება და მიეშურება უცნობი მხარისაკენ, რომელიც უნდა გახდეს ტროელთა სამშობლო, ამასთანავე არც წარსულს (ე. ი. ანქიზეს) განემორება

⁸ „მამავ, დაავლე ბომონებს და პენატებს ხელი, რადგან ახლახან ომგამოვიღე, ხელებისხლიანს, მათთან შეხება მეკრძალება, ვიდრე მდინარის არ განმმენდს წყალი.”

⁹ ანქიზეს მხრებზე შესმა ნიშნავს, რომ ენეასი მძიმე ტვირთს იღებს, ეს არის მოვალეობის გრძნობა. სწორედ აქ მუღავნდება მისი pietas-ობა. ენეასი მამასაც აკისრებს დიდ პასუხისგებლობას, მან უნდა ატაროს პენატები. იხ. Aeneasstudien von Egil Kraggerund, Osloae, in aedibus Universitetsforlaget, MCMLXVIII, 105.

და არც მომავალს (ე. ი. ასკანიუსს). ანქიზე ტროელთა ისტორია, ასკანიუსი – ფრიგიელთა გადარჩენილი თესლი, რომელიც უნდა აღმოცენდეს იტალიის მინაზე. ენეასის ხასიათში ახალი თვისებები იკვეთება, ეს არის: *შიში*, *ძრწოლა* (horror, pavor, formidus), რომლებიც თითქოს შეუთავსებელია გმირის ხასიათთან. მაგრამ ეს არ არის სიმხდალე. ეს არის გრძნობა, რომელსაც ინვევს ღვთაებასთან შეხვედრა. როცა ენეასი თავისი თვალით ხედავს პრიამოსის სიკვდილსა და ტროელთა განადგურებას, ძლიერმა *შიშმა* (horror) შეიპყრო („ენეიდა“ II, 559), რაც გახდა მასტიმულირებელი მისი შემდგომი მოქმედებისა – ფეიქრა ახლობელთა გადარჩენაზე. ენეასს არ ერიდება საუბარი ამ ახალ გრძნობაზე (*შიშსა* და *ძრწოლაზე*), რომელიც არაერთგზის დაეუფლა მას, რადგან ეს არ აკნინებს მას, ვისაც ტროელთა ბედი აბარია:

“Et me, quem dudum non ulla iniecta movebant
tela neque adverso glomerati ex agmine Graj,
nunc omnes terrent aurae, sonus excitat omnis
suspensum et pariter comitique onerique lumentem.”

“Aen.” II, 726-729.¹⁰

ეს *შიში*, რომელიც სიფრთხილესთან ასოცირდება, მუდამ თან სდევს ენეასს. იგი მას აჩვევს ერის წინამძღოლობას, მან კარგად უნდა შეიმეცნოს თავისი ფუნქცია. ცოლის მოსაძებნად ტროაში მესამედ მიბრუნებული ენეასი *შიშობს*, არ გადააწყდეს მტერს. მისი ეს *შიში*, თუ სიფრთხილე, თანამგზავრთა უსაფრთხოებაზე ზრუნვით არის გამოწვეული. მათი გადარჩენა, ტროისთვის ახალი სიცოცხლის მინიჭების ტოლფასია. ზოგჯერ *შიში* ეხმარება ენეასს, ღვთაებათა სურვილის, უჩვეულო მოვ-

¹⁰ „შიში არ მქონდა დამიზნებულ შუბის, ისრების, არ მაშინებდა გარსშემორტყმულ ბერძენთა ლაშქარი, ახლა მაკრთობდა სიოს ხმაც და გაფაჩუნებაც, თანამგზავრების ბედზე ვწუხდი და ტვირთის გამოც.“

ლენების ახსნასა და გამოცნობაში. კრეუზას აჩრდილის ხილვისას ენეასს თავზარი დაეცა:

“Obstipui, steteruntque comae, et vox faucibus haesit.”

“Aen.” II, 774.¹¹

მაგრამ ეს მდგომარეობა ამავე დროს შველის მას, თავი დააღწიოს დაბნეულობას, და მიიღოს მტკიცე გადაწყვეტილება გამგზავრებისა. ენეასმა უნდა ისწავლოს: მოთმინება, ღვთიური ნიშნების ამოცნობა, მათი დამახსოვრება და გათვალისწინება, რასაც ისეთივე ძალისხმევა სჭირდება, რაც – მამაცურად ბრძოლას. ენეასმა არ იცის, სად მიდის, სად უნდა შეჩერდეს, ხშირად ავინყდება წინასწარმეტყველური სიტყვები (ნიშნები); არ იცის, რა ურთიერთობა უნდა დაამყაროს იმ ხალხთან, რომელთანაც მოუწევს შემდგომ თანაცხოვრება, არც ის იცის, რომ სასტიკი ბრძოლის ფასად დაუფდება ახალ სამშობლოში დამკვიდრება, რასაც იუპიტერი ამცნობს ენეუსს („ენეიდა“ I, 262-263). ენეასი ღვთის მოშიშია, მაგრამ უჭირს ღვთის ნების ამოცნობა, იგი უშვებს შეცდომებს. თრაკიის მიწაზე მისული ახალშენს აარსებს ისე, რომ არ ცდილობს იმის გაგებას, ბედისგან რა უნერია, რაც, ცხადია, მისი შეცდომაა. მაგრამ სისხლიანმა მიწამ მიახვედრა, რომ ეს არ იყო აღთქმული ქვეყანა. თრაკიის მეფის მიერ ვერაგულად მოკლული პრიამოსის ძის, პოლიდორუსის მკვნესარე ხმამ ურჩია, სასწრაფოდ გაცლოდნენ ამ მხარეს და კვლავ თავზარდამცემი შიში დაეუფლა ენეასს:

mihi frigidus horror

membra quatit, gelidusque coit formidine sanguis.”

“Aen.” III, 29-30.¹²

¹¹ „გავშეშდი, თმები ამებურძგლა და ხმა ჩამიწყდა.“

¹² „... სასტიკმა ძრწოლამ მომიღუნა
ხელ-ფეხი სულ მთლად, ძარღვებში სისხლი გამეყინა.“

“tum vero ancipiti mentem formidine pressus
obstipui steteruntque comae et vox faucibus haesit.”

“Aen.” III, 47-48.¹³

როგორც ვნახეთ, ენეასის რეაქცია ზუსტად ასეთივე იყო კრეუზას აჩრდილის ხილვისას. შიშისაგან გონსმოსული რჩევას ეკითხება მამასა და თანამემამულეთ და სწორ გადაწყვეტილებას იღებს – გაეცალონ სისხლიან მინას და წესი აუგონ პოლიდორუსს. ცხადია, ენეასმა თავადაც იცის, რომ ასე უნდა მოიქცეს, მაგრამ იგი ერთპიროვნულად არ წყვეტს საკითხს. ეს წინამძღოლის *კეთილგონიერებაზე* მეტყველებს. ამრიგად, ერთი შეცდომა დაძლეულია. შიშით გამოწვეული სტრესი ეხმარება ენეასს სწორი ნაბიჯის გადადგმაში. შიში აიძულებს ტროელთა წინამძღოლს, კარგად დაფიქრდეს, ყოველი ქმედება ასწონ-დასწონოს და ისე განაგრძოს გზა. ჰარპია კელენოს წინასწარმეტყველება შიშსა ჰგერის ტროელებს (*gelidus formidine sanguis* – *შიშით გაყინული სისხლი* – „ენეიდა“ III, 259), რომლებიც მიხედნენ, რომ სტროფადებთან დახოცილი ხარების გამო შეესივნენ მათ ბოროტი ჩიტები. ენეასისათვის აპოლონიც (=აპოლონის ტაძარი) შიშისმომგვრელია (*formidatus Apollo* – *შიშისმომგვრელი აპოლონი* – „ენეიდა“ III, 275). საშინელ ძრწოლას იწვევს ენეასში მერკურთან შეხვედრა, რომელიც უბრძანებს მას, სწრაფად დატოვოს ლიბიის მინა:

“At vero Aeneas aspectu obmutuit amens
arrectaque horrore comae, et vox faucibus haesit.”

“Aen.” IV, 279-280.¹⁴

სიბილას რჩევით, მინისქვეშეთში ჩასულ ენეასს შიში ეუფლება აჩრდილებთან შეხვედრისას (*trepidus formidine* – *შიშით*

¹³ „მაშინ მოიცვა ჩემი გული ზაფრამ ძლიერმა, ყალყზე დამიდგა თმები, გავშრი და ხმა ჩამინყდა.“

¹⁴ „შედრკა ენეას, დაამუნჯა ამ ხილვამ იგი, ყალყზე დაუდგა თმები, სიტყვა ყელს გაეჩხირა.“

აკანკალებული - „ენეიდა“ VI, 290). ყოველი შიში, რომელიც ენეასის შოკს იწვევს, ერთგვარად აფხიზლებს მას და შეცდომებზე დააფიქრებს. ამიტომ ეს არ არის ჩვეულებრივი ადამიანური სისუსტე; თუმცა არის სხვაგვარი შიშიც (metus acer - ძლიერი შიში - „ენეიდა“ III, 682), რომელიც მეგზურობას უწევს ზღვაზე ხიფათიანი მოგზაურობის დროს ტროელებს, მაგრამ ეს არ იწვევს ძლიერ ფიზიკურ სტრესს. ენეასს უმეტესად ეშინია მოულოდნელობების, მისანთა წინასწარმეტყველებების, იმისი, რაშიც არ არის გამოცდილი; ლტოლვილი გმირი მხოლოდ ბრძოლაში არის ნაცადი, მაგრამ არ იცის, როგორ გაართვას თავი იმ სიძნელებებს, რაც მოგზაურობის დროს შეემთხვევა, არ იცის ზუსტი მარშრუტი, შიში ერთგვარად კომპასის ფუნქციას ასრულებს მისთვის, ასწავლის ან შეახსენებს, საითკენ უნდა გაეშუროს. კუნძულ დელოსზე შეჩერებულ ენეასს აპოლონის ქურუმი აუწყებს, რომ მას ელის წინაპართა ფუძე და იქითკენ უნდა წავიდნენ („ენეიდა“ III, 94-95). მხოლოდ ეს ინფორმაცია მიიღო აპოლონისაგან ენეასმა, მაგრამ კონკრეტულად სად არის ეს მხარე, არ იციან ტროელებმა. ანქიზე ცდილობს, ამოხსნას ეს საიდუმლო და გადაწყვეტს, რომ ეს არის კუნძული კრეტა, სადაც ოდესღაც დამკვიდრებულა ტროელთა წინაპარი ტევკრუსი. გახარებული ტროელები მიადგებიან კრეტას და ამ კუნძულზე იწყებენ ქალაქის მშენებლობას. როცა იქ შიმშილობა დაიწყო, მაშინღა დაფიქრდნენ ტროელები, ხომ არ შეცდნენ. ამჯერად ამ განსაცდელმა მიახვედრა ისინი, რომ სწორი გზით არ მიდიოდნენ. მთავარი შეცდომა ტროელებისა ის არის, რომ ჩქარობენ გზის შემოკლებას, საფუძვლიანად არ ცდილობენ დააზუსტონ, არის კი ეს მათთვის ალტერნატიული ქვეყანა? აქ უნდა დამკვიდრდნენ თუ არა? ენეასს ძილში პენატები გამოეცხადებიან, რომლებიც აუწყებენ, რომ ის ჰესპერიაში უნდა ჩავიდეს, სადაც იშვნენ ტროელთა წინაპრები: დარდანუსი და იაზიუსი. ანქიზე აღიარებს თავის შეცდომას, უფრო ზუსტად კი - გულმავიწყობას. სწორედ ეს ადგილი დაუსახელა მას კასანდრამ. ანქიზემ იოლად დაივიწყა კასანდრას წინასწარმეტყველება, რო-

გორც თავის დროზე ენეასმა – კრეუზასი („ენეიდა“ III, 183-187). ასე რომ, მოკვდავთა წინასწარმეტყველებას საკმაოდ უგულისყუროდ ეკიდებიან ენეასიცა და ანქიზეც. ჰესპერია სამჯერ დასახელდა ტროელთა ახალ სამშობლოდ (კრეუზას, კასანდრას და პენატების მიერ). *გულმავიწყობა*, საკუთარი ისტორიის (ტროელთა სხვადასხვა ადგილას განთესილობის) ცუდად ცოდნა არის ტროელთა მრავალი შეცდომის მიზეზი, ასევე – უცხო ხალხთა ზნე-ჩვეულებების გაუთვალისწინებლობა, მათი ღვთაებებისადმი უპატივცემულობა, რაც უმეტესად *უცოდინრობით* არის გამოწვეული. ენეასმა უკვე ზუსტად იცის დასახელება იმ მიწისა, სადაც საბოლოოდ დამკვიდრდებიან ტროელები, მაგრამ ჰესპერია დიდია, უფრო კონკრეტულ ადგილმდებარეობას ბუთროტუმში მისულ ენეასს აპოლონის ქურუმი ამცნობს – სადაც თეთრ ღორს იპოვნიან ტროელები ოცდაათი გოჭით, იქ დაეფუძნებიან ისინი. რაც მთავარია, მათ უნდა შეიგნონ, რომ წინ შორი გზა უძევთ და სულსწრაფობა არ უნდა გამოიჩინონ:

“Nate dea (nam te majoribus ire per altum
auspiciis manifesta fides, sic fata deum rex
sortitur volvitque vices, is vertitur ordo),
pauca tibi e multis, quo tutior hospita lustris
aequora et Ausonio possis considerare portu,
expediam dictis; prohibent nam cetera Parcae
scire Helenum farique vetat Saturnia Iuno.
principio Italiam. quam tu jam rure propinquam
vicinosque, ignare, paras invadere portus,
longa procul longis via dividit invia terris.
ante et Trinacria lentandus remus in unda
et salis Ausonii lustrandum navibus aequor
infernique lacus Aeaeaeque insula Circae,
quam tuta possis urbem componere terra.
signa tibi dicam, tu condita mente teneto:
cum tibi sollicito secreti ad fluminis undam
litoreis ingens inventa sub ilicibus sus

triginta capitum fetus enixa jacebit.
alba, solo recubans, albi circum ubera nati,
is locus urbis erit, requies ea certa laborum.”

“Aen.” III, 374-393.¹⁵

აქვე შეიტყობენ ტროელები, რომ იტალიაში მისულთ ბრძოლა მოუწევთ ადგილობრივ მოსახლეობასთან („ენეიდა“ III, 458), რომ უმტკივნეულოდ არ მოხდება მათი დამკვიდრება ახალ სამშობლოში. სიცილიის ერთ-ერთ ნავსადგურთან ენეასი კარგავს მამას, ანქიზეს. ეს იყო ბოლო საზღვარი შორეული, ტანჯვით სავსე მოგზაურობისა. ანქიზესთან ერთად ტროელები ემშვიდობებიან წარსულს.

კართაგენში, დიდოს კუნძულზე მოხვედრილი ენეასი ადამიანურ სისუსტეს იჩენს, შეეუღლება კართაგენის დედოფალს, თუმცა ეს ქალღმერთთა სურვილით მოხდა. იგი სიამოვნებით მონაწილეობს ახალი ქალაქის მშენებლობაში, რაც მისთვის ნე-

¹⁵ „ქალღმერთის შვილო, წინაპართა მისწობას იცავ, ზღვას მიუყვები, ღმერთთა მამამ იწება რადგან, შეცვალოს შენი ბედისწერა. თავადვე არის არსთა გამრიგე. ჯერ შეიტყობ მომავლის ნაწილს, უსაფრთხოდ მიხვალ ავზონიის სანაპიროსთან. მეტს ვერას ვიტყვი, არ მაქვს ნება მეტის გამხელის, პარკები ამას მიკრძალავენ და სატურნიაც. ამოდ ელტვი ნავსადგომებს აქვე მახლობლად, არც კი იცი, რომ იტალიას აქ ვერ იპოვი, წინ გრძელი გზა გაქვს, ბევრი უნდა მოვლო ქვეყანა, ჯერ ტრინაკრიის ზღვას გადაჰკვეთ დალლილ ხოფებით და ხომალდებით გადაცურავთ ავზონიის წყლებს, ტბას მინისქვეშას გაივლი და კირკეს კუნძულსაც, უსაფრთხო მინას სად იპოვნი ქალაქისათვის, მე მიგანიშნებ, შენ კი კარგად დაიმახსოვრე: როს დაქანცული ნაანყდები მდინარის პირას, მიყრუებულში, მუხის ძირას ნახავ დიდ თეთრ ღორს, ზანტად მწოლს, ჯიქანს, ბარაქიანს ცამეტი გოჭი თეთრი, ქუნქულა შესევი, დასწაფებია, იქ მოისვენებ ტანჯვისგან და ქალაქს აღმართავ.”

ტარ, მშვიდობიან დროსთან ასოცირდებოდა, ამიტომ იყო, რომ ასეთ შემთხვევაში გაუცნობიერებლად მოქმედებდა და ახლოს ეძებდა ახალ სამშობლოს („ენეიდა“ III, 382). დიდოს კუნძულზე დაივიწყა ენეასმა ღმერთების მიერ დაკისრებული მოვალეობა. ეს არ იყო უცოდინრობით გამოწვეული. მან ხომ უკვე ზუსტად იცოდა, სად უნდა შეჩერებულიყო საბოლოოდ. აღარც ანქიზე ჰყავდა, რომ აეცილებინა მისთვის ეს შეცდომა. მოგზაურობით დაღლილი ენეასი შეებას პოულობს დიდოს კუნძულზე, სადაც მას პატივით იღებენ.¹⁶ ეს იყო ბანგი, რომელმაც მას მეხსიერება დაუჩლუნგა, იგი აღარ აპირებდა გზის გაგრძელებას, რაც ნიშნავდა, რომ უღალატა ღმერთებს, თავის ხალხს, მან დაკარგა ერის გადამრჩენლის ფუნქცია, რაც ღმერთებმა დააკისრეს. მასში გაიღვიძა ადამიანმა. იუპიტერის მიერ გაგზავნილი მერკურიუსი უზენაესი ღმერთის საყვედურს გადასცემს მას: რატომ დაივიწყა ენეასმა, რომ იტალიაში უნდა ეძებნა ახალი სამშობლო, თუ მას არ იტაცებდა ასეთი სახელოვანი საქმე, შვილს, ასკანიუსს რაღად უკარგავდა იმის შანსს, ემეფა ახალ სამშობლოში („ენეიდა“ IV, 229-233; 277-276). ენეასს თავზარი დასცა ამ საყვედურმა, იგი გამოფხიზლდა ბურანიდან. ენეასმა დაუშვა ძალიან დიდი შეცდომა, რაც უმეცრებით კი არ მოუვიდა, არამედ – *გულმაეინყობით*. ენეასის დიდოსადმი სიყვარული, ვფიქრობ, არ იყო ისე დიდი და ღრმა გრძნობა, რომლის გამო მას შეეძლო თავის მისიაზე უარის თქმა. ენეასი მყისვე შეუდგა მზადებას *სანეტარო მხარის დასატოვებლად* („ენეიდა“ IV, 281) და

¹⁶ ძნელია, ენეასის გრძნობა დიდოსადმი ღრმა სიყვარულად აღვიქვათ. თავად ენეასი არსად არ ახსენებს *amor*-ს დიდოსთან მიმართებაში. ამას ვერგილიუსი თავისი, ავტორისეული სიტყვებით გადმოსცემს; *Multa gemens magnoque animo labefactus amore* („Aen.“ IV 395). „ენეიდაში“ არის ორგვარი *amor*-ი: *amor*-ი ქალისადმი და *amor*-ი სამშობლოსადმი, რომლებიც ერთმანეთთან არის გადაჯაჭვული. ღმერთების ნებით, იტალიაში ეგულება ენეასს *patria*-ცა და *amor*-იც. *Hic amor, haec patria est* („Aen.“ IV 347). იხ. Susan Ford Wiltschire, *Public and Private in Vergil's Aeneid*, The University of Massachusetts Press, Amherst, 1989, 106-108.

გასამგზავრებლად. მისთვის დიდო კი არ იყო იმდენად ძვირფასი, არამედ ქვეყანა, სადაც სიყვარულითა და პატივით შეეგებნენ, სადაც იგრძნო შვება. ენეასს მხოლოდ ერთი რამე აფიქრებს – როგორ გაუმხილოს დიდოს ეს ამბავი. ამიტომ გად-ანყვეტს მალულად გამგზავრებას. იგი შფოთავს, ნუხს, თუმცა არ ყოყმანობს. ენეასი უსიტყვოდ თმობს ადამიანურ ვნებას, სისუსტეს, მაგრამ – არა იოლად. მას სათნოება, მოვალეობის გრძნობა დიდოს წინაშე არ აძლევს საფუძველს, სინდისის ქენჯნის გარეშე მიატოვოს მასზე შეყვარებული ქალი. იგი უმზერ-და ქალს და დარდს გულში იკლავდა, რადგან ახსოვდა იუპიტერის შეგონება („ენეიდა“ IV, 331-332). ენეასი არ უარყოფს იმ სიკეთეს, რაც დიდომ გამოიჩინა მის მიმართ და ერთადერთ რამეს ჰპირდება, რომ ტკბილად მოიგონებს მას („ენეიდა“ IV, 335). თავს იმით იმართლებს, რომ კართაგენში ჩასვლა და დიდოსთან შეუღლება არ იყო მისი მოგზაურობის მიზანი, მის ბედს ღმერთები განაგებდნენ და არა – თავად თვითონ. ენეასის სურვილი არ ემთხვეოდა ღმერთთა ნებას. ასე რომ ყოფილიყო, ენეასს ერჩივნა ტროაში დარჩენა და დანგრეული ქალაქის აღდგენა, მაგრამ მას სხვა მისია დააკისრეს ღმერთებმა. ენეასის თავის მართლებაში საყვედურის კილოც ისმის: თუ შენ კართაგენი გხიბლავს, მე რატომ მიშლი დამკვიდრებას აფრონი-აში, სადაც მელის ტროფობა, მამული, შვილსაც ხომ ვერ დავუ-კარგავ სამშობლოსო – მიმართავს იგი დიდოს („ენეიდა“ IV, 339-355). ენეასი არ უმაღლავს დიდოს იმას, რომ იუპიტერის გამო-გზავნილმა მაცნემ უბრძანა გზის გაგრძელება სხვა სამეფოს მოსაპოვებლად („ენეიდა“ IV, 350). ენეასი გულწრფელად აღი-არებს, რომ მისი ნება არ იყო კართაგენის დატოვება:

“Italiam non sponte sequor.”

“Aen.” IV, 361.¹⁷

¹⁷ „იტალიაში არ მივდივარ საკუთარ ნებით.“

სათნო ენეასი ცდილობს დიდოს ნუგეშისცემას, ცხადია, იგი განიცდის დიდოსთან განშორებას, ოხრავს, მაგრამ მისი სიყვარული (amor) დიდოსადმი არ არის ის გრძნობა, რასაც ვერ დათმობს, რასაც სხვაგან ვერ იპოვის:

“At pius Aeneas, quamquam lenire dolentem
solando cupit et dictis avertere curas
multa gemens magnoque animum labefactus amore,
iussa tamen divum exsequitur classemque revisit.”

“Aen.” IV, 394-396.¹⁸

“Sed nunc Italiam magnam Gryneus Apollo,
Italiam Lyciae jussere capessere sortes;

“Aen.” IV, 345-347.¹⁹

აქედან გამომდინარე, ენეასის დიდოსთან შეჩერების მთავარი მიზეზი, ვფიქრობ, იყო მშვიდობიანი ცხოვრების მონატრება. კართაგენში ჩასული ენეასი ნეტარებით შესცქერის ახალი ქალაქის მშენებლობას:

“O, fortunati, quorum iam moenia surgunt,
Aeneas ait – et fastigia suspicit urbis”.

“Aen.” I, 437-438²⁰

ენეასი ცდილობს დაარწმუნოს დიდო, რომ საჭიროა, ისიც შეეგუოს ბედს. მიუხედავად იმისა, რომ ენეასის გადანწყვეტილება მტკიცე და შეურყეველია, მერკურიუსი კვლავ ეცხადება გმირს და აჩქარებს, ალბათ იმიტომ, რომ ენეასი არ

¹⁸ „მწუხარე ქალის დამშვიდება სურდა ენეასს, ტკბილი სიტყვებით გაეფანტა მისი დარდები. იტანჯებოდა სიყვარულით და ბევრს ოხრავდა, ღმერთთა ბრძანებას მიჰყვა მაინც და გაეშურა“.

¹⁹ „გრინევესელ ღმერთს სურს ჩემი ნასვლა დიდ იტალიას, გლიკელ ქურუმთა იქ მიბრძანეს მე დაფუძნება“.

²⁰ „ბედნიერები! აღმართავენ ზღუდეს, გალავანს, თქვა ენეასმა, როს ახედა ქალაქის თალებს“.

შეესწროს დიდოს თვითმკვლევობას, რამაც შეიძლება დააბრკოლოს ტროელი გმირი და კიდევ ცოტა ხნით შეაყოვნოს კართაგენში. ენეასი ხმალს იძრობს და ხომალდის ბაგირს გადაჭრის („ენეიდა“ IV, 579-580). ეს, ვფიქრობ, სიმბოლურად უნდა მიაწიწებდეს იმაზე, რომ ენეასმა საბოლოოდ განწყვიტა კავშირი დიდოსთან, რაც შემაყოვნებელი იყო მისთვის და იმაზეც, რომ ტროელ გმირს მახვილით მოუწევდა ახალ მინაზე დამკვიდრება.

სიცილიაში მისულ ენეასს გულთბილად მიიღებს ტროელი აკესტე. იქ ანქიზეს სულის მოსახსენიებლად, გარკვეული რიტუალის ჩატარების შემდეგ, იმართება დიდ სპორტული შეჯიბრი. ეს, ალბათ, ერთგვარად მზადებაა მომავალი სასტიკი ომისათვის. აქ ხდება დამარცხებული ტროელების რეაბილიტაცია. ამ შეჯიბრში ვლინდება გმირთა სიძლიერე, სისასტიკე და დაუნდობლობა, რაც ომში ჩვეულებრივი მოვლენაა. სპორტი არის უწყინარი ფორმა ომისა.²¹ ამ მშვიდობიან კუნძულზე ენეასს კვლავ განსაცდელი ელის, ახლა უკვე თავისიანებისაგან. მისმა თანამგზავრებმა, ხანგრძლივი ხეტიალით გაბეზრებულებმა, ქალღმერთ ირისის ჩაგონებით, ტროელთა ხომალდები დაწვეს, რათა აკესტეს კუნძულზე დარჩენილიყვნენ. ენეასი შეევედრა იუპიტერს, დაეცვა გემები ხანძრის ალისაგან. უზენაესმა ღმერთმა შეისმინა ტროელი გმირის თხოვნა და ოთხი გემის გარდა დაწვას გადაურჩა სხვა ხომალდები. მიუხედავად ღმერთის მიერ განეული დახმარებისა, ენეასი ისე დააბნია ამ მოულოდნელობამ, რომ პირველად დადგა დილემის წინაშე: გაეგრძელებინა გზა იტალიისაკენ, თუ დარჩენილიყო ამ კუნძულზე. იგი გრძნობს იუპიტერის კეთილგანწყობას, მაგრამ მაინც ყოყმანობს, რადგან არ იცის, ამბოხებულ თანამგზავრებს რა უყოს; თუ ტროელებს მიატოვებს, მარტო მოუწევს ჩასვლა იტალიაში, მაგრამ ის ხომ ტროელთა წინამძღოლად აირჩიეს ღმერთებმა; ენეასი უძლური აღმოჩნდა, დაედოლია ეს განსაცდელი. მას არა აქვს სათანადო გამოცდილება, როგორ მოიქცეს ასეთ სიტუაციაში. აქ მინერვას ქურუმი, პალადას მიერ გან-

²¹ R. F. Gleis, *Der Vater der Dinge*, Bac, B. 7, Trier, 1991, 287

სწავლული მოხუცი ნავტე შეახსენებს ენეასს, რა შეუძლია ღმერთთა რისხვას („ენეიდა“ V, 704-707). მისი რჩევა დაეხმარება სწორი გადაწყვეტილების მიღებაში. ქურუმი არწმუნებს ენეასს, რომ გამოიჩინოს მოთმინება, წინდახედულება, არ გადაუხვიოს ღმერთის ნებას, თან წაიყვანოს ისინი, რომლებიც მზად არიან მასთან ერთად მოგზაურობისათვის, დანარჩენები კი: ქალები, დავრდომილები და მხდალები დატოვოს კუნძულზე;

“Nate dea, quo fata trahunt retrahuntque sequamur;
quidquid erit, superanda omnis fortuna ferendo est.”

“Aen.” V, 709-710.²²

“Huic trade amissis superant qui navibus et quos
pertaesum magni incepti rerumque tuarum est;
longaevosque senes ac fessas aequare matres
et quidquid tecum invalidum metuensque pericli est
delige, et his habeant terris sine moenia fessis;
urbem appellabunt permissio nomine Aecstam”.

“Aen.” V, 713-718.²³

მართალია, ენეასი დაამშვიდა აკესტეს რჩევამ, მაინც შეფიქრიანებული იყო. სიზმრად მოვლენილმა ანქიზეს სულმაც იგივე ურჩია შვილს და გააფრთხილა, რომ ახალ მიწაზე ბრძოლა მოუწევდათ, ამიტომ საჭირო იყო, მამაცი მებრძოლები წაეყვანა თან. მაშინლა მიიღო საბოლოო და მტკიცე გადაწყვეტილება ენეასმა. იგი ერევეა იმ აზრს, რომ ბრძოლა გარდაუვალია.

²² „ქალღმერთის შვილო, უნდა მიეყვეთ ღმერთების სურვილს, რაც უნდა იყოს, ჩვენს ხედვას მაინც დავემორჩილოთ.“

²³ „გემებთან ერთად აქ დატოვე გადარჩენილნი, ვინც ვერ გამოგყვა რთულ საქმეში და მგზავრობაში. მოხუცებულნი და დედანი, ზღვით გადალლილნი, დავრდომილნი და მშობარანი, საფრთხეს უჩვევი, შეარჩიე და აქ დატოვე, აქ ჰპოვონ ბინა, ქალაქს უწოდონ შეთანხმებით შემდგომ აკესტა“.

ენეასმა დაძლია შეცდომები, ნებისითი თუ უნებლიე, მიხვდა, რომ მოვალეობამ ადამიანთა წინაშე იგი არ უნდა დააბრკოლოს, შეასრულოს ღმერთთა მიერ დაკისრებული მოვალეობა. იგი საბოლოოდ დაადგა სწორ გზას. კუმეში ჩასული ტროელი გმირი გამობრძმედილია, იგი უკვე არის იმ თვისებების მატარებელი, რაც ღვთაების მიერ რჩეულ გმირს უნდა ახასიათებდეს. მას აღ-
არ იზიდავს პირადი ბედნიერება. იგი ჭეშმარიტი წინამძღოლია თავისი ხალხისა. ეს კარგად ჩანს ენეასის სიტყვებში, როცა იგი მისან სიბილას თხოვნით მიმართავს, მისცეს ტროელებს თავშესაფარი ლაციუმში, თავისთვის მას არავითარი სამეფო არ სურს:

Tuque, o, sanctissima vates,
praescia venturi, da (non indebita posco
regna meis fati) Latio considerare Teucros
errantisque deos agitataque numina Troiae.”

“Aen.” VI, 65-68.²⁴

მისანი არ დაუმაღლავს ენეასს, რომ ლავინიუმში დამკვიდრე-
ბა არ იქნება უსისხლო, იქ ტროელებს *საშინელი ბრძოლების*
(horribila bella) გადახდა მოუწევთ („ენეიდა“ VI, 86), რაც ან-
ქიზესაგანაც იცოდა ენეასმა. ანქიზეს აჩრდილი ენეასს გააც-
ნობს რომის მომავალ დიდებას, გმირულ ბრძოლებს. ეს არის,
ფაქტობრივად, ენეასის გამხნეება და შემზადება მომავალი
ბრძოლისათვის. სათნო ენეასი, მტერთაგან ძლეული, ლტოლ-
ვილი, ეძებს მეორე სამშობლოს, ღმერთთა მიერ მინიშნებულს.
ენეასი უზენაესი ღმერთის მიერ არის უფლებამოსილი. მას
ევალება, რომის მომავალ დიდებას ჩაუყაროს საფუძველი, რო-
მისა, რომელსაც დაეკისრება მსოფლიოში მშვიდობის დაცვა

²⁴ უნმინდესო ჩვენო ქურუმო,
მომავლის მჭვრეტო, არ მოვითხოვ სამეფოს ნილხვედრს,
ტევკრებს მიეცი ლაციუმში თავშესაფარი,
და ლტოლვილ ტროელთ ღვთაებებს და ღმერთებს სამკვიდრო”.

(„ენეიდა“ VI, 851-854). ეს არის მტკიცე არგუმენტი, რის გამოც ენეასის მომავალი ომი შეიძლება სამართლიანად ჩაითვალოს.

სათნო (pius) ენეასი საკუთარი შეცდომების გამოსწორების შემდეგ ჩააღწევს იტალიაში. ახლა საჭიროა ღმერთების მეორე ბრძანების შესრულება – ლტოლვილთა დასახლება ახალ სამშობლოში. ენეასი მსხვერპლს სწირავს ადგილის მფარველ ღვთაებას („ენეიდა“ VII, 136-139), ას რჩეულ ორატორს, ზეთისხილით რტოებით ხელში, მოსაკითხითა და საჩუქრებით ხელდამშვენებულს, გზავნის მეფე ლატინუსთან, რათა გამოითხოვონ მისგან ზავი („ენეიდა“ VII, 156). ენეასის მიზანი აშკარად ახალ მიწაზე მშვიდობიანად დამკვიდრებაა. ლატინუსთან მისული ორატორები ითხოვენ მისგან თავშესაფარს ტროელთა ღმერთებისათვის, მცირე ადგილს, სანაცვლოდ ჰპირდებიან, რომ არ შეარცხვენენ მის სამეფოს, დიდებას მოუტანენ მას და გააძლიერებენ („ენეიდა“ VII, 229-233). ლატინუსი მზადაა, მიიღოს ტროელები, მეტიც, მიათხოვოს ენეასს თავისი ქალიშვილი და ამით განამტკიცოს მათი კავშირი. ასე რომ, ენეასთან შეხვედრამდე თავად მეფე ლატინუსი გამოთქვამს სურვილს, დაუმოყვრდეს ტროელებს, რადგან სჯერა მისანთა წინასწარმეტყველებისა, რომ უცხოტომელის სიძედ მიღება მისი სამეფოს შემდგომი ძლიერების საწინდარი იქნებოდა. მიუხედავად იმისა, რომ ენეასმა იცის, უომრად ვერ მოახერხებს ახალ მიწაზე დამკვიდრებას, გაურბის ძალის გამოყენებას, მას სურს, თანხმობა დაამყაროს ადგილობრივ მოსახლეობასთან, მაგრამ ლატინუსის სასიძო, ტურნუსი ხელს უშლის მას. იგი მოძალადედ აღიქვამს უცხოელ გმირს. ენეასი შეწუხებული და აღელვებულია იმის გამო, რომ გარდაუვალი იყო ტურნუსთან დაპირისპირება. კვლავ საჭირო გახდა ენეასის გამხსნევება მდინარის ღმერთის, ტიბერისის მიერ. გმირს რომ ყოყმანი არ დაეწყო და უარი არ ეთქვა ტურნუსის გამოწვევაზე, ღმერთი შეახსენებს მას, რომ სხვაგვარად ვერ მოხერხდებოდა ტროელთა ახალ სამშობლოში დამკვიდრება, სადაც მას ელიან და, სადაც მან პენატები უნდა დააბინაოს. ტიბერისი ურჩევს ენე-

ასს, არ შეუშინდეს ომს. *შიშში*, ცხადია, იგულისხმება თავის არიდება ომისათვის. მდინარის ღმერთი ასწავლის ენეასს, როგორ აირიდოს საფრთხე, სად უნდა ეძებოს მოკავშირენი უცხო მიწაზე, მისი რჩევით, ენეასი ტროელთა შორეულ ნათესავს, არკადიელთა მეფეს, ევანდერს უკავშირდება, რომელიც, ტირან მეზენციუსისაგან შევიწროებული, ენეასთან კავშირში ხედავს თავისი ხალხის გადარჩენის შანსს. ენეასი არ ჩქარობს, სანამ ღვთიური ნიშანი არ იქნება, არ ჩაებმება ომში.

ენეასისათვის ომი იტალიაში თვისობრივად განსხვავებული ომია. ტროაში იგი სამშობლოს იცავდა მომხდური მტრისაგან, აქ კი თავად ებრძვის ადგილობრივ მკვიდრთ. მაგრამ ეს მაინც სამართლიანი ომია. ენეასი ებრძვის ზავის დამრღვევ ლათინებს, იცავს ტირანისაგან შევიწროებულ მოსახლეობას, იბრძვის ლტოლვილ ტროელთა ბედნიერებისათვის და რაც მთავარია, ღმერთთა ნების აღსრულებისათვის. არის იგი ომის მოყვარული თუ პაციფისტი? საკითხის ასე დასმა, უთუოდ, არამართებულია. ენეასს უჭირს გაპარტახებული სამშობლოს დატოვება და ურჩევნია იარაღით ხელში დაიღუპოს მშობლიურ მიწაზე, ვიდრე გაეცალოს მას. ამას ომის სიყვარულს ვერ დავარქმევთ. მაგრამ ვერც პაციფისტს ვუნოდებთ იმის გამო, რომ ლაციუმში მისული ცდილობს, ომი აიცილოს თავიდან და ისე დამკვიდრდეს ახალ მიწაზე. ტროაში ენეასი იარაღით უპირისპირდება სამშობლოს მტრებს, ეს ბუნებრივი ინსტინქტია. იგი იბრძვის მაშინაც, როცა მის მიერ ლატინუსთან დადებულ ხელშეკრულებას არღვევენ, იბრძვის, რათა ღმერთთა ნება აღასრულოს.

ენეასი რამდენჯერმე იდგა ცდუნების წინაშე, როცა დაივინყა, ან არ ისურვა თავისი მოვალეობის შესრულება. ლაციუმში ჩასული ენეასი იბრძვის არა პირადი, არამედ თავისი ხალხის ბედნიერებისათვის და რომის მომავალი დიდებისათვის. მას ომი არ სურს, მაგრამ ღვთაებათა ნებას წინ ვერ აღუდგება.²⁵

²⁵ იხ. R. Gleij, დასხ. ნაშრ., 137

ენეასი არის გულწრფელი გმირი, არ არის ცბიერი, როგორც ქალღმერთი იუნო სწამებს მას, თითქოს ენეასი ზავს სთავაზობს იტალიელებს და ამავე დროს იარაღს ლესავს მათზე („ენეიდა“ X, 80). რა თქმა უნდა, ქალღმერთის ბრალდება არ არის სამართლიანი, რადგან ენეასი იძულებულია, იომოს, თუმცა ამის სურვილი არა აქვს („ენეიდა“ XI, 110-114). ენეასის გამარჯვება ტურნუსზე არის სანინდარი ორი ხალხის (ტროელებისა და ლათინების) მშვიდობიანი თანაარსებობისა („ენეიდა“ XII, 186-194). პირადად ენეასისათვის ამ გამარჯვებას სიხარული არ მოუტანია, იგი მუდამ თავის მართლებაშია, ნუხს, რომ მოკავშირეთა მიერ ზავის დარღვევის გამო მოუხდა ბრძოლა („ენეიდა“ XII, 580-582). ენეასმა თავისი მისია შეასრულა, მოუპოვა სამშობლო ტროელებს, დაუბრუნა ისინი წინაპართა ოდინდელ ფუძეს, თუმცა – ბრძოლის ფასად. მას ადამიანური ბედნიერება არ უპოვია, იგი ტროაში დატოვა. ენეასი ფიქრობს, რომ შვილს, ასკანიუსს შეუძლია მამისგან (ენეასისაგან) ისწავლოს სიქველე და ნამდვილი გმირობა, თუმცა თავის ხვედრს არ უსურვებს მას („ენეიდა“ XII, 435-436).

ღვთის ნების აღმსრულებელი ენეასი ლაციუმში ჩასვლამდე უარს ვერ ამბობს ადამიანურ ვნებებზე, მაგრამ იგი ხვდება, რომ არ შეიძლება მიჰყვებოდე ღმერთის ნებას და ამავე დროს ამქვეყნიურ სიამოვნებებზეც ფიქრობდე. იგი თანდათანობით თავისუფლდება ადამიანური ვნებებისაგან; სიყვარულს კართაგენში ტოვებს, მშვიდობიანი ცხოვრებით ტკბობის სურვილს, რაც ქალაქების მშენებლობაში გამოიხატება, სხვადასხვა კუნძულზე იკმაყოფილებს, წარსულის ნოსტალგიას ანჭიზეს სიკვდილთან ერთად ეთხოვება. ასე, ვნებებისაგან განძარცვული, ჩადის იგი იტალიაში, სადაც დაამკვიდრებს პენატებსა და თავის ხალხს და, ამავე დროს, რომის მომავალ დიდებას ჩაუყრის საფუძველს. ღმერთებმა ენეასი მიახვედრეს, რომ მხოლოდ თავშესაფრის მოპოვება ლტოლვილ ტროელთათვის არ იყო საბოლოო მიზანი, არამედ ტროელ ღმერთთა დამკვიდრება ახალ მიწაზე, მომავალი დიდების მოპოვება და ძლიერი სამე-

ფოს დაარსება. ენეასი გამოანართო საკუთარი შეცდომების და-
ძლევა, სურვილებსა და სიამოვნებაზე უარის თქმამ, ბრძო-
ლებმა. სამართლიანი, ღვთისმოშიში, ბრძოლასა და ომში
გამოცდილი ენეასი („ენეიდა“ I, 544-545) ხდება დაკვირვებუ-
ლი, ღმერთთა სურვილების ამომცნობი და მორჩილი გმირი.
იგი რწმუნდება, რომ ღვთის რჩეულობა საპატიო, მაგრამ მძიმე
ტვირთია, მას უნდა შესწირო პირადი ბედნიერება, ადამიანური
სიამენი.

ენეასი ჭეშმარიტად ამართლებს თავის ეპითეტს, იგი არის
პიუსი, რადგან მან დაძლია შეცდომები, რაც მას დაეხმარა
განწმენდის გზაზე დადგომაში, დაითმინა მრავალი განსაც-
დელი, ადამიანური სისუსტებით გამოწვეული. ენეასს იმიტომ
„ავიწყდება“ თავისი საბოლოო მიზანი, რომ ჰგონია, თუ თანა-
მოქალაქეებს დააბინავებს უსაფრთხო ადგილას, ვთქვათ, კარ-
თაგენში, ამით აღასრულებს თავის ვალს, არადა, მისი მოვა-
ლეობა არის, დიდება მოუტანოს „ახალ სამშობლოში“ დამკვი-
დრებულ ტროელებს. მან უნდა შეიმეცნოს, რომ უცხო მიწაზე
დამკვიდრება არ ნიშნავს ტროელთა სრულ ხსნას. ეს არის მა-
ტერიალური მხარე, რაც მხოლოდ ადამიანის არსებობისათვის
არის საკმარისი და არა ტროელთა დიდების ასაღორძინებლად,
ამისთვის კი აუცილებელია ღმერთთა მოთხოვნების შესრულე-
ბა, პენატების დაბინავება, ძველი ღმერთების პატივისცემა,
სულიერად გაძლიერება, რაც ენეასმა „დაივიწყა“ კართაგენში,
სწორედ ეს მისია შეახსენეს ენეასს ღმერთებმა.

ომი და სამართლიანობა

(ციცერონისა და ვერგილიუსის მიხედვით)

მარკუს ტულიუს ციცერონი თავის ტრაქტატში „მოვალეობათა შესახებ“ („De officiis“)¹ საუბრობს ეთიკის საკითხებზე, ქცევის ნორმებსა და წესებზე, უმაღლეს სიკეთეზე, მაღალ სულიერებაზე, ქველმოქმედებასა და სამართლიანობაზე. იგი ძირითადად ეყრდნობა სტოიკოსების მოძღვრებებს, პანეტიოსისა და დიონისიოსის შეხედულებებს, ასევე – პლატონის თხზულებებს. ამ ტრაქტატში ყურადღებას იქცევს მსჯელობანი ომისა და მორალის საკითხებზე: როგორი ომი ითვლება სამართლიანად? რა შემთხვევაში არის მიზანშეწონილი და გამართლებული მისი დაწყება? რა წესების დაცვაა საჭირო საომარი მოქმედებების დროს? როგორ უნდა მოექცეს გამარჯვებული დამარცხებულს?

ეს ტრაქტატი ცნობილმა ორატორმა უძღვნა თავის ვაჟს, მაგრამ ის დარიგებანი, რომლებსაც იგი თავის შვილს აძლევს, ფაქტობრივად, ყველა რომაელ ახალგაზრდას ეხება, რადგან მათი საქმიანობა მოითხოვდა სამხედრო დისციპლინის ცოდნასა და ორატორულ ხელოვნებაში განსწავლულობას.

ეს ტრაქტატი წარმოდგენას გვაძლევს იმის შესახებ, თუ როგორი იყო რომაელთა საომარი ხელოვნება, რა იყო იმ დიდი გამარჯვებების მიზეზი, რომლებსაც ისინი აღწევდნენ სხვადასხვა ქვეყნებთან ომებში. ეს თხზულება შეიძლება ჩაითვალოს სახელმძღვანელოდ, სადაც თეორიული საკითხები კონკრეტულ მაგალითებთან კავშირშია განხილული.

¹ Marcus Tullius Cicero, De officiis, De virtutibus, BT, Lipsiae, 1958.

ციცერონის შეხედულებით, დავისა და პრობლემების გადაწყვეტის ორი საშუალება არსებობს: მოლაპარაკებისა და ძალისმიერი. პირველი მეთოდი ადამიანებისთვის არის დამახასიათებელი, მეორე – მხეცებისათვის. ეს მეორე, ანუ, ძალისმიერი გზა მხოლოდ მაშინაა მისაღები, თუ პირველი საშუალებით (მოლაპარაკებით) შეუძლებელი ხდება პრობლემის მოგვარება („მოვალეობათა შესახებ“ I, XI, 34). ციცერონი მომხრეა იმისა, რომ ყველა საშუალება დაიძებნოს დავის შეიდობიანად, მოლაპარაკებების გზით გადაწყვეტისა და არ ვიჩქაროთ საომარ ქმედებაზე გადასვლა, მაგრამ ისე, რომ ომისგან თავის არიდება თვითმიზნად არ გავიხადოთ. ომში მხოლოდ მაშინ უნდა ჩავებათ, თუ პოზიტიური შედეგის მიღწევის იმედი გვაქვს. ომი მშვიდობის მიღწევის საშუალება უნდა იყოს. გამჭრიახი სარდალი და სახელმწიფოს მეთაური წინასწარ განჭვრეტს, რა შეიძლება მოუტანოს სახელმწიფოს კარგი ომმა და რა – ცუდი. მან უნდა იცოდეს, როგორ მოიქცევა თავად ორსავე შემთხვევაში, რათა შემდეგ არ მოუხდეს თავის მართლება ასეთი სიტყვებით: ამაზე არ მიფიქრიაო. ომის დაწყება მყისიერად, მტერზე თავდასხმა დაუფიქრებლად ველური ქმედებაა, რაც ცხოველებისათვის არის დამახასიათებელი და ბრძენი ადამიანი ამას უნდა ერიდოს. იგი დაჯერებული უნდა იყოს თავისი ქმედების გონივრულობაში („მოვალეობათა შესახებ“ I, XXIII, 79-81). ომის დაწყების მიზანი, ციცერონის შეხედულებით, უნდა იყოს უკანონობის აღმოფხვრა და მშვიდობიანი თანაცხოვრება („მოვალეობათა შესახებ“ I, XI, 35).

ძალიან დიდი მნიშვნელობა აქვს იმას, ომი სამართლიანია თუ არა. დაპირისპირებული მხარე ძალიან ხშირად ცდილობს, დაასაბუთოს მის მიერ წამოწყებული ომის სამართლიანობა და გაამართლოს თავისი აგრესია სხვა ქვეყნის მიმართ. ციცერონი განასხვავებს სამართლიან ომს უსამართლოსაგან. მისი განსაზღვრებით, როცა ერთი მხარე მეორეს ნაუყენებს პრეტენზიებს, წინასწარ განუცხადებს მას, რაშიც ედავება, ასეთ შემთხვევაში ომი სამართლიანად შეიძლება ჩაითვალოს. სამართ-

ლიანი ომის ცნებას განსაზღვრავდნენ ერთგულების ღმერთის, *Dius Fidius*-ის ქურუმები, ე.წ. ფეციალები (ფეკიალები). მათ ევალებოდათ მოლაპარაკებების წარმოება დაპირისპირებულ ქვეყნებს შორის, ომის გამოცხადება, ზავის დადება. ნებისმიერ მოქალაქეს ფიცის მიუღებლად უფლება არ ჰქონდა ბრძოლაში მიეღო მონაწილეობა. ციცერონს მოჰყავს კონკრეტული მაგალითები რომის ისტორიიდან, როცა ერთ შემთხვევაში მამა სთხოვს მხედართმთავარს, ნება მისცეს მის შვილს, ფიცი დადოს ბრძოლაში მონაწილეობის მისაღებად, მეორე შემთხვევაში კი მამა ურჩევს შვილს, თავი შეიკავოს ომში მონაწილეობისაგან, რადგან ფიცი არა აქვს დადებული („მოვალეობათა შესახებ“ I, XI, 31-37). ეს მაგალითი ნათლად ადასტურებს იმას, თუ როგორ ყურადღებას აქცევდნენ რომაელები სამხედრო დისციპლინას.

რომაელთა მიერ წარმოებულ ომებს ციცერონი ორ ნაწილად ჰყოფს: 1. ომი არსებობისათვის, გადარჩენისათვის, როგორც იყო რომაელების ომი კელტ-იბერებთან და კიმბრებთან 2. ომი ძალაუფლებისათვის – ასეთი იყო ომი ლათინებთან, საბინებთან, სამნიტებთან, ფინიკიელებთან და პირუსთან. ასეთი ომი მისაღებად მიაჩნია ციცერონს, რადგან, მისი აზრით, საქმე ეხებოდა რომის სახელმწიფოს ძლიერებასა და დიდებას. ამ იდეის მხარდამჭერებად შემდგომში გვევლინებიან ავგუსტუსის ეპოქის ცნობილი პოეტები და ისტორიკოსები. ძალაუფლებისა და სახელმწიფოს დიდებისათვის, ასევე სახელის მოსახვეჭად წარმოებულ ომს, ციცერონის შეხედულებით, ისეთივე მტკიცე არგუმენტები სჭირდება, როგორც „სამართლიანად“ ნოდებულ ომს, რომელიც სისასტიკით არ უნდა გამოირჩეოდეს: „Cum vero de imperio decertatur belloque quaeritur gloria, causas omnino subesse tamen oportet easdem, quas dixi paulo ante iustas causas esse bellorum, sed ea bella, quibus imperii proposita gloria est, minus acerbè gerenda sunt“ („De officiis“ I, XII, 38).² გარდა ამისა, აუცილებელია, გა-

² „როცა ძალაუფლებისა და დიდების მოსაპოვებლად წარმოებს ბრძოლა, ამისთვის იგივე მიზეზი უნდა არსებობდეს, რომელსაც ზემოთ ომის გამოცხადების სამართლიანი მიზეზი ვუწოდებ. ის ომები, რომლებიც ჩვენი

მარჯვენა მხარე გამოავლინოს ტოლერანტობა დამარცხებული ქვეყნის მიმართ, განსაკუთრებით მაშინ, თუ ძლეული მტერი იარაღს დაყრის და მორჩილებას გამოაცხადებს, ან თუ იგი ბრძოლაში განსაკუთრებული სისასტიკით არ გამოირჩეოდა. გამარჯვებულმა ქვეყანამ ვალდებულება უნდა იკისროს დამარცხებული ქვეყნის მოსახლეობის წინაშე, რომ იქნება მათი პატრონი, მათი მშვიდობის გარანტი. ამიტომაც იყო, რომ რომაელებმა რომის მოქალაქეობა უბოძეს: ტუსკულანებს, ეკვებს, ვოლსკებს, საბინებსა და ჰერნიკებს, მათგან განსხვავებით კი კართაგენელები და ნუმანციელები ერთიანად ამოუღიჭეს. ციცერონი დანაშაულებით აღნიშნავს იმ ფაქტსაც, რომ ასევე მოექცნენ რომაელები კორინთელებს (იგულისხმება ძვ.წ. 146 წ. კონსულ ლუციუს მემიუსის დროს კორინთოს დანგრევა, რომელიც იულიუს კეისარმა აღადგინა ძვ. წ. 46 წ.-ს.) ციცერონი ცდილობს, ეს არასასურველი ფაქტი იმით გაამართლოს, რომ კორინთოს ხელსაყრელი ადგილმდებარეობით შეიძლება ესარგებლა ოდესმე ამ ქალაქის მოსახლეობას და ომი ნამოენყო რომაელების წინააღმდეგ („მოვალეობის შესახებ“ I, XII, 38). ციცერონის მიერ შემოთავაზებული „წესდება“ მნიშვნელოვანი კრიტერიუმია იმის დასადგენად, რამდენად მაღალი მორალური ღირებულებების მატარებელია გამარჯვებული ქვეყანა. რომი ყოველთვის ცდილობდა, თავისი ექსპანსიური პოლიტიკის გატარების აუცილებლობა სწორედ ამ მოტივებით აეხსნა.

ციცერონი საუბრობს ეთიკის ნორმებზე საომარი მოქმედებების დროს. იგი ფიქრობს, რომ მებრძოლებმა მტრისადმი მიცემული ფიცი არ უნდა დაარღვიონ, თუნდაც ეს სიცოცხლის ფასად დაუჯდეს. ნიმუშად მოჰყავს რომაელი კონსულის, რეგულუსის მაგალითი. როცა იგი ერთ-ერთ პუნიკურ ომში ტყვედ ჩავარდა, არ გატეხა მტრისადმი მიცემული სიტყვა და რომიდან (სადაც იგი მოსალაპარაკებლად გაგზავნეს ფინიკიელებმა, რათა რომაელებს დაებრუნებინათ მათთვის ფინიკიელი ტყვეები),

ქვეყნის ძალაუფლებისა და დიდებისათვის წარმოებს, სისასტიკით არ უნდა გამოირჩეოდეს“.

დაბრუნდა უკან კართაგენში ტყვეების გარეშე, თუმცა იცოდა, დავალების შეუსრულებლობის გამო სიკვდილით დასჯა არ ასცდებოდა. ამის შემდეგ ციცერონი იხსენებს რომაელთა კეთილზნეობის მაგალითს, როცა ეფირის მეფის, პირუსის ერთ-ერთი მეომარი რომაელებთან მივიდა და თავისი სამსახური შესთავაზა, რომ მონამლავდა პირუსს და ამგვარად გამარჯვებას მოაპოვებინებდა მათ. რომაელებმა შეიპყრეს მოლაღატე და უკანვე გაუგზავნეს პირუსს („მოვალეობათა შესახებ“ I, 39). ციცერონი აფასებს არა მარტო რომაელ მოქალაქეთა კეთილშობილურ ქმედებას, არამედ – მტრის ღირსებასაც. იგი დიდი სიმპათიით საუბრობს მეფე პირუსზე, მის ღირსეულ საქციელზე, რომელმაც რომაელი ტყვეები გამოსასყიდის გარეშე გაათავისუფლა. ციცერონი აღფრთოვანებულია მეფის სიტყვებით, მას მოჰყავს ამონარიდი ენიუსის „ანალებიდან“ VI, (ფრაგმენტი 194):

“Nec mi aurum posco, nec mi pretium dederitis,
nec cauponantes bellum sed belligerantes,
ferro, non auro, vitam cernamus utrique,
vosne velit an me regnare era, quidve ferat Fors,
virtute experiamur, et hoc simul accipe dictum:
quorum virtutei belli Fortuna pepercit
eorandem libertati me parcere certum est.
dono ducite doque volantibus cum magnis dis”.

“Enn.”³

ასე დასაფასებელია, ციცერონის აზრით, სიქველე არა მარტო თანამოქალაქეებისა, არამედ მტრისაც.

³ „ოქროს არ ვითხოვ, არც საზღაურს რაიმეს თქვენგან, ომით ვაჭრობა არ გეჩვევია, ვართ მეომრები, ორივემ ვიცით, რომ ხსნა ძალუძს ხმაღს, არა – ოქროს, თქვენ იბატონებთ, თუ მე – ამას ბედი გადანყევტს, გამოცდა ელის ჩვენს სიქველეს, ამას კი გეტყვი, რაკი ისინი შეინყნარა თვით ბედისწერამ სიმამაცისთვის, თავისუფლებას მეც მათ ვაძლევ, ღმერთებს ასე სურთ. გაძლევთ, მიიღეთ, ნაიყვანეთ“.

ამ ტრაქტატში ციცერონი სამოქალაქო ომების თემაზე ნაკლებად საუბრობს, გაკვერთი ეხება იულიუს კეისრისა და პომპეუსის დაპირისპირებას. იგი ფიქრობს, რომ დაუშვებელია ომი პირველობისა და საკუთარი დიდების მოსაპოვებლად, რადგან, როცა იბრძვი იმისთვის, რომ იყო ერთადერთი მმართველი, ძნელია, დაიცვა სამართლიანობა. ასეთი ადამიანები ვერ იტანენ, როცა ვინმე სჯობნის კანონების, სამართლისა თუ სხვა საკითხების განხილვის დროს („მოვალეობათა შესახებ“ I, XIX, 64).

ასეთია ზოგადად ციცერონის შეხედულებანი ომის საკითხებთან დაკავშირებით ამ ტრაქტატის მიხედვით. საინტერესოა, თვალი მივადევნოთ, რამდენად შეესაბამება ციცერონის მოსაზრებანი ვერგილიუსის კონცეფციას ამავე საკითხთან დაკავშირებით, რაც ნათლად აისახა პოემა „ენეიდაში“. ციცერონის ტრაქტატი „მოვალეობათა შესახებ“ დაიწერა ძვ. წ. 44 წელს, ვერგილიუსის პოემა „ენეიდა“ კი – მოგვიანებით, ავგუსტუსის ეპოქაში, ძვ.წ. 196. ამ პოემის მიზანს, როგორც ცნობილია, რომის სახელმწიფოს ძლიერებისათვის დიდების შესხმა წარმოადგენდა. მართალია, „ენეიდა“ პოეტური ქმნილებაა და მასში პირდაპირ არ არის გამოთქმული ავტორის დებულებანი საომარი მორალის შესახებ, მაგრამ მთავარი გმირის, ენეასის, მისი თანამებრძოლებისა და მათი მონინალმდეგეების ქმედებანი ომის დროს საშუალებას იძლევა, ვისაუბროთ თავად ვერგილიუსის კონცეფციაზე საომარი ეთიკის შესახებ.

ენეასს სხვადასხვა ომში უწევს მონაწილეობა: 1. ტროის (ე.ი. სამშობლოს) დასაცავად, 2. სხვა ქვეყანაში (იტალიაში) დასამკვიდრებლად, რასაც სამოქალაქო ომი მოჰყვა. ასე რომ, პასუხი უნდა გაეცეს კითხვებს: რამდენად „მართალი“ გმირია ენეასი, არის თუ არა სამართლიანი მისი ბრძოლა იტალიის მოსახლეობასთან და მეორე მხრივ, რატომ არ არის ტურნუსის ბრძოლა ენეასის წინააღმდეგ გამართლებული, როცა იგი საკუთარ სამშობლოში უპირისპირდება უცხოელ ტომებს.

ენეასის ბრძოლის სამართლიანობას შემდეგი არგუმენტები უჭერს მხარს: 1. იგი იმ მისიას ასრულებს, რომელიც მას ღმერ-

თებმა დააკისრეს, მიჰყავს ტროელები ახალ სამშობლოში და-სამკვიდრებლად, იქ, სადაც მიანიშნეს ღმერთებმა, 2. ენეასი თხოვნით მიმართავს მეფე ლატინუსს, მისცეს ტროელებს თავ-შესაფარი და ყველა წესის დაცვით ხელშეკრულებას დებს მას-თან, 3. იგი არ ჩქარობს ომში ჩაბმას, ელოდება მტერს, როდის დაიწყებს შეტევას, 4. ენეასი არ იბრძვის არც დიდების, არც პირველობისათვის, არც პატივმოყვარეობისათვის, იგი მოვა-ლეობის გრძნობითაა განმსჭვალული⁴, 5. ამასთანავე, ენეასი არის ეტრუსკთა სასტიკი მეფის ძალადობით შეწუხებული ხალხების ინტერესების დამცველი და მათი ქომაგი, ე. ი. იგი იბრძვის უსამართლობის წინააღმდეგ.

ენეასის თხოვნა ლატინუსისადმი საკმაოდ მოკრძალებულია. მას სურს მცირე ადგილი, სადაც დაავენებს თავის ღმერთებს, ახალ სამკვიდროს მოუპოვებს ომით გადაღლილ თანამო-ქალაქეებს:

“Diluvio ex illo tot vasta per aeqora vecti
dis sedem exiguam patriis litusque rogamus
innocuum et cunctis undamque auramque patentem.
non erimus regno indecores, nec vestra feretur,
fama levis tantique abolescet gratia facti,
nec Troiam Ausonios gremio excepisse pigebit.

“Aen.” VII, 229-234⁵

ენეასი არც სამეფოს სთხოვს ლატინუსს, არც – ქალიშვილის ხელს. არ არის გასაკვირი, რომ მეფე ლატინუსი ენდობა მას, რადგან ღმერთთა მისნობის სჯერა და ენეასის სიქველევზეც სმენია ამბები. გარდა ამისა, იცის, რომ ენეასთან დამოყვრების

⁴ R.F. Gleis, *Der Vater der Dinge – Interpretation zur politischen und kulturellen Dimension der Kriege bei Vergil*, BAC, B.7, Trier, 1991, 122

⁵ „ცარიელ ნაპირს ვითხოვთ, მცირეს, ღმერთებისათვის, მხოლოდ უსაფრთხო მიწა გვინდა, წყალი, ჰაერი, ჩვენ არ შევარცხვენთ თქვენს სამეფოს, თქვენი დიდება გაიზრდება და აგამაღლებთ ასეთი მაღლი. ტროელთ მიღებას არ ინანებთ ავზონელები.“

შედეგად ლატინუსის შთამომავლობა მთელს სამყაროს დაე-
უფლება:

*"Externi venient generi, qui sanguine nostrum
nomen in astra ferant quorumque a stirpe nepotes
omnia sub pedibus, qua Sol utrumque recurrens
aspicit Oceanum, vertique regique videbunt"*

"Aen." VII, 98-101⁶

*"Et veteris Fauni volvit sub pectore sortem.
hunc illum fatis externa ab sede profectum
portendi generum paribusque in regna vocari
auspiciis, huic progeniem virtute futuram
egregiam et totum quae viribus occupet orbem".*

"Aen." VII, 254-258⁷

ენეასს საიმედო მხარდამჭერები ჰყავს იტალიაში. არკადი-
ელთა მეფე, ევანდერიც ენეასთან კავშირში ხედავს თავისი
ხალხის გადარჩენის შანსს („ენეიდა“ VIII, 475-477). მიუხედავად
ამ კავშირისა, ენეასი ყოველნაირად ცდილობს, აიცილოს ომი,
მშვიდობიანი გზით მოაგვაროს კონფლიქტი, მაგრამ, როცა ეს
შეუძლებელი ხდება, ბრძოლისთვის ემზადება, თუმცა არ ჩქა-
რობს შეტევაზე გადასვლას, ელოდება მტრის თავდასხმას. ამას
მისი მონინააღმდეგე ტურნუსი ტროელთა სილაჩრეს მიაწერს
(„ენეიდა“ IX, 55). ენეასი მხოლოდ მაშინ ებმება ბრძოლაში, რო-
ცა ტურნუსის ლაშქარი იერიშს იწყებს.

⁶ „მოვლენ სიძენი უცხოელნი, განადიდებენ
სახელს ჩვენსას სამარადისოდ და მათგან ნაშობ
მოდგმას ფერხთით გაეგებიან სამეფოები,
უკლებლივ ყველა და ქვეყნები ოკეანემდე“.

⁷ „აგონდებოდა ეს მისნობა ბებერ ფაუნუსის,
რომ უცხოელი გახდებოდა მისი სიძე და
მას გაუყოფდა სამეფო ტახტს...ეყოლებოდა
მომავალში მოდგმა მამაცი, სახელოვანი
და მთელ მსოფლიოს დაიპყრობდნენ ძალმოსილებით“.

ენეასი იტალიაში იბრძვის არსებობისათვის, ამდენად, ციც-ერონის დებულებით, ეს ომი სამართლიანია. თუმცა, ტროელი გმირი მაინც ცდილობს თავი იმართლოს, რომ მისი ინიციატივით არ დაწყებულა ეს ომი. ლათინუსთან დადებული შეთანხმება ენეასისა ორჯერ დაირღვა ტურნუსის დაჟინებით („ენეიდა“ XI, 581-582). ენეასი მასთან ვედრებით მისულ მტერს დანანებით ეუბნება, რომ კარგი იქნებოდა, მასთან დადებული სამეგობრო ხელშეკრულება არ დაერღვიათ და ზავი არ ჩაეშალათ („ენეიდა“ XI, 108-114).

ენეასის მოწინააღმდეგის, რუტულელთა სარდლის, ტურნუსის აგრესია არგუმენტირებულია იმით, რომ უცხოელი ენეასი ეცილება მას საცოლემიც და სამეფოშიც, რომელთაც თავის კუთვნილებად მიიჩნევს:

Teucros in regna vocari
stirpem admisceri Phrygiam, se limine pelli”.

“Aen.” VII, 578-579.⁸

“Advectum Aenean classi victosque penatis
inferre et fatis regem se dicere posci
edoceat (multasque viro se adiungere gentis
Dardanio et late Latio increbrescere nomen).”

“Aen.” VIII, 11-14⁹

საომრად განწყობილი ტურნუსის მთავარი მოტივაცია არის ის, რომ საცოლეს ართმევენ, ე. ი. პირადი ინტერესები. იგი არადა აგდებს ღმერთთა მისნობას, რომლის თანახმად, ლათინუსს სურს, თავისი ქალიშვილი უცხოელ გმირს მიათხოვოს:

⁸ „... ჩვენს სამეფოში უხმობს ტეკერებს, რომ შეგვერიონ ფრიგიელნი, მე კი განმდევნონ“.

⁹ „გემებით მოსულს პენატებიც მოუყვანია, ბედის შეწევნით იმედი აქვს, მეფე გახდება, მრავალი ხალხი მიემხრობა ტროელ ენეასს, მთელს ლაციუმში გაიზარდა სახელი მისი“.

“Si qua Phryges prae se iactant, responsa deorum,
sat fatis Venerique datum, tetigere quod arva
fertilis Ausoniae Troes, sunt et mea contra
fata mihi, ferro sceleratam excindere gentem”.

“Aen.” IX, 134-137.¹⁰

სწორედ ეს არის, ციცერონის მიხედვით, ერთ-ერთი დამახასიათებელი ნიშანი უსამართლო ომისა. ტურნუსი ეწინააღმდეგება იტალიელი ხალხის დიდებულ მომავალს, რომელიც მხოლოდ ტროელებთან კავშირის შედეგად მიიღწევა. ენეასს სამართლიან მეზრძოლად თვით დამარცხებული მტერიც კი აღიარებს („ენეიდა“ XI, 124-126), რადგან მას აქვს თვისება, რითაც უნდა გამოირჩეოდეს ქველი მეომარი, გამარჯვებულს უნდა შეეძლოს დამარცხებული მტრის ღირსებების დაფასება. მართალია, ენეასი ბრძოლის დროს ზოგჯერ სისასტიკეს იჩენს, არ იწყალებს დამარცხებულ მტერს, რაც ნაკლებად მიეცევა ჭეშმარიტად ზნეობრივ გმირს, მაგრამ მას ვერგილიუსი მაინც *ლეთისნიერს* (pius-ს) უწოდებს, რადგან კეთილი საქმისათვის მეზრძოლი გმირიც იძულებულია ზოგჯერ დაუნდობლად იომოს. ეს არის ომის უმოწყალო ლოგიკა, რაზედაც ქველი გმირიც ვერ ამბობს უარს.¹¹ ხოლო ტურნუსის სისასტიკე – დამარცხებული მტრის მეომრების მოჭრილი თავების სარეზზე წამოცმა და ამ სანახაობით სიამოვნების მიღება – სულიერი სისუსტის ნიშანია. ტურნუსს სიბრძნე და შორსმჭვრეტელობა აკლია, ის, რაც, ციცერონის შეხედულებით, ღირსეული მეომრისთვისაა დამახასიათებელი. ტურნუსს მხოლოდ უხეში ძალის დემონსტრირება შეუძლია, „რაც არის სიმბოლო ძალადობისა და ამ-

¹⁰ „მისნობის სჯერათ ფრიგიელებს, ღმერთთა პასუხის, კმარა, რომ ბედის და ვენუსის ძალით აქ გაჩნდნენ და მოაღწიეს ტროელებმა ავზონთ მხარეში. მეც მაქვს სათქმელი, ხმლით ავჩეხავ ხალხს მოძალადეს“.

¹¹ R.F.Glei, დასახ. ნაშრომი, 219-220.

პარტავნებისა.¹² ტურნუსი არის მშვიდობისმოძულე, („ენეიდა“ XI 460-461), ენეასი კი – მშვიდობისათვის მებრძოლი. ეს უკანასკნელი სიამოვნებით თანხმდება ტურნუსთან ორთაბრძოლას, წინასწარ ითხოვს ზავს ლატინუსთან. ე. ი. მისი მიზანი მხოლოდ ეს არის – ტროელთა კავშირი ლათინებთან. ენეასი იმ განზრახვით შედის ორთაბრძოლაში, რომ მისი სიკვდილის შემთხვევაშიც ეს ზავი დამყარდეს. ამიტომ არის მისი ბრძოლა არა ბრძოლა საკუთარი კეთილდღეობის მისაღწევად, არამედ თავისი ხალხის ინტერესებისათვის, ე. ი. სამართლიანი. ამ შემთხვევაში ვერგილიუსი იზიარებს ციცერონის შეხედულებას იმის თაობაზე, რომ ომის მიზანი უნდა იყოს უკანონობის აღმოფხვრა და მშვიდობიანი თანაცხოვრების სურვილი დამარცხებულ მტერთან („მოვალეობათა შესახებ“ I, 35). ვერგილიუსის ერთგვარი სიმპათია ტურნუსისადმი გვაფიქრებინებს, რომ არ არის ადვილი ზუსტი დეფინიციით განისაზღვროს, როდის არის ომი სამართლიანი და როდის – უსამართლო. ვერგილიუსს უჭირს ტურნუსის დადანაშაულება ომის გაჩაღებაში, რადგან იგი სამშობლოს იცავს, თუმცა მისი შეცდომა ის არის, რომ ღმერთების ნებას ეწინააღმდეგება, იგი ენეასში მეტოქეს უფრო ხედავს, ვიდრე – სამშობლოს მტერს.

არის თუ არა საშიში ლათინათვის ენეასის გამარჯვება? ხომ არ ნაიშლება მათი სახელი, ენა, კანონები? ეს კითხვა ანუხებს ქალღმერთ იუნოს და სთხოვს იუპიტერს, ლათინებს შეუნარჩუნდეთ ეს ყველაფერი. უზენაესი ღმერთი პპირდება მეუღლეს, რომ:

“Sermonem Ausonii patrium moresque tenebunt,
utque est nomen, erit; commixti corpore tantum
subsident Teucri, morem ritusque sacrorum
adiciam faciamque omnis uno ore Latinos.
hinc genus Ausonio mixtum quod sanguine surget

¹² S. F. Wilshire, *Public and Vergil's Aeneid*, The University of Massachusetts Press, Amherst, 1989. 96.

supra homines, supra ire deos pietate videbis,
nec gens ulla tuos aque celebrabit honores”.

“Aen.” XII, 834-840.¹³

ამდენად, ენეასის ბრძოლას უდიდესი მნიშვნელობა აქვს ლათინთა მომავალი დიდებისათვის, ამ ბრძოლით საფუძველი ჩაეყრება უძლიერესი ქვეყნის დაარსებას, რომელმაც შემდგომში უნდა განამტკიცოს მსოფლიოში მშვიდობა, დაეპატრონოს სხვადასხვა ქვეყნებს და მორჩილთა მიმართ ლმობიერება გამოიჩინოს:

“Tu regere imperio populos, Romane, memento
(haec tibi erunt artes) pacique imponere morem,
parcere subiectis et debellare superbos.”

“Aen.” VI, 851-853.¹⁴

რა თქმა უნდა, ეს პათოსი სავსებით შეეფერებოდა რომის ექსპანსიურ პოლიტიკას, რომელთა სწრაფვას მსოფლიოს ხალხთა ბატონობისაკენ, რაც ციციერონის შეხედულებით, ამართლებდა რომაელების მიერ წარმოებულ ომებს სხვა ქვეყნებთან. ენეასის საბრძოლო ქმედებანი, მისი ქცევები მტერთან მიმართებაში სავსებით შეეფერება იმ ნორმებს, რაც ციციერონს აქვს ჩამოყალიბებული თავის ტრაქტატში „მოვალეობათა შესახებ.“

ციციერონის აზრით, *სიქველე* (virtus) ოთხი ნაწილისაგან შედგება: 1) *სიბრძნე* (prudentia) 2) *სამართლიანობა* (iustitia) 3) *თავშე-*

¹³ „მშობლიურ ენას ავზონელნი არ დაკარგავენ,
არც ადათს, სახელს, მათ ტევკრები შეერევიან,
ღვთისმსახურებით, თავიანთი ადათ-ნესებით,
სახე ექნება ერთნაირი ლათინებს ყველას,
ავზონთა მოდგმა, გაჩენილი შერეულ სისხლით,
ნახავ, სიქველით გადასწრებს კაცთა და ღმერთებს,
მათსავით პატივს ვერ მოგაგებს ვერც ერთი ხალხი“.

¹⁴ „ქვეყნების მართვის ხელოვნება შენს ხელთ იქნება,
დაიმახსოვრე, რომაელო, მშვიდობის დაცვით
ამაყთ დათრგუნავ, შეინყნარებ ქედღადრეიკილებს“.

კავება (continentia) 4) სიმამაცე (fortitudo)¹⁵. აქედან ენეასს სიმამაცე, სამართლიანობა და თავშეკავება ჭეშმარიტად არ აკლია, სიბრძნეც აქვს, ოღონდ ახალ გარემოში ორიენტირება უჭირს, რაშიც ღმერთები ეხმარებიან. გარდა ამისა, ის არის ღვთისმოსავი (pius-ი), რაც, ვერგილიუსის აზრით, ქველი ვაჟკაცის თანმდევი თვისებაა, ამავე დროს, მისი ეპითეტი არის მამა (pater), რაც ნიშნავს, რომ მან კეთილსინდისიერად უნდა იკისროს დიდი ტვირთი ხალხის წინამძღოლობისა, მოვალეობა, რაც მხოლოდ რჩეული გმირის ხვედრია.

¹⁵ quattuor sunt virtutis: prudentia, iustitia, continentia, fortitudo (De virtutibus 1).

აიეტი ძველბერძნულ წყაროებში

თქმულებას არგონავტებზე ჯერ კიდევ ჰომეროსის დროიდან იცნობს ბერძნული ლიტერატურა. მას თითქმის ყველა ჟანრის მწერალი და პოეტი შეეხო, ზოგი ვრცლად, ზოგიც – გაკვრით. ეს თქმულება ბევრ უძველეს პლასტს მოიცავს, არის მეტ-ნაკლებად განსხვავებული ვერსიები, უცვლელია მხოლოდ ძირითადი ხაზი – იასონის კოლხეთში მოგზაურობა და იქიდან ოქროს საწმისის მოტაცება მედეას ხელის შეწყობით.

ჩვენ შევეცადეთ, ძველ ბერძნულ წყაროებზე დაყრდნობით, არგონავტების თქმულების პერსონაჟთაგან მხოლოდ კოლხეთის ლეგენდარული მეფის, აიეტის სახეზე გაგვემახვილებინა ყურადღება. ამ მიზნით გამოვყავით მხოლოდ რამდენიმე ასპექტი: 1. აიეტის წარმომავლობა, 2. აიეტის ბუნება, 3. იასონისადმი მიცემული დავალებების სირთულე.

მიჩნეულია, რომ ფრიქსე არის პირველი ელინი მეზღვაური, ვინც ფეხი დაადგა შორეული კოლხეთის მიწას, სადაც საბოლოოდ დამკვიდრდა. ამას ადასტურებს სტრაბონი თავის „გეოგრაფიაში“ (1, 2, 39)¹. ცხადია, ფრიქსეს მიერ ოქროს ვერძით კოლხეთში მისვლა და აიეტისაგან მისი კეთილად მიღება და მასთან დამოყვრება ასახავს იმ უძველეს კონტაქტებს, რომლებიც არსებობდა ბერძენ კოლონისტებსა და კოლხეთის მოსახლეობას შორის, შემდგომ კი ახალი ეთნოსის ჩამოყალიბებას ელინ მეზღვაურთა ადგილობრივ მცხოვრებლებთან შერევის შედეგად. ეს მიუთითებს იმ მშვიდობიან თანაარსებობაზე, რაც გარკვეულ პერიოდში დასაშვებია, ყოფილიყო კოლხეთის სანა-

¹ „იქაური ქვეყნის სიმდიდრე ოქროთი, ვერცხლით, რკინითა და სპილენძით გვიხსნის ლაშქრობის სწორ საბაბს. ამ საბაბით პირველი მოგზაურობა ფრიქსემ მოაწყო.“ იხ. თ. ყაუხჩიშვილი, სტრაბონის *გეოგრაფია* (ცნობები საქართველოს შესახებ), თბ., 1957.

პიროზე ელინებსა და კოლხებს შორის.² საგულისხმოა, რომ არგონავტთა თქმულების ზოგიერთი ვერსია აშკარად მიუთითებს თესალიელ არგონავტებსა და აიეტს შორის ნათესაობაზე.

თუ გავითვალისწინებთ ძველ ბერძნულ წყაროთა მონაცემებს, აიეტი წარმოშობით კორინთოდანაა, ალოეკი და მედეას მამა, აიეტი, ჰელიოსის შვილები არიან. ძვ. წ. VIII ს. პოეტის, პოემა „კორინთიკა“-ს ავტორის, ევმელოს კორინთელის ცნობით, რომელიც პინდარეს სქოლიონებმა შემოგვინახა, „ჰელიოსმა დაუნანილა ქვეყანა შვილებს და ალოეკს მიაკუთვნა არკადიის მხარე, აიეტს კი – კორინთო. აიეტს არ მოეწონა თავისი კუთვნილი სამფლობელო და იგი გადასცა ბუნეს, ჰერმესის ძეს, თან დაავალა, დაეცვა იგი მისი შთამომავლობისათვის, თვითონ კი სკვითიის კოლხეთში წავიდა, დასახლდა და მეფედ დამკვიდრდა.“³ ამასვე ადასტურებენ: ლიკოფრონ ქალკიდელი, პავსანია, ევრიპიდეს სქოლიონები, სტეფანე ბიზანტიელი, ევდოკია.⁴

ამრიგად, პირველი მოგზაური თესალიიდან ფრიქსე კი არ არის, არამედ – აიეტი. ბერძნული წყაროები არაფერს ამბობენ იმაზე, თუ რატომ დაიწუნა აიეტმა თავისი კუთვნილი სამეფო, კორინთო. თუ გავითვალისწინებთ იმას, რომ ელინთა საკოლონიზაციო მოძრაობები ეწყობოდა ნიადაგის სიმცირის, მოსახლეობის სიმჭიდროვის ან კიდევ შავიზღვისპირა ქვეყნების სიმდიდრის დაუფლების გამო⁵, სავარაუდოდ, ერთ-ერთი ამდაგვარი მიზეზი უნდა ყოფილიყო აიეტის მიერ კორინთოს

² ბერძნულ კოლონიზაციას კოლხეთის სანაპიროებზე სხვა ხასიათი უნდა ჰქონოდა. ეს უნდა ყოფილიყო ემპორიონი, სავაჭრო ფაქტორია, რომელიც კოლხური ქალაქების ფარგლებში არსდებოდა. იხ. ო. ლორთქიფანიძე, ანტიკური სამყარო და ძველი კოლხეთი, თბ., 1966, 32, 63-64; თ. მიქელაძე, ძიებანი კოლხეთისა და სამხრეთ-აღმოსავლეთი შავიზღვისპირეთის უძველესი მოსახლეობის ისტორიიდან, თბ., 1974, 97-98.

³ იხ. აკ. ურუშაძე, ძველი კოლხეთი არგონავტების თქმულებაში, თბ., 1964, 22, 217.

⁴ იხ. აკ. ურუშაძე, დას. ნაშრ. 22, 122, 201, 239, 296, 482.

⁵ თ. მიქელაძე, დას. ნაშრ., 94-95.

მიტოვებისა. ის, რომ აიეტი უფლებას იტოვებს იმისას, რომ თვითონ ან მისი შთამომავალი დაბრუნდეს კორინთოში, მაჩვენებელია თესალიელ ბერძნებსა და აღმოსავლეთ შავი-ზღვისპირა ქვეყნებში მცხოვრებ ხალხთა შორის არსებული მჭიდრო და მრავალგზისი კონტაქტისა. ამასვე ადასტურებს ფრიქსეს მიერ კოლხეთში მისვლა და დამკვიდრება.

როგორ მოიხსენიება აიეტი ბერძნულ წყაროებში? ჰომეროსის „ოდისეაში“ („ოდისეა“ X, 137) კირკე არის მრისხანე აიეტის ღვიძლი და – ἀπτοκασιγυήτη ἑλίοφροισις Αἰήτας⁶. დიოდორე სიცილიელის ცნობით, აიეტი გამოირჩეოდა ულმოზღოძით – ἄμωτοντι („ისტორიული ბიბლიოთეკა“ IV, 47). რისი მიზეზიც ნაწილობრივ ის იყო, რომ თავადაც შეუბრალებელი იყო და ისიც, რომ თავისი ცოლის, ჰეკატეს შეგონებით, იცავდა უცხოელთა მსხვერპლად შეწირვის ადათს. აიეტს ოდესღაც უმისნეს, რომ სიცოცხლეს დაასრულებდა, როცა მის ქვეყანას უცხოელები მოადგებოდნენ და ოქროსსაწმისიან ტყავს გაიტანდნენ ქვეყნიდან, ამიტომ, მისი ბრძანებით, დაანესეს ქალღმერთისათვის უცხოელთა ზვარაკად შეწირვა, ამით რომ შიში დაენერგათ ყველა მსურველისათვის, ვინც გაბედავდა ფეხის შედგმას კოლხეთში, რათა ყველგან დარხეულიყო ხმა კოლხთა სისასტიკის (Κόλχων ἀγριότητος) შესახებ („ისტორიული ბიბლიოთეკა“ IV, 46, 47).⁷ ამრიგად, აიეტის სისასტიკის საფუძველი იყო ის, რომ ეშინოდა, არ ასრულებულიყო მისნობა, რომ უცხოელები მოიტაცებდნენ ოქროს საწმისს და კოლხეთის მეფე სიცოცხლეს ასე დაასრულებდა. აიეტის სისასტიკე დაკავშირებული იყო გარკვეულწილად ჰეკატეს მიერ დაწესებულ ჩვეულებასთანაც – რომელიც გულისხმობდა ქალღმერთისათვის უცხოელების მსხვერპლად შეწირვას. ცხადია, უძველეს პერიოდში შორეულ კოლხეთში მოგზაურობა მამაცი და გაბედული ელინი მეზღვაურებისათვის დიდ საფრთხეებთან იყო დაკავშირებული, ამას

⁶ Homer, vol. I, *Odyssey*. Books 1-12, Translated by A. T. Murray, Revised by George E. Dimock, 1919.

⁷ იხ. აკ. ურუშაძე, დასახ. ნაშრ., 389, 391.

ემატებოდა ბუნდოვანი წარმოდგენები შორეული კოლხეთის მოსახლეობის ჩვეულებებთან დაკავშირებით.⁸ არ არის გამო-რიცხული, რომ ადამიანთა მსხვერპლშენიერვა არსებულიყო უძველეს კოლხეთში. იქნებ ამას მიაწინებდეს (ერთ-ერთი ვერსიის მიხედვით) მედეას მიერ ჩვილი აფსირტეს აკუნვა. საგულისხმოა, რომ ერთი სვანური ჩვეულების მიხედვით, უხვმოსავლიანობის დაბედების მიზნით, ახალი წლის ღამეს კერიის ირგვლივ ჩამოატარებდნენ ჩვილ ბავშვს, რომელსაც ხის სადგისით ჩხვლეტდნენ და რაც უფრო ტიროდა ბავშვი, რიტუალის მონაწილენი უფრო მხიარულებდნენ.⁹ შესაძლოა, ამ რიტუალში შემონახული იყოს მითის უძველესი ვერსიის ანარეკლი, ჩვილი აფსირტეს მკვლელობის ამბავი ჰეკატეს ქურუმის, მედეას მიერ.

ზოგიერთი წყაროს მიხედვით, აიეტის სიმკაცრეს ხაზს უსვამს მისი გარეგნობა. იგი შესახედავად ძლიერი და ბრგე არის, ფილოსტრატე IV-ს მიხედვით, ოთხცხენიან ეტლზე ამხედრებული, ყველა ადამიანს აღემატება ახოვანებით, აღჭურვილია გოლიათის საომარი იარაღით, პირქუში და მრისხანე სახე აქვს, თვალებიდან ცეცხლს აფრქევებს, მარჯვენათი ჩირალდანს მოარხევს და ხომალდ „არგოს“ და მის მეზღვაურებს დანვით ემუქრება¹⁰. აპოლონიოს როდოსელის მიხედვით, აიეტი არესთან და პოსეიდონთან არის შედარებული. იგი ამავე დროს გამოირჩევა სიძლიერითა და მჭექარე ხმითაც („არგონავტიკა“ II, 1205-1206). მეორე მიზეზი, რაც კოლხეთის მეფის მრისხანების საფუძველია, არის ისიც, რომ მას გარს ახვევია ურიცხვი რაოდენობის არაკეთილად განწყობილი მეომარი ტომები, რომლებთანაც ბრძოლა გამუდმებით უნევს („არგონავტიკა“ III, 1205). ამიტომ მეფე მოდუნების უფლებას არ აძლევს თავს, იგი მუდამ მზადყოფნაშია. საგულისხმოა, რომ ὁ λειψιδάμων-ი, თვისე-

⁸ ა. ნერეთელი, საბერძნეთი, I, განათლება, თბ., 1966, 141.

⁹ ი. სურგულაძე, აგრარული წეს-ჩვეულებებისა და წარმოდგენების ისტორიისათვის საქართველოში, ქართული ეთნოგრაფიული მასალები, XIX, თბ., 1978, 87.

¹⁰ აკ. ურუშაძე, დას. ნაშრ., 452-453.

ბა, რომელსაც აიეტსა და მინოსს მიაწერენ, მხოლოდ *სასტიკსა* ან *საზარელს* არ ნიშნავს, მას აქვს სხვა მნიშვნელობაც, იგი ითარგმნება როგორც *ბრძენი*, *ძალიან გონიერი*.¹¹ სრული წარმოდგენა რომ შეგვექმნეს აიეტის სახეზე, არ უნდა დავივიწყოთ, რომ იგი იმ ქვეყნის მეფეა, სადაც უცხოელ სტუმრებს პატივისცემით ხვდებიან, უხვად უმასპინძლებიან (*„არგონავტიკა“* III, 270-300). ე. ი. იგი სტუმართმოყვარე მეფეა, მაგრამ სასტიკი ხდება არგონავტებისათვის იმიტომ, რომ იოლად არ უთმობს ელინებს ოქროს სანმისს, რაც მისი მონაპოვარია, არ აძლევს არგონავტებს საშუალებას, დააუძლურონ კოლხეთის უმდიდრესი და უძლიერესი ქვეყანა, რომლის განმტკიცებას თავის დროზე ხელი შეუწყო ფრიქსეს შემოსვლამ კოლხეთში ოქროს ვერძით. რა თქმა უნდა, ფრიქსე შემთხვევით არ მოხვედრილა აიეტის მხარეში და არც აიეტთან მისი დამოყვრება იყო შემთხვევითი. ეს არის ანარეკლი ბერძნებისა და ადგილობრივ მკვიდრთა მშვიდობიანი თანაარსებობისა კოლხეთის ტერიტორიაზე. თუმცა კოლონიზაციის პროცესი ყოველთვის არ იყო უმტკივნეულო, უდავოა, მათ შორის ბრძოლებიც იმართებოდა.¹² ბერძენი კოლონისტების წყალობით, ცხადია, გაძლიერდა ეკონომიკურად კოლხეთი, აიეტის მიერ დაარსებულ სამეფოს ფრიქსეს მოსვლამ ახალი ძალა შეჰმატა. ამიტომ უწინდებათ არგონავტებს პრეტენზია, რომ აქვთ უფლება, მოითხოვონ თავიანთი წილი იმ ურიცხვი სიმდიდრიდან, რაც კოლხეთში იყო დავანებული. აქ იწყება ახალი ეტაპი ელინებისა და კოლხების ურთიერთობისა, დაპირისპირება მათ შორის. აიეტის უცხოთმოდულეობის მიზეზი ის არის, რომ არგონავტები მას სთხოვენ ძვირფას განძს, ოქროს სანმისს, რაც არა მარტო სიმდიდრის სიმბოლოა, არამედ, აპოლონიოს როდოსელის მიხედვით, იგი სამეფო ძალაუფლებასთან და დიდებასთან ასოცირდება. აიეტი

¹¹ Etymological Dictionary of Greek, by Robert Beekes, I. Leiden-Boston, 2019; Вейсман А.Д. Греческо-Русский Словарь, М., 1991.

¹² 6. ლომოური, კოლხეთის სანაპიროს ბერძნული კოლონიზაცია, თბ., 1962, 55.

დარწმუნებულია, რომ ელინ მეზღვაურებს მისთვის სამეფო კვერთხისა და პატივის წართმევა სურთ („არგონავტიკა“ III, 372). აიეტი იცავს თავისი ქვეყნის უფლებებს, სახელსა და დიდებას და ამიტომ ალიზიანებს მას თავხედობითა და მზაკვრული განზრახვით მოსული არგონავტების მოთხოვნა („არგონავტიკა“ III, 375-376). ამიტომ არის ის სასტიკი (ἀπὸ στυγίου). არგონავტებმა იციან ეს.მათ მცირე შანსი აქვთ იმისა, რომ კოლხეთის მეფე უბრძოლველად დაუთმობს საწმისს, რომელსაც არგონავტები – σφάττειον κτήρας-ს უწოდებენ. საგულისხმოა, რომ ფრიქსეს ვაჟები დედისაგან მალულად აპირებენ, მამის ანდერძის თანახმად, ორქომენში გამგზავრებას მამისეული სიმდიდრის კოლხეთში ჩამოსატანად. აიეტი არ იწონებს ამ მოგზაურობას, მაგრამ ხელს არ უშლის მათ, რადგან შიში სამეფოს დაკარგვისა, მისი აზრით, ფრიქსეს შვილებისაგან ელოდება („არგონავტიკა“ III, 601-602). მართლაც, სწორედ ისინი ცდილობენ არგონავტების დახმარებას („არგონავტიკა“ II, 1093-1094). ფრიქსეს ვაჟები ფიქრობენ, რომ თუ აიეტი არგონავტებს თავისი ნებით დაუთმობს საწმისს, ეს იქნება მათთვის საჩუქარი – δαίνυτο-ი („არგონავტიკა“ III, 352). აიეტის მიერ გამოთქმული ეჭვი უცხო ქვეყნიდან მოსულთა მიმართ არ არის საფუძველს მოკლებული. არგონავტები დიდხანს მსჯელობენ იმაზე, რომ, იმ შემთხვევაში, თუ კოლხეთის მეფე არ დაუთმობს საწმისს, როგორ დაეუფლონ მას. ისინი არ არიან დარწმუნებული არც თავიანთ სიმართლეში და არც – გამარჯვებაში. აიეტი პირდაპირ არ ეუბნება უარს არგონავტებს, რადგან ისინი მისი შვილიშვილების ნათესავები არიან. კრეტეცსი, რომლის მოდგმისანი არიან იასონი და ათამანტი (ფრიქსეს მამა), ძმები იყვნენ („არგონავტიკა“ III, 340-366). მეფე ასეთ პირობას უყენებს სტუმრებს: თუ ისინი შეასრულებენ მის დავალებებს, მხოლოდ მაშინ გაატანს ოქროს საწმისს, რადგან სუსტს ხელში ვერ ჩაუგდება ამ განძს, „არ შეიძლება მამაცმა სუსტს დაუთმოს რამე“ („არგონავტიკა“ III, 437-438). ასე ასაბუთებს აიეტი თავის მოთხოვნას: მეფე დარწმუნებულია, რომ არგონავტები ვერ

შეძლებენ ამ დავალებების შესრულებას. ვერ მოახერხებენ სპილენძისჩლიქებიანი, ცეცხლისმფრქვეველი ხარების დამორჩილებას და მიწის მოხვნას, ვერც – დრაკონის კბილებიდან აღმოცენებული მეომრების დამარცხებას და ვერც – ფხიზელი დრაკონის მიძინებას. რატომ უნდა გაუჭირდეთ მრავალგზის ხიფათგამოვლილ მამაც არგონავტებს აიეტის პირობის შესრულება? იმ უბრალო მიზეზის გამო, რომ მათ არ იციან ის წესები, ურომლისოდაც შეუძლებელია აიეტის მიერ მიცემული რთული დავალებების შესრულება. პირველი დავალება ორნაწილიანია: სპილენძისჩლიქებიანი, ცეცხლისმფრქვეველი ხარების დამორჩილება, რაც, უდავოა, მეტალურგიულ ხელოვნებაში განსწავლულობას გულისხმობს, ასევე სწორი და ღრმა ხნულის გავლება, რაც აგრარულ საქმიანობაში განაფულობას მოითხოვს. ეს ორი დარგი რომ განვითარებული იყო კოლხეთის უძველეს სახელმწიფოში, არქეოლოგიური მონაცემებითაც დასტურდება.¹³ „მინათმოქმედება კოლხთა მეფის ძლიერების სიმბოლოა და ამიტომაც აიეტი ოქროს საწმისის მოსაპოვებლად მისულ ელინ მეზღვაურთა წინამძღოლს ბრძოლაში კი არ ინვესტს შესაჯიბრებლად, არამედ – ხენა-თესვაში, რადგან მხოლოდ მას ძალუძს სპილენძისჩლიქებიანი, ცეცხლისმფრქვეველი ხარების უღელში შებმა, სწორი, ღრმა ხნულის გავლება, დილიდან დაღამებამდე დათესვა და მოსავლის მკა. მითიური კოლხეთის ეს სიმბოლოც, რომელიც წითელი ზოლივით გასდევს არგონავტების ყველა ვერსიას, რეალურ საფუძველზეა აღმოცენებული და შესანიშნავად არის ილუსტრირებული ძვ. წ.-ის II-I ათასწლეულების მეტად მრავალრიცხოვან არქეოლოგიური მასა-

¹³ „კოლხეთის სამეფოს საფუძველს შეადგენდა მინათმოქმედება და მეტალურგია. პირველი ემყარებოდა დიდ სამინათმოქმედო ტრადიციებს, სახელდობრ, მარცვლეული კულტურების ენდემური და, საუკუნეების მანძილზე აპრობირებული ჯიშების კულტივირებასა და მელიორაციისა და სადრენაჟო სისტემების ფართო გამოყენებას, ხოლო მეორე – ასევე მეტალურგიურ ტრადიციებს და მადნეულის მდიდარ ბაზას“. თ. მიქელაძე, დას. ნაშრ., 160.

ლებით.“¹⁴ იასონი მედეას მიერ ნასწავლი ხერხებით თავს ართმევს ამ დავალებას. აპოლონიოს როდოსელი იასონის შერკინებას ცეცხლისმფრქვეველ ხარებთან პირდაპირ ადარებს მჭედლების საქმიანობას („არგონავტიკა“ III, 1285-1301). არგონავტიკის წინამძღოლი ფარს აიფარებს და ხარების მიერ ამოფრქვეული ცეცხლისაგან იხსნის თავს, შემდეგ რქებში წაავლებს მათ ხელს და სპილენძის ფეხებზე ძლიერად ურტყამს ფეხს, ფერდებში კი – შუბს. ცხადია, ეს დეტალი მოგვაგონებს ცეცხლში დარბილებული მეტალის დამუშავების პროცესს. მეორე დავალება – დრაკონის კბილებიდან აღმოცენებულ შეიარაღებულ მეომრებთან შერკინება – ურთულესი საქმე იყო. თქმულების ამ ეპიზოდში, უეჭველია, აისახა კოლხთა მიერ მათი მეზობელი ტომების მუდმივი აგრესიისა და თავდასხმების მოგერიება. იასონს აუცილებლად უნდა სცოდნოდა კოლხთა ჩვეულებანი, ბრძოლის წესები, რითაც აიეტი ახერხებდა მეზობელი ტომების შემოტევების მოგერიებას.¹⁵ მედეას ჩაგონებით, იასონი დიდ

¹⁴ ლორთქიფანიძე ო., არგონავტიკა და ძველი კოლხეთი, თბ., საბჭოთა საქართველო, 1986, 81.

„მითის მთელი სიმბოლიკა, დაკავშირებული არგონავტთა კოლხიდაში ჩამოსვლასთან, გვიჩვენებს საკმაოდ დამაჯერებელ ახსნას არქეოლოგიურ მასალაში, რომელიც დასავლეთ საქართველოშია მოპოვებული. ასე მაგალითად, ცეცხლით მსუქნთქავი ხარებით მინის მოხვნის ეპიზოდი, როგორც ჩანს, ასახავს კოლხიდაში სასოფლო-სამეურნეო იარაღის წარმოების მაღალ დონეს; ოქროს სანმისი განასახიერებს, ერთის მხრივ, საქართველოში ფართოდ გავრცელებულ ცხვრის კულტს, რაც საკმაოდ მკაფიოდ იკვეთება არქეოლოგიურ მასალაში, ასევე ოქროს მოპოვების იმ ხერხს, რომელსაც უკანასკნელ ხანებამდე მიმართავდნენ სვანეთში. . ყურადღებას იქცევს ის გარემოება, რომ აპოლონიოს როდოსელთან სანმისს გველი დარაჯობს. საქართველოში გველი ოდითგანვე კერძო მფარველად ითვლებოდა, რაც კოლხიდაში თანამედროვე არქეოლოგიური აღმოჩენებით დასტურდება“. – ბერძნული მითების სამყარო, არგონავტიკი, თხრობა და კომენტარები რ.გორდეზიანისა, თბ., ლოგოსი, 1999, 208.

¹⁵ კოლხების წინააღმდეგ ბრძოლა არ იყო ადვილი, რადგან გეოგრაფიული მდებარეობა, ლანდშაფტი, კლიმატი, ბრძოლის განსხვავებული წესების გამოყენებას ითხოვდა. აქ უფრო კარგად განვრთნილი, ადგილობრივი

ლოდს გადაისვრის უჩუმრად მეომრებში, თანაც ფარს აიფარებს და დაელოდება, სანამ გაშმაგებული მებრძოლენი ერთმანეთს არ დაერევიან და ამოხოცავენ („არგონავტიკა“ III, 1365-1375). იასონის მიერ ქვების უჩუმრად გადასროლას მეომრებში (βδᾱλᾱν ἄφ᾽ αἰς λίθους) მოიხსენიებს აპოლოდორეც „ბიბლიოთეკა“-ში (I, 9)¹⁶.

რაც შეეხება დრაკონისაგან სანმისის მოტაცებას, ამას ისევ და ისევ მედეას საშუალებით ახერხებს იასონი, ურჩხულის დაძინების შემდეგ სანმისის ჩამოხსნა მუხის ხიდან აღარ წარმოადგენს სირთულეს. სანმისის (რომელიც კოლხეთის სამეფოს სიძლიერის ნიშანია), მოტაცება შესაძლებელი გახდა, როცა აიეტის ასულმა, ჰეკატეს მეოხებით, დრაკონის თვალებს ძილი მოჰგვარა. ეს შეიძლება სიმბოლურად ავხსნათ, როგორც კოლხთა სიფხიზლის მოდუნება. ყველაფრის თადარიგი დაიჭირა აიეტმა: თუ იასონი მოახერხებდა ხარების დამორჩილებას და მინის მოხვნას, ვერ გადაურჩებოდა იარაღასხმულ მეომრებს, ხოლო თუ სასნაული მოხდებოდა და აქაც გადარჩებოდა, თვალმოუხუჭავ დრაკონს მაინც ვერ დააღწევდა თავს. ამიტომ იყო აიეტი ბლინძყაჲ-ი, ანუ *სასტიკი* ან, თუ სხვაგვარად გავიგებთ ამ ტერმინს, – *ძალიან ბრძენი*. აიეტის თვისება რომ მხოლოდ სისასტიკე ყოფილიყო, მყისვე ამოხოცავდა ოქროს სანმისის მადიებელ ელინ მეზღვაურებს (როგორც ამას აპირებდა თავიდანვე) და არ გაუმასპინძლებოდა მათ. მეფეში მაინც სტუმართმოყვრობის ჩვეულებამ იმძლავრა, რაც დამლუბველი აღმოჩნდა მისთვის.

გარემოზე ინფორმირებული, მობილური, მცირე რაზმებით შეიძლებოდა წარმატების მიღწევა. ადგილობრივი მოსახლეობის საბრძოლო მოქმედებების სტრატეგია და ტაქტიკა კი, ძირითადად, სწორედ რელიეფის მოხერხებულ გამოყენებაზე იყო აგებული“. გ. გამყრელიძე, ომი და შეიარაღება იბერია-კოლხეთში, თბ., ბ. სულაკაურის გამომცემლობა, 2010, 43.

¹⁶ Apollodori Bibliotheca, ex rec. Immanuelis Bekkeri, Lipsiae, 1854.

იხ. აკ. ურუშაძე, ძველი კოლხეთი...361.

ამგვარად, აიეტი ძველი ბერძნული წყაროების მიხედვით, წარმოგვიდგება კოლხური სამეფოს ძლიერების სიმბოლოდ: იგი არის *ამაყი, მედიდური, ფიზიკურად ძლიერი, სულიერად მტკიცე, სტუმართმოყვარე* და *სასტიკიც*, მაგრამ ეს თვისებები არ არის ურთიერთგამომრიცხავი, მან იცის მტრის გარჩევა მოყვრისაგან, ნებისმიერ სტუმარს პატივით ეგებება, მაგრამ დაუნდობელია ავი განზრახვით მოსული უცხოელების მიმართ.

აიეტს ყველა ის თვისება აქვს, რაც უნდა ჰქონდეს მდიდარი, ძლიერი სამეფოს გამგებელს. იგი არის *ამაყი* – ἰσχυρὰ (აარგონავტიკა IV, 212), მის სიძლიერეზე მიუთითებს ის, რომ ჰყავს ურიცხვი ლაშქარი (აარგონავტიკა IV, 212, 229-230), ემსახურება მრავალი მსახური, საგანგებო შემთხვევაში შეუძლია *სათათბიროს მოწვევა* (აარგონავტიკა III, 607), საჭიროების შემთხვევაში მათ მიმართაც არის *მკაცრი* – χάρμης (აარგონავტიკა III, 607). კოლხთა მეფეს ესმის, რა მნიშვნელობა აქვს ე.წ. *მსტოვართა ინსტიტუტს* ქვეყნის უსაფრთხოების დაცვაში, ამიტომ ავალებს მკაცრად კოლხებს არგონავტებისა და მისი ხომალდებისათვის თვალყურის დევნებას, რათა რაიმე მზაკვრობა არ ჩაედინათ უცხოელებს, ან კოლხებისაგან თავის დაძვრენა ვერ მოეხერხებინათ, ამ საქმიანობას აპოლონიოს როდოსელი *ურთულეს საქმეს* – ἄσχετα ἔργα-ს (აარგონავტიკა III, 607-608) უწოდებს. როგორც ჩანს, აიეტი არ იყო დარწმუნებული იმაში, რომ კოლხებს ჰქონდათ სათანადო გამოცდილება ქვეყნის უსაფრთხოების დაცვაში. აიეტს, ცხადია, ესმოდა, სიფხიზლე არ უნდა მოედუნებინა, მაგრამ მისი შეცდომა ის იყო, რომ უნდობლობით ეკიდებოდა მხოლოდ უცხოელებს, არ სჯეროდა საკუთარი შვილიშვილებისაც კი, და საფრთხეს იქ არ ეძებდა, სადაც საჭირო იყო; მისგან ეჭვმიუტანელი იყო მედეა, რომელმაც გაანდო არგონავტებს მეტალურგიული ხელოვნების საიდუმლო, მიწის დამუშავების ტექნოლოგია და ეს ცოდნა მატერიალურ სიმდიდრესთან, ოქროს სანმისთან ერთად გადასცა არგონავტებს.

იასონი, იმპულსური თუ რეალისტი გმირი

(აპოლონიოს როდოსელის „არგონავტიკის“ მიხედვით)

უდავოა, არგონავტთა თქმულებაში შემონახულია ელინ მეზღვაურთა და კოლხური ტომების უძველესი კონტაქტები. ამაზე მიუთითებენ მითები, რომლებშიც გადმოცემულია აიეტის კორინთოდან წასვლა და მისი დამკვიდრება აია-კოლხეთში, ფრიქსეს გაქცევა აიეტის ქვეყანაში, იასონის კოლხეთში მისვლა ოქროს საწმისისათვის. ანტიკური ხანის ავტორთა მიერ დამუშავებულმა ამ თქმულებამ დროთა განმავლობაში ტრანსფორმაცია განიცადა.

აპოლონიოს როდოსელმა „არგონავტიკაში“ ყველაზე ვრცლად გადმოსცა თქმულება ოქროს საწმისზე. ამისთვის მან მრავალი წყარო გამოიყენა და ბევრი საყურადღებო ცნობა დაგვიტოვა თქმულების ცალკეულ ეპიზოდებთან დაკავშირებით და კოლხური ტომების განსახლების, მათი ზნე-ჩვეულებების შესახებ.¹ „არგონავტიკაში“ თანმიმდევრულადაა გადმოცემული არგონავტების მზადება კოლხეთში გასამგზავრებლად, მათი შორეული ხიფათიანი მოგზაურობა, აიეტის სამშობლოში, აია-კოლხეთში (Κύταια-ში) მისვლა,² ოქროს საწმისის მოპოვება და უკან დაბ-

¹ იხ. აპოლონიოს როდოსელი, არგონავტიკა, ბერძნული ტექსტი ქართული თარგმანითურთ გამოსცა, შესავალი, კომენტარები და საძიებელი დაურთო აკ. ურუშაძემ, თბ. 1970.

² ამკარაა, *კეიტაია-ს ქუთაისთან* დაკავშირებას აქვს საფუძველი. ქუთაისის ქართველური ეტიმოლოგიის გათვალისწინებით, ტოპონიმი შეიძლება განიმარტოს როგორც „დასახლება მთებს შორის თავისუფალ ადგილზე“ – რ. გორდეზიანი, წინაბერძნული და ქართველური, თბილისი, 1985, 174. უნდა შევნიშნოთ, რომ აპოლონიოს როდოსელის „არგო-

რუნება: ამათგან მხოლოდ რამდენიმე საკითხზე შევაჩერებთ ყურადღებას: 1. არგონავტების კოლხეთში მოგზაურობის ძირითადი მიზანი, 2. იასონის მიერ ოქროს სანმისის მოთხოვნის მოტივაცია, 3. აიეტის რისხვის მიზეზი, 4. აიეტის რთული დავალებების არსი.

იასონი კოლხეთში არა თავისი, არამედ ბიძის, პელიასის სურვილით მიემგზავრება, რომელსაც არ სურს, ტახტი კანონიერ მემკვიდრეს, იასონს გადასცეს. იგი დარწმუნებულია, რომ იასონი ან მოგზაურობის დროს დაიღუპებოდა, ან – კოლხეთის მიწაზე („არგონავტიკა“ I, 15-17; I, 202-206; I, 446-447). პელიასი თავის გადაწყვეტილებას იმით ასაბუთებს, რომ ზევსს სურს კოლხეთიდან ელადაში დაბრუნდეს ფრიქსეს სანმისი („არგონავტიკა“ II, 1193-1195; III, 338-339).

რატომ ემორჩილება იასონი მის მიმართ არაკეთილად განწყობილი პელიასის ბრძანებას? რატომ ამოუდგებიან მას გვერდით ელადის სხვადასხვა მხრიდან შეკრებილი მამაცი გმირები, მათ შორის თავად პელიასის ვაჟი? ოქროს სანმისის მოსაპოვებლად წასვლა საბაბი იყო მხოლოდ არგონავტებისათვის, მოგზაურობის ძირითადი მიზანი იყო სახელის მოხვეჭა და ამასთანავე ლეგენდარული კოლხეთისა და მისი მეფის, აიეტის ხილვა („არგონავტიკა“ I, 185-189). სწორედ ამ მიზნით უერთდება არგონავტებს ჰელიოსის ძე, ავგიე („არგონავტიკა“ I, 172-274).

იასონის თანამგზავრები გაბედული ადამიანები არიან, რომელთაგან ზოგი ნაოსნობაშია გამოცდილი, ზოგიც – ომში („არგონავტიკა“ II, 869-875), ზოგიც – ორივეში. ამ მოგზაურობამ კი ყველანი კიდევ უფრო გამოაწრთო ომშიცა და ზღვაოსნობაშიც

ნავტიკის“ მიხედვით, აიეტის დავალებების შესასრულებლად არგონავტებმა არესის ველისაკენ გაცურეს, რომელიც ქალაქის პირდაპირ მდებარეობდა. კოლხები სანახაობას კავკასიის კლდეზე მდგარი შესცქეროდნენ, აიეტი კი მდინარის ნაპირთან დადიოდა და თვალს ადევნებდა არგონავტებს (III 1274-1275). ამდენად, აპოლონიოს როდოსელის მიერ აღწერილი ადგილი სავსებით შეესაბამება გეოგრაფიული ტერმინის, *კეიტაიას* (კვიტაიის) განმარტებას, როგორც „ადგილს კლდეებს შორის.“

და სახელიც შეჰმატა მათ. საკამათოა, გმირობა იყო თუ არა არგონავტების მიერ ოქროს საწმისის მოპოვება, რადგან ანტიკური წყაროები განსხვავებულად უდგებიან ამ საკითხს. აპოლონიოს როდოსელი პოემის შესავალში აცხადებს, რომ იგი მოიგონებს ძველ ვაჟკაცთა სახელოვან საქმეებს (παλαιγενέων κλέα φάτω), რომლებმაც პელიასის დავალებით ოქროს საწმისისათვის პონტოში შეაცურეს „არგო“ („არგონავტიკა“ I, 1-4).

მთლად ნათელი არ უნდა იყოს, რას გულისხმობს აპოლონიოს როდოსელი სახელოვან საქმეებში, ოქროს საწმისის მოპოვებას, თუ სახიფათო მოგზაურობას კოლხეთში.

არგონავტებისთვის (იასონისთვისაც) ოქროს საწმისის ხელში ჩაგდება იყო არა მარტო სანუკვარი ოცნება, არამედ მათი მომავალი გმირობის დამადასტურებელი მოწმობა.

მიუხედავად იმისა, რომ არგონავტებმა მრავალი ხიფათი გადაიტანეს, მაინც უშიშრად მიემართებოდნენ კოლხეთისაკენ. ისინი დაიმედებულნი იყვნენ, რომ ღმერთები შემწეობას არ მოაკლებდნენ. ფინევსის წინასწარმეტყველებამ კიდევ უფრო გაუძლიერა იმედი იმისა, რომ ზღვაზე განსაცდელს თავს დააღწევდნენ. მაგრამ ფინევსს არაფერი უთქვამს არგონავტებისთვის იმის თაობაზე, როგორ უნდა მოეპოვებინათ ოქროს საწმისი, რადგან ღმერთებს არ უყვართ, როცა მათი ყველა გადარჩევითილება ადამიანებმა დაწვრილებით იციან („არგონავტიკა“ II, 178-182). იასონი და არგონავტები იმედოვნებენ, რომ კოლხეთში ჩასულები ოქროს საწმისს ან უბრძოლველად მოიპოვებენ ან – ძალით. საწმისის ხელში ჩაგდების ეს ორივე გზა თავიდანვე გათვალისწინებული აქვს იასონს. იგი ფიქრობს, რომ არგონავტების წინამძღოლის გადასარჩევითი იქნება:

“Νείκεα συµθεσίας τε μετὰ ξείνοισι βαλέσθαι.”

“Argon.” I, 340.³

³ „რა სჯობს, ბრძოლა, თუ შეთანხმება უცხოელებთან?“.

ყველა ელინმა იცის, რომ, თუ აიეტი არ დაანებებს არგონავტებს სანმისს, ისინი მყისვე ცეცხლით გაანადგურებენ მის სასახლეს („არგონავტიკა“ I, 244-245). ასეთი რწმენით აცილებს ხალხი ელინ გმირებს.

ეს გეგმა ყველა არგონავტისათვის მისაღებია. როცა ფრიქსეს ძემ, არგოსმა იასონსა და მის თანამგზავრებს აუნყა, რა საფრთხე ელოდათ ოქროს სანმისის მოპოვების მსურველთ, პელევსმა ამაყად და მუქარით განაცხადა, რომ თუ აიეტი *მეგობრულად* (φιλότιμι) არ დაუთმობდა სანმისს, მას გაუჭირდებოდა არგონავტებთან შებრძოლება („არგონავტიკა“ II, 1200-1225).

მაგრამ კოლხეთში მისულ არგონავტებს აგრესიის სურვილი თითქმის სრულიად გაუქრათ. იასონის ერთ-ერთი თანამგზავრი, ანკევსი ურჩევს მეგობრებს, კარგად დაფიქრდნენ, როგორ მოიქცნენ აიეტთან: *თავაზიანად* (μειλιχίη) მიმართონ კოლხეთის მეფეს, თუ რამ სხვა ხერხი გამონახონ სანადელის აღსასრულებლად („არგონავტიკა“ II, 1277-1280). ასე ფიქრობს იასონიც და არ ჩქარობს აიეტთან დაპირისპირებას იმ შემთხვევაშიც კი, თუკი იგი უარს ეტყვის არგონავტებს სანმისის ნებით გადაცემაზე:

“Πειρήσω δ' ἐπέεσσι παροίτερον ἀντιβολήσας
εἰ κ' ἐθέλοι φιλότιμι δέρος χρύσειον ὀπάσσαι,
ἦε καὶ οὐ, πῖσιονος δὲ βίη μετιόντας ἀτίσσει.
ᾧδε γὰρ ἔξ αὐτοῖο πάρος κακότητα δαίντες
φρασσόμεθ' εἴτ' ἄρῃ συνοισόμεθ', εἴτε τις ἄλλη
μῆτις ἐπίρροθος ἔσται ἐργομένοισιν αὐτῆς,
μηδ' αὐτῶσ ἀλκῇ, πρὶν ἔπεισσί γε πειρηθῆναι,
τοῦδ' ἀπαμείρωμιν σφέτερον κτέρας. ἀλλὰ πάροιθεν
λωίτερον μῦθῳ μιν ἄρῆσασθαι μετιόντας.
πολλάκι τοι ῥέα μῦθος, ὃ κεν μόλις ἐξανύσειεν

რატომ ფიქრობენ არგონავტები, რომ ოქროს სანმისი ნებით უნდა დაუთმოს მათ აიეტმა, ან რატომ ეჭვობენ, რომ აიეტმა შეიძლება უარი უთხრას მათ? ვისი კუთვნილებაა სანმისი, კოლხებისა თუ ბერძნების?

რატომ არ აპირებს იასონი კატეგორიულად მოსთხოვოს კოლხეთის მეფეს სანმისი? იასონი პირდაპირ აცხადებს, რომ ოქროს სანმისი არის აიეტის საკუთრება, ქონება – σφέτερον κτέρας („არგონავტიკა“ III, 186), ამდენად, იგი არგონავტებისათვის *სხვისი ქონებაა* – ὅτις ἐστιν κτέρας („არგონავტიკა“ III, 389). ასევე ფიქრობს აიეტიც, რომ არგონავტები სხვისი (ე. ი. აიეტის) სიმდიდრის, ქონების („არგონავტიკა“ III, 591) მითვისებას ცდილობენ. არც იასონი აცხადებს, რომ ელინებს აქვთ რაიმე პრეტენზია სანმისზე. თუ აიეტი თავისი სურვილით უბოძებს მას არგონავტებს, როგორც ამას ფრიქსეს ვაჟი, არგოსი ამბობს, ეს იქნება არგონავტებისათვის *საჩუქარი* – δῶτινός („არგონავტიკა“ III, 352).

აიეტმა ერთხელ შეიბრალა მასთან მისული ლტოლვილი ფრიქსე, ახლა *სტუმარი და მავედრებელი* – ἰκέτης ξένος იასონი არის („არგონავტიკა“ III, 987). მათ შორის აიეტი დიდ განსხვავებას ხედავს. მისივე სიტყვით, ფრიქსე გამოირჩეოდა

⁴ „ჯერ შევეცდები, რომ სიტყვებით მოვუღბო გული, იქნებ დაგვითმოს მეგობრულად ოქროს სანმისი, თუ ძალადობა დააპირა, გვითხრა უარი, თუ დავრწმუნდებით, ბოროტებას უნდა ველოდოთ, მაშინ ვიფიქროთ, შევებრძოლოთ, თუ შევიკავოთ თავი ბრძოლისგან, ეგებ სხვა ხერხს მივმართოთ რამეს. სანამ სიტყვებით არ გამოვცდით, ნუ მოვინდომებთ, ძალით წავართვათ ის ქონება, რაც მას ეკუთვნის. ჯერ ვცადოთ, იქნებ დავითანხმოთ სიტყვებით იგი, ბევრჯერ ყოფილა, სიტყვით საქმე მოგვარებულა მშვიდობიანად, ვიდრე ძალით, გამბედაობით“.

უცხოელებს შორის თავაზიანობითა μειλιχίη – და ღვთისმოშიშობით – მისხნენ („არგონავტიკა“ III, 586) და თანაც, იგი (ფრიქსე) ზევსის თხოვნით მიიღო. აიეტმა შეივრდომა ლტოლვილი ფრიქსე, ქალიშვილიც მიათხოვა, მისი შთამომავლობა კი კოლხეთში დაამკვიდრა, მაღლიერმა ფრიქსემ თავად უბოძა მეფეს სანმისი, უფრო მეტიც, მან სიკვდილის წინ ანდერძი დაუტოვა შვილებს, წასულიყვნენ მის სამშობლოში ათამანტის ქონების კოლხეთში წამოსაღებად („არგონავტიკა“ II, 1153). პარადოქსია, ფრიქსეს ვაჟები ორქომენისკენ მიცურავენ, რათა მამისეული სიმდიდრე დაიბრუნონ და შემდგომ კი არგონავტებს ეხმარებიან ოქროს სანმისის მოპოვებაში.

არგონავტები პელიასის ბრძანების შესასრულებლად აიეტს სთხოვენ იმ სიმდიდრეს, რაც კოლხეთის მეფემ დამსახურებულად მიიღო. ელინებს არც უცდიათ საკადრისი ძღვენი მიერთმიათ სტუმართმოყვარე მეფისათვის, თუმცა იასონი ოქროს სანმისის სანაცვლოდ თავის დახმარებას ჰპირდება აიეტს მეზობელ ტომებთან ბრძოლაში. არგონავტები მხოლოდ მას შემდეგ სთავაზობენ აფსირტეს მრავალ საჩუქარს, მათ შორის ჰიპსიპილეს მიერ იასონისათვის მირთმეულ ძონის პეპლოსს, როცა ის დაენება სანმისის გამტაცებელ არგონავტებს („არგონავტიკა“ IV, 421-435).

პელიასის თქმით, ზევსის რისხვა და გაღიზიანება – μηναι και χόλος გამოწვეული იყო იმით, რომ იგი ითხოვდა ელინებისაგან სანმისის უკან დაბრუნებას, ფრიქსეს მძიმე ცოდვის გამოსყიდვას – ἄλγιστον ἄγος Φρίξιοι τε ποινὰς („არგონავტიკა“ III, 336-338). რას უნდა ნიშნავდეს ფრიქსეს მძიმე ცოდვა? იგი არ უნდა გაქცეოდა დედინაცვლის მზაკვრობას? თუ აქ ათამანტის მიერ ფრიქსეს მიმართ ჩადენილ ცოდვაზეა ლაპარაკი? ვერძი ხომ ჰერმესმა გახადა ოქროსი და მისივე რჩევით, იგი ზევსს შესწირა ფრიქსემ („არგონავტიკა“ III, 1140-1145). რატომ ითხოვს პელიასი ვერძის დაბრუნებას? მითის ძველი ვერსიის თანახმად, ფრიქსე თავად ისურვებს შეენიროს მსხვერპლად, რადგან ქვეყანას შიმშილობა დაემუქრა. ვერძი

კი, რომელიც შემდგომ ეწირება ზევსს, ფაქტობრივად, ფრიქსეს ჩაენაცვლება.⁵ ამდენად, პელიასის მოტივაციას ოქროს სანმისის დაბრუნებაზე შეიძლება ჰქონდეს საფუძველი, თუ ვიგულისხმებთ, რომ ფრიქსე, სამსხვერპლოდ გამზადებული, გაიქცა, ან ვერძმა გააქცია ქვეყნიდან; თუმცა კოლხეთის მეფე დარწმუნებულია, რომ პელიასის ეს მოტივაცია ცილისწამებაა ღმერთების მიმართ („არგონავტიკა“ III, 381). თავად იასონიც ვერაფერში ადანაშაულებს ფრიქსეს. იგი მას მოიხსენიებს, როგორც *დიდებულ ფრიქსეს* – ἀμύμονα Φρίξον („არგონავტიკა“ III, 190). აიეტი არ აპირებს სანმისის დათმობას. იგი მას სამეფო ძალაუფლებასთან აიგივებს („არგონავტიკა“ III, 596-597). კოლხეთის მეფე დარწმუნებულია, რომ არგონავტებს მისთვის სამეფო კვერთხისა და პატივის წართმევა სურთ:

⁵ როგორც ჩანს, ამ თქმულებაში აისახა ადამიანის მსხვერპლად შეწირვის გზით გვალვასთან ბრძოლის რიტუალი. ფრიქსე არის განსახიერება ე. წ. სამსხვერპლო ყმანვლისა, რომელმაც ნებით უნდა შესწიროს თავი საერთო კეთილდღეობას. ფერეკიდესის, პინდარეს სქოლიასტის (ძვ. წ. VI ს.) თანახმად, პინდარეს „IV პითიური ოდის“ 228-ის მიხედვით, ფრიქსემ თავისი ნებით მისცა თავი დასაკლავად, მას შემდეგ, რაც მოსავალი წახდა. – *ბერძნული მითების სამყარო, არგონავტები, თხრობა და კომენტარები* რ. გორდეზიანისა, ლოგოსი, თბ., 1999, 56-57.

*არის მოსაზრება, რომ ფრიქსეს მითში აისახა უძველესი ჩვეულება, რომლის მიხედვით, როცა ქვეყანას უბედურება დაატყდებოდა, უმეტესად შიმშილის დროს, მეფე უნდა შესწიროდა მსხვერპლად, ხშირად მეფე თავის ნაცვლად შვილს სწირავდა. ასე რომ, ათამანტს ფრიქსე ჩაენაცვლა, ასევე შემდგომ ინოსთან შეძენილი ვაჟები: მელიკერტესი და ლეარქოსი, რომლებიც სიგიჟის დროს მოკლა ათამანტმა. იხ. *Презер Д. Д., Золотая ветвь, М., 1986, 276-278.**

ფიქრობენ, რომ პელიასი იმიტომ ითხოვდა ფრიქსეს ვერძის (ე. ი. ფრიქსეს სულის) დაბრუნებას, რომ მისთვის (ე. ი. ელინებისათვის) მოუღებელი იყო კოლხების წესი მამაკაცთა გვამების ხეზე ჩამოკიდებისა. თითქოს აპოლონოს როდოსელი იმიტომ აღწერს კოლხთა ამ ჩვეულებას, რომ გაამართლოს პელიასის მოთხოვნა. იხ. *Грейс Р. Мифы древней Греции, Москва, Прогресс, 1992, 449.*

“Σκήπτρα δὲ καὶ τιμὴν βασιλῆϊδα δεύρο νέεσθε”.

“Argon.” III.376.⁶

აიეტის ეს ეჭვი საფუძველს არაა მოკლებული. მას ოდესღაც მამა ჰელიოსმა უწინასწარმეტყველა, რომ ბოროტება ელოდა საკუთარი მოდგმისაგან. („არგონავტიკა“ III, 594-595). ფრიქსეს ვაჟები იასონის ნათესავები არიან, რადგან კრეთევსი, რომლის მოდგმისაა იასონი, და ათამანტი – ფრიქსეს მამა, ძმები იყვნენ („არგონავტიკა“ III, 340-366). ამიტომ აიეტი კატეგორიულ უარს ვერ ეუბნება არგონავტებს, როგორც თავისი სიძისა და შვილიშვილების ნათესავებს. გამოდის, რომ არგონავტები, ასე ვთქვათ, აიეტს „ხარკს“ სთხოვენ, ამაზე დათანხმება კი კოლხეთის დამოუკიდებლობის, სიძლიერის შესუსტების ტოლფასი იქნებოდა. აიეტის რისხვა ფრიქსეს ვაჟებმა, უთუოდ, იმით გამოიწვიეს, რომ ჯერ ერთი, შუამავლებად დაუდგნენ არგონავტებს, გარდა ამისა, ალტაცებით უამბობდნენ კოლხეთის მეფეს არგონავტთა მამაცურ ნაოსნობაზე და დიდებული „არგოს“ შესახებ, რომლის მსგავსი კოლხებს არასოდეს ჰყოლიათ. მეფე არც იასონის შეთავაზებას მოუხიბლავს საერომატებთან ბრძოლაში დახმარების თაობაზე.

აიეტი იცავს თავის უფლებებს, თავისი ქვეყნის სახელსა და დიდებას, თუ ელინებს მიუძღვით წვლილი კოლხეთის სიძლიერეში, (რადგანაც ფრიქსეს ოქროს საწმისი სიმდიდრის, სიძლიერის სიმბოლოდ შეიძლება ჩაითვალოს), მათ უნდა დაამტკიცონ ეს როგორც მამაცმა ადამიანებმა და არა როგორც *თავხედებმა* – λᾱβῆτῃρεσ („არგონავტიკა“ III, 372), რომელნიც მზაკვრული ჩანაფიქრით („არგონავტიკა“ III, 375-376) ეწვივნენ კოლხეთს. ამიტომ აიეტი პირობას უდებს იასონს, რომ თუ მის დავალებებს შეასრულებს, გაატანს საწმისს, თუ არა და, – არა, რადგან არ შეიძლება მამაცმა სუსტს დაუთმოს რამე:

“...δὴ γὰρ ἀεικὲς

⁶ „სამეფო კვერთხი გჭირდებათ და მეფის პატივი“.

იმიტომ რომ, ყველას შიში უნდა ჰქონდეს, როცა უძლიერეს ვაჟკაცთან (ე. ი. აიეტიან) დააპირებს მისვლას („არგონავტიკა“ III, 437-438). ამით ყველაფერი თქვა აიეტიმ. მან იცის, რომ არგონავტებს სურთ კოლხეთის მეფის, აიეტის ტახტი, მეფობა კოლხეთში, ამიტომ, მისი მტკიცებით, მეფობის პრეტენდენტი ისეთივე ძლიერი უნდა იყოს, როგორიც აიეტია, მას უნდა შეეძლოს ქვეყნის მართვა, საშინაო და საგარეო პოლიტიკის სწორად მართვა. ასეთად მას იასონი არ მიაჩნია, ამას უნდა ნიშნავდეს მისი სიტყვები: ძეგმბს-ი (ე. ი. აიეტი) და κακᾶτέρως-ი (ე.ი. იასონი). კოლხეთის მეფე უარს არ ეუბნება არგონავტებს, ამით, გარკვეულწილად, დიპლომატიურად უდგება საკითხს, თავს იზღვევს, რომ უსამართლობა არ დასწამონ არგონავტებმა. აიეტი, რა თქმა უნდა, დარწმუნებულია, რომ იასონი ვერ შეასრულებს მის დავალებებს: ვერ დაიმორჩილებს ცეცხლის-მფრქვეველ ხარებს, ვერ დაამარცხებს დრაკონის კბილებიდან აღმოცენებულ მეომრებს. იასონსაც მეტად სამძიმოდ ერვენება ეს საქმე და უბედურებით გაოგნებული დიდხანს ვერ ბედავს პირობის მიცემას აიეტისათვის („არგონავტიკა“ III, 422-425).

ასევე არიან დათრგუნულნი სხვა არგონავტებიც, რომლებიც, მწარე ხვედრით და გამოუვალი მდგომარეობით სასოწარ-კვეთილნი, დუმილის დარღვევას ვერ ბედავენ. შეუძლებლად ერვენება ამ დავალების შესრულება პელევსსაც („არგონავტიკა“ III, 504). რატომ გახდნენ ასეთი გაუბედავები მამაცი არგონავტები? რა არის მათი შიშის, ყოყმანის მიზეზი?⁸ არგონა-

⁷ „... და არ ეგების ღირსეულმა კაცმა მასზე ცუდს დაუთმოს რამე“.

⁸ განსხვავებული აზრი არსებობს იმის თაობაზე, არის თუ არა იასონი გმირი. იგი აპოლონიოს როდოსელთან არ არის დეჰეროიზებული, ის არის primus inter pares, იხ. Gärtner U. Gehalt und Funktion der Gleichnisse bei Valerius Flaccus, Hermes, Stuttgart, 1994, 67, 28.

ვტებს არ ეშინიათ არც ზღვაზე შორეული და ხიფათიანი მოგზაურობის, არც ომის, მაგრამ მათთვის სრულიად უცნობია ის წესები, რომელთა ცოდნა აუცილებელია აიეტის დავალებების შესასრულებლად.

არგონავტებმა არ იციან არც მიწის, არც მეტალის დამუშავების კოლხური წესები, ამიტომ აფრთხობთ ცეცხლისმფრქვეველი ხარების დამორჩილება. მედეას დახმარების გარეშე, ცხადია, იასონი თავს ვერ გაართმევდა აიეტის დავალებების შესრულებას, რაშიც იგი სრულიად გამოუცდელი იყო.

მეორე დავალება – დრაკონის კბილებიდან აღმოცენებულ შეიარაღებულ მეომრებთან შერკინება ურთულესი საქმე იყო. თქმულების ამ ეპიზოდში, ალბათ, იგულისხმება კოლხთა მეზობელი გაერთიანებული ტომების აგრესიის მოგერიება. იასონს უნდა სცოდნოდა ამ ხალხთა ბუნება, ხასიათი, მათთან ბრძოლის წესები. მედეას დარიგების თანახმად, იასონი დიდ ლოდს გადაისვრის მეომრებში უჩუმრად, თავად ფარს ამოეფარება და დაელოდება, სანამ გაშმაგებული მეზობლები ერთმანეთს არ დაერევიან („არგონავტიკა“ III, 1365-1375). უნდა ვივარაუდოთ, რომ ლოდის გადაგდება უჩუმრად მეომრებში სიმბოლურად შუღლის ჩამოგდებას ნიშნავს კოლხთა მეზობელ ტომებს შორის, მათ დამარცხებას *divide et impera*-ს მეთოდით, რის გარეშეც იასონი ვერ მოახერხებდა კოლხეთის მეზობლად მცხოვრები ტომების დამარცხებას. აიეტს კი ამ ცბიერების გამოყენება არ სჭირდებოდა. იგი, როგორც თავად აცხადებს, ყოველდღე

მკვლევრები სვამენ კითხვას: რატომ უნდა იყოს იასონი გმირი, თუ დიდებას მედეას საშუალებით აღწევს მხოლოდ. როცა იგი მუდმივად ყოყმანობს, უჭირს მტკიცე გადანწყეტილების მიღება. – იხ. Stanzel K. H. Jason und Medea (Beobachtungen zu den Gleichnissen bei Apollonios Rodios, Philologus. 1999.2. 143, 250; Ferenczi A. Sine honores labores – Valerius Flaccus, Philologus 1995, 1, 139, 147.

ცხადია, არ უნდა დავივიწყოთ, რომ იასონი ყოყმანის შემდეგ მაინც თანხმდება აიეტს, შეასრულოს დავალება, რაც იასონს გაბედულებად უნდა ჩაეუთვალათ. ასევე, მას მამაციურად უჭირავს თავი, როცა ამ დავალებებს ასრულებს, თუმცა მედეას წყალობით ართმევს თავს ამ საქმეს.

ენევა ამ საქმიანობას (სპილენძისჩლიქებიანი ხარების და-
მორჩილებას, მიწის დამუშავებას ერთ დღეში და დრაკონის
კბილებიდან აღმოცენებული მეომრების ამოხოცვას და ამის-
თვის არავითარ ხრიკებს არ მიმართავს), რასაც აიეტი საშიშ
საქმეში მამაცობისა და ღონის გამოცდას უწოდებს:

τοῖσ δ' αὖθι δαίζων
κείρω ἐμῷ ὑπὸ περισταδὸν ἀντιόωντας.”

“Argon.” III, 415-416.⁹

“Πεῖρα δέ τοι μένεός τε καὶ ἀλκῆς ἔσσειτ’ ἄεθλος,
τὸν ρ’ αὐτὸς περίειμι χερσὶν ὀλοὸν περ ἔόντα”.

“Argon.” III, 407- 408.¹⁰

შეფიქრიანებული იასონი ასე მიმართავს აიეტს:

“Αἴητη, μάλα τοι μὲ δίκη περιπολλὸν ἔργεις”.

“Argon.” III, 427.

მიაჩნიათ, რომ ეს ადგილი ბუნდოვანია ტექსტში.¹¹ აპოლო-
ნიოს როდოსელის „არგონავტიკის“ ქართულ, რუსულ, ინგლი-
სურ თარგმანებში *δίκη* თარგმნილია, როგორც *სამართალი*.¹²
ვფიქრობ, *δίκη*-ში *სამართალი* კი არა, არამედ *ადათი* უნდა ვიგ-

⁹ „სიმამაცეში და ძალაში მოხდეს გამოცდა,
ამ საშიშ საქმეს მე ვასრულებ ჩემივ ხელებით“.

¹⁰ „... ჩემს წინააღმდეგ აღმართულებს
დავერევი და იქვე ვხოცავ ყველას ერთიან“.

¹¹ Hermann Fränkel, *Noten zu den Argonautika des Apollonio*, München, MCMLXVIII, 352-353.

¹² „მეტისმეტად შემბოჟე შენი სამართალით, აიეტო!“ – აპოლონიოს რო-
დოსელი, არგონავტიკა, ბერძნული ტექსტი ქართული თარგმანითურთ
გამოსცა აკ. ურუშაძემ, თბ., 1970; “Много помех и по праву, Эит, для меня
создаешь ты” – Аполлоний Родосский, Аргонавтика, перевод, введение и
примечания Гр. Ф. Церетели, Тб., 1964; “Wilt the plea of right, Aeetes, thou
dost shut me in overmuch.” – Apollonius Rhodius, *Argonautica*, Translated R.
C. Seeton, Loeb Classical Library, London, William Heinemann LTD, Cambridge,
Massachusetts, Harvard University Press, NCMLXVII.

ულისხმოთ.¹³ იასონი ხვდება, რომ კოლხეთში არსებული ადათ-წესების გაუთვალისწინებლად ვერაფერს გახდება, ვერ დაამარცხებს შეიარაღებულ მეომრებს, თუ არ ეცოდინება კოლხთა მეზობელი ტომების ზნე, ხასიათი და მათთან ბრძოლის წესები. ამიტომ, იასონის ეს სიტყვები, ასე შეიძლება გავიგოთ: „მეტისმეტად დამამძიმე შენი ადათებით, აიეტო!“ აპოლონიოს როდოსელი იასონის ამ პასუხს *ცბიერებით (მოხერხებულად) ნათქვამს* უწოდებს – *πιοσελέξατο κερδαλέοντι* („არგონავტიკა“, III, 426).

რაც შეეხება დრაკონის დაძინებას და საწმისის მოტაცებას მუხის ხიდან, ამას არ ავალებს აიეტი იასონს, რადგან იგი მიხვდა, რომ ესონიძმა მედეას საშუალებით მოახერხა რთული დავალებების შესრულება და გადანყვიტა, დროულად შეეჩერებინა არგონავტები. იასონი იტაცებს საწმისს კვლავ მედეას დახმარებით, რომელმაც შემწეობისათვის ჰიპნოსსა და ჰეკატეს უხმო. დრაკონის დაძინება სიმბოლურად კოლხთა სიფხიზლის მოდუნებას ნიშნავს, რასაც მოჰყვა საწმისის დაკარგვა და არგონავტების გამარჯვება.

უდავოა, კოლხეთისაკენ მიმავალი არგონავტების ნაოსნობა შორეულ კოლხეთში მამაცობა და გმირობაა, ამ გზაზე იასონი არ არის გამორჩეული გმირი, მაგრამ იგი **სამართლიანი, გონიერი, წინდახედული, განონასწორებული** პიროვნებაა. მოკრძალებით თანხმდება არგონავტებს, იყოს მათი წინამძღოლი, მხოლოდ მას შემდეგ, რაც ჰერაკლემ უარი თქვა ამ შეთავაზებულ პატივზე („არგონავტიკა“ I, 351-352). იასონი მასზე უსამართლოდ განრისხებულ ტელამონს სულგრძელად პატიობს დანაშაულს („არგონავტიკა“ I, 1332-1344), ესონიდი გრძნობს პასუხისმგებლობას თავისი თანამგზავრების წინაშე, ამ თვისებებით იგი ძალიან ჰგავს ენეასს. იასონი მორჩილად იტანს აიეტის საყვედურებს და

¹³ *ბიკი-ს* ასეთ განმარტებასაც იძლევიან ლექსიკონები. ე. ი. მისი ერთ-ერთი მნიშვნელობა არის *ადათი, ჩვეულება*. იხ. *Etymological Dictionary of Greek*, by Robert Beekes, I, Leiden-Boston, 2019; *Вейсман А. Д. Греческо-Русский Словарь*, М., 1991.

თანხმდება, შეასრულოს მისი პირობა იმ იმედით, რომ იპოვის რალაც გამოსავალს. იგი რეალისტურად აფასებს სიტუაციას, გონებით სჯის და არა – გრძნობით. არ არის შემტევი მხოლოდ და მხოლოდ იმიტომ, რომ სიმართლე, მისი აზრით, კოლხეთის მეფის მხარეს არის, ამიტომ ცდილობს მისი გულის მოგებას. იასონს კოლხეთისაკენ ძნელი გზის გაკვლევა არგონავტთა ვაჟუკაცობად მიაჩნია, ოქროს საწმისის მოპოვება კი – მედეას დამსახურებად. ოქროს საწმისი იასონისათვის სასურველია იმდენად, რამდენადაც მთელი ელადა ელოდება მამაცი არგონავტების მიერ მოპოვებულ საწმისს („არგონავტიკა“ IV, 203-204). აპოლონიოსი თითქოს საეჭვოს ხდის იასონის სიმამაცეს აიეტის დავალებების შესრულების დროს, როცა აღწერს, თუ როგორ ქურდივით მიიპარებოდა იგი ღამის წყვილადში („არგონავტიკა“ III, 1194-1198), ამასთანავე, ერთგვარად ამართლებს მის ამ ქმედებას, რადგან იასონმა იცის, რომ როგორმე უნდა გაართვას თავი ამ რთულ დავალებას.¹⁴ ასევე, აპოლონიოსი იასონის მოხერხებულობასაც (ცბიერებას) უსვამს ხაზს, როცა ესონიდი აიეტს არაპირდაპირ პასუხს აძლევს („არგონავტიკა“ III, 426). იგი, როგორც ვნახეთ, არ ეკამათება აიეტს იმის თაობაზე, რომ საწმისი კოლხეთის მეფის საკუთრებაა, მაგრამ აიეტის დავალებების შესრულების შემდეგ მიიჩნევს, რომ ოქროს საწმისი არგონავტებს ეკუთვნის. აიეტი ხვდება, რომ არგონავტები მისი ქალიშვილების დახმარების გარეშე ვერ მოახერხებდნენ ძნელი დავალებების შესრულებას („არგონავტიკა“ IV, 5-10), ამიტომაც არ სურს საწმისის დათმობა უცხოელთათვის. ეს ნათლად არის დადასტურებული მედეას სიზმარში. მედეას ესიზმრა, რომ მამამისმა პირობა დაარღვია და არ მისცა საწმისი არგონავტებს იმიტომ, რომ მისი დავალებები იასონმა კი არ შეასრულა, არამედ – მედეამ. უცხოელსა და აიეტს შორის ამტყდარი დავის გადწვევითა მედეას მიანდეს და მანაც იასონის მხარე დაიჭირა („არ-

¹⁴ Stanzel K. H., დასახელ. ნაშრომი 261.

გონავტიკა“ III, 616-635).¹⁵ როცა კოლხები სანმისის გამტაცებელ ელინებს დაედევნენ, არგონავტები მოერიდნენ აიეტის მომხრე, მრავალრიცხოვან ტომებთან შეტაკებას და შეთანხმდნენ მდევარ კოლხებთან, რომ ოქროს სანმისი, აიეტის პირობის თანახმად, *კანონიერი განაჩენით* (ἐξδικίῃ), *სამუდამოდ* (ἔμπαειον) უნდა დარჩენოდათ არგონავტებს, რადგან მათ, მართალია, ცბიერებით, მაგრამ მაინც შეასრულეს აიეტის დავალებები („არგონავტიკა“ IV, 338-349). სანაცვლოდ იასონს მედეაზე უნდა ეთქვა უარი.

ამრიგად, ელადიდან წასული ოქროს სანმისი (სამართლიანად თუ უსამართლოდ) ისევ ელადას დაუბრუნდა და ამაში დიდი იყო წვლილი ნახევრად ელინების – ფრიქსეს ვაჟების.

ნათელია, ამ თქმულებამ შემოინახა შავი ზღვის აღმოსავლეთ სანაპიროზე ელინთა მოგზაურობების კვალი, იგი ადასტურებს შერეული კოლხურ-ელინური მოსახლეობის არსებობას კოლხეთის ლეგენდარულ სამეფოში, ელინთა მცდელობას, მეგობრული ურთიერთობა დაემყარებინათ კოლხურ ტომებთან, ამავე დროს, კონტროლი დაენესებინათ ამ შორეულ, სიმდიდრით განთქმულ ქვეყანაზე, სადაც განვითარებული იყო მინათმოქმედება, მეტალის დამუშავება. ცხადია, ეს იყო მიზეზი კონფლიქტებისა ამ ორ უძველეს ხალხს შორის, რაც აისახა არგონავტების თქმულებაში.

აპოლონიოს როდოსელთან, შეიძლება ითქვას, რეაბილიტირებულია იასონი, ნაწილობრივ მაინც, იგი არ არის ანტიგმირი, რომელიც გამარჯვებას მხოლოდ მედეას წყალობით აღწევს და არა – თავისი სიმამაცით. აპოლონიოს როდოსელის პოემის მიხედვით, იასონი სამართლიანი გმირია, იგი არ არის თავხედი, შემტევი, კარგად გრძნობს, რომ კოლხეთის მეფესთან მას არ შეიძლება პრეტენზიები ჰქონდეს, რასაც სხვა არგონავტები არ იზიარებენ. იცის, რომ აიეტის რთულ დავალებებს ვერ

¹⁵ მედეას სიზმარი აქ არ არის წინასწარმეტყველება, ან მომავლის ბედის განსაზღვრა, არამედ ადამიანის სულიერი მდგომარეობის ასახვა. იხ. Gärtner U., *Träume bei Valerius Flaccus, Philologus* 1996, 140, 2, 303.

გაუმკლავდება, მაგრამ მაინც თანხმდება მეფეს, შეასრულოს მისი ბრძანება, რადგან სამშობლოში ელოდებიან გამარჯვებული არგონავტების დაბრუნებას. კოლხეთში გამგზავრება ოქროს სანმისის მოსაპოვებლად არ არის იასონის იდეა, მაგრამ რაკი ეს მძიმე მისია დაეკისრა მას (როგორც ენეასს იტალიაში ჩასვლა), უნდა შეასრულოს ეს მოვალეობა, ამიტომ იგი, ენეასის მსგავსად, ერთდგვარად შებოჭილია, მოკრძალებით ეპყრობა აიეტს, უჭირს მასთან დაპირისპირება, მაგრამ ვალდებულება თავისი ხალხის წინაშე აიძულებს, იბრძოლოს ოქროს სანმისის დასაუფლებლად. ვალერიუს ფლაკუსის „არგონავტიკაში“ კიდევ უფრო გაზრდილია იასონის როლი, იგი აღჭურვილია გმირის თვისებებით, იჩენს ინიციატივას, რომ დახმარება გაუწიოს აიეტს მეზობელ ხალხებთან ბრძოლაში.

შინაარსი

ეპიკური გმირის ზნეობრივი კოდექსი („ილიადის,“ „ენეიდისა“ და „ვეფხისტყაოსნის“ მიხედვით).....	11
აქილევსის მზაობა შერიგებისათვის და წარუმატებელი ელჩობა („ილიადის“ IX სიმღერის მიხედვით).....	42
ენეასი, pater. errans et oboediens	70
ომი და სამართლიანობა (ციცერონისა და ვერგილიუსის მიხედვით).....	93
აიეტი ძველბერძნულ წყაროებში.....	106
იასონი, იმპულსური თუ რეალისტი გმირი (აპოლონიოს როდოსელის „არგონავტიკის“ მიხედვით).....	116